

Bør pensjonsrettigheter deles på skifte mellom ektefeller?

Kandidatnummer: 112

Veileder: Tone Sverdrup

Leveringsfrist: 01.06.2006

Til sammen 39 551 ord

31.05.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tilnærming til tema – bakgrunn for oppgavevalg	1
1.2	Avgrensninger	2
1.3	Begrepsavklaringer	3
<u>2</u>	<u>BAKGRUNN</u>	<u>4</u>
2.1	Oversikt over ekteskapslovens regler om deling av felleseie på skilsmissekiftet	4
2.2	Modernisert folketrygd	7
2.2.1	Innledning	7
2.2.2	NOU 2004:1 Modernisert folketrygd og St.meld. nr. 12 (2004-2005) Pensjonsreform – trygghet for pensjonene	8
2.3	Er deling av pensjonsrettigheter nødvendig – vil behovet endres med forslaget om modernisert folketrygd?	16
2.4	Vurderingen av pensjonsdeling frem til i dag	26
2.5	Delingsreglene i andre land	30
2.5.1	Innledning	30
2.5.2	Sverige	30
2.5.3	England	34
2.5.4	Danmark	37
2.5.5	Tyskland	39
2.5.6	USA	41
2.6	Kompensasjonsmuligheter i dagens lovverk	43
2.6.1	Omsorgsopptjening – økningen av det godskrevne beløp	43
2.6.2	Vederlagsreglene i el. § 61 b og § 63	44

2.6.3	Bidragsregelen - vilkår i § 79, utmålingsregler i § 80	48
2.6.4	Etterlattepensjon	49
2.6.5	Konklusjon	51
3	<u>HENSYN FOR OG IMOT PENSJONSDELING</u>	51
3.1	Innledning	51
3.2	Felles valg – felles ansvar	52
3.3	Hjemmearbeidets samfunnsøkonomiske verdi	52
3.4	Underholdsplikten og partenes forventninger	53
3.5	Medvirkning	54
3.6	Oppgjørshensynet	56
3.7	Pensjonsrettighetenes karakter	57
3.8	Statens styringsfrihet	59
3.9	Ekteparets frihet	60
3.10	Tilfeldige valg	62
3.11	Tekniske utfordringer	62
3.12	Hensynet til retten til selvbestemmelse, individual-autonomi og uavhengighet	64
3.13	Andre konsekvenser av en innføring av pensjonsdeling	65
3.14	Konklusjon	66
4	<u>PENSJONSDELINGEN I PRAKSIS</u>	66
4.1	Fellesbehandling av noen momenter som kan inngå i en delingsordning	66
4.1.1	Innledning	66

4.1.2	Hva skal regulere delingen - lov eller avtale?	67
4.1.3	Skal delingen skje suksessivt eller momentant?	68
4.1.4	Ytterligere avgrensninger for hvilke skilsmisseoppgjør det skal skje en pensjonsdeling?	71
4.1.5	Hvilke rettigheter skal deles?	75
4.1.6	Hvor stor del av den samlede opptjente pensjonen skal deles?	78
4.1.7	Nærmere om fastlegging av delingsgjenstanden - autentisk deling, eller en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet	81
4.1.8	Hvilken delingsbrøk bør legges til grunn?	83
4.1.9	Felles eller separat delingsoppgjør?	83
4.1.10	På hvilket tidspunkt skal gjennomføringen av delingen skje - Hva skal utløse delingen?	84
4.1.11	Skal en eventuell garantipensjon inngå i pensjonsdelingsgrunnlaget?	88
4.1.12	Hvilke virkninger vil innføringen av en pensjonsdeling ha på ordningen med fleksibel pensjonsalder?	90
4.1.13	Kostnadsfordelingen - Hvem skal ta den økonomiske belastningen en deling innebærer?	91
4.1.14	Situasjonen ved den enes død	92
4.1.15	Behov for en generell, skjønnspreget lempingsregel?	94
4.2	Delingsmodellene	95
4.2.1	Innledning	95
4.2.2	Modell I – På bakgrunn av ekteskapets varighet deles en forholdsmessig del av de opptjente pensjoner, delingen skjer ved skilsmissen	97
4.2.3	Modell II – Delingen foretas i sin helhet i forbindelse med skilsmissen. Det som gjøres til gjenstand for deling begrenses til det som rent faktisk ble tjent opp under den tiden ekteskapet varte, det foretas altså en autentisk deling	104
4.2.4	Modell III - Delingsspørsmålet utsettes i sin helhet til en av partene når ordinær pensjonsalder. En forholdsmessig del av pensjonsutbetalingene basert på ekteskapets varighet gjøres til gjenstand for deling	107
4.2.5	Modell IV – Delingsspørsmålet utsettes i sin helhet til en av partene når ordinær pensjonsalder. Delingen skal være autentisk, det er bare inntjening som har skjedd under ekteskapet som er gjenstand for deling	110
4.2.6	Modell V – En kombinasjon av felles og separat deling. En forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet foretas i utgangspunktet ved skilsmissen. Ved kvalifiserte pensjonsdifferanser skjer pensjonsdelingen separat og utsettes til pensjonstidspunktet	112
4.2.7	Vurdering av modellene	114
4.2.8	Margareta Brattströms forslag til delingsordning	115
4.2.9	Linda Nielsens forslag om pensjonsdeling	116

<u>5</u>	<u>FORHOLDET TIL GRUNNLOVEN OG EMK P 1-1</u>	<u>117</u>
-----------------	---	-------------------

<u>LITTERATUR</u>	<u>122</u>
--------------------------	-------------------

Forkortelser

Brattström 2004

Margareta Brattström: Makars Pensionsrettigheter. Uppsala 2004.

Holmøy/Lødrup 2001

Vera Holmøy og Peter Lødrup: Ekteskapsloven og enkelte andre lover med kommentarer, 2 utgave. Oslo 2001.

Lødrup/Sverdrup 2004

Peter Lødrup og Tone Sverdrup: Familieretten, 5 utgave. Oslo 2004.

Sverdrup 1997

Tone Sverdrup: Stiftelse av sameie i ekteskap og ugift samliv. Oslo 1997.

1 Innledning

1.1 Tilnærming til tema – bakgrunn for oppgavevalg

Vi står foran en omfattende og gjennomgripende reform av folketrygdens pensjonssystem, som kan få betydning for muligheten til, og nødvendigheten av, å dele pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Kvinner tjener fortsatt mindre enn menn.¹ Kombinert med høyere fravær fra arbeidsmarkedet og høyere gjennomsnittlig levealder, tjener kvinner inn lavere pensjoner enn menn, som de skal leve av i flere år enn det menn gjennomsnittlig gjør.

Pensjonene har endret karakter siden unntaksbestemmelsen for pensjoner fra likedelingsregelen ble innført ved loven om ektefellers formuesforhold av 1927 § 11 2.ledd (1927-loven). Fra å ha til formål å sikre en minsteinntekt når arbeidsinntekten faller bort, har pensjonene i dag mer preg av å være en tvungen formuesoppbygging. Nivået er høyere, både absolutt og i forhold til den inntekt som bortfaller, og sammenhengen med tidligere arbeidsinntekt er tydeligere. Denne sammenhengen skal nå styrkes ytterligere.²

Spørsmålet om deling av pensjonsrettigheter har vært tatt opp jevnlig de siste 20 år, også i forbindelse med den forestående folketrygdreformen.³ Andre land har sett behovet for å vurdere pensjonenes fordeling mellom ektefeller på nytt, i Sverige har dette resultert i en ordning med frivillig deling av premiepensjonen. Også i Danmark er det foreslått å endre delingsreglene.⁴

Synet på hjemmearbeid har også endret seg. Innføringen av omsorgspoengopptjening er et tegn på at det i større grad anerkjennes at hjemmearbeidet har en økonomisk verdi.

---

¹ Undersøkelser fra SSB viser at kvinners lønn i 2004 utgjorde 84,5% av menns lønn. Se <http://www.ssb.no/emner/06/lonn/>

² For eksempel NOU 2004:1 Modernisert folketrygd kap 4.

³ St.meld. nr.12 (2004-2005) punkt 10.1.

⁴ Betenkning fra Ægtefællepensionsutvalget nr. 1466/2005.

Skilsmissestatistikken tyder på at behovet for deling er større nå enn tidligere, da antallet ekteskap som oppløses ved skilsmisse er høyere enn noen gang. Rundt 50% av alle ekteskap som inngås i år, kan forventes å ende i skilsmisse. Spørsmålet om hvordan pensjonene skal behandles på skiftet, vil derfor få betydning for mange mennesker.

Siktemålet med avhandlingen er å se på noen av de hensynene som taler for og imot at pensjoner deles i modernisert folketrygd, samt å skissere noen løsningsalternativer for hvordan pensjonsdeling kan skje.

1.2 Avgrensninger

Deling kan skje via folketrygdens regler, eller via ekteskapsrettens regler. Delingsspørsmålet har vært tatt opp jevnlig de siste 20 årene.⁵ Det er lite aktuelt å innføre en ordning med deling via folketrygden, altså at pensjonsrettigheter overføres *hos pensjongiver*, fordi det mangler politisk oppslutning.⁶ Avhandlingen vil derfor ta for seg spørsmålet om det er praktisk mulig å dele pensjonsrettigheter innenfor familieretten.

Det er kun ektefeller som ikke allerede er skilt det vil vurderes om pensjonsdeling skal skje mellom. Jeg utelukker ikke at deling kan være aktuelt også for samboende, kanskje begrenset til samboerskap av noe varighet eller liknende kriterier. Det er bare i forhold til ekteskap som oppløses ved skilsmisse deling vil bli vurdert, ikke ved frivillig deling av fellesbo under ekteskapet eller etter den enes død. Alt tyder på at hovedtrekkene i reformforslaget modernisert folketrygd blir stående. Jeg vil derfor vurdere behovet og mulighetene for pensjonsdeling opp mot de hovedlinjer som er trukket opp i NOU 2004:1 og St.meld. nr.12 (2004-2005).

Hvis en delingsordning kommer i stand vil det oftest være kvinner det er aktuelt å overføre pensjonsverdier til, siden kvinner i snitt tjener mindre enn menn, jobber mer deltid og oftere er hjemmearbeidende. Reglene vil selvfølgelig måtte utformes kjønnsnøytralt,

---

⁵ Blant annet i Trygdemeldingen: St.meld. nr.12 (1988-1989) og St.meld. nr.12 (2004-2005).

⁶ For eksempel Innst.S nr.95 (1993-1994) s. 2 og St.meld nr.12 (2004-2005) s. 171: "Deling av pensjonsformue i modernisert folketrygd er teknisk mulig, men Regjeringen vil ikke gå inn for dette".

overføringer andre veien også vil forekomme.⁷ Det er først og fremst kvinner som er hel- eller deltids hjemmearbeidende som vil kunne tjene på at pensjonsrettigheter deles, enten gjennom ekteskapslovgivningen eller folketrygden, jeg vil derfor i den videre drøftelsen ta utgangspunkt i kvinner i en slik livssituasjon.

1.3 Begrepsavklaringer

Pensjonene kan grovt deles inn i tre grupper.

Allmenn pensjon: Den behovsprøvde og den inntektsbaserte ytelsen som mottas fra folketrygden og finansieres av avgifter fra arbeidsgiver og arbeidstaker, samt statstilskudd.

Tjenestepensjon: Pensjonsordning en har i kraft av sin stilling, herunder de offentlige bruttoordninger, og andre arbeidsgiverpensjoner som følger lov om foretakspensjoner eller lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold, som stort sett er nettoordninger. Innunder denne gruppen faller også den obligatoriske tjenestepensjonen av 1. jan 2006, se punkt 2.2.2.

Privat pensjonssparing: Kollektive og individuelle pensjonsforsikringer, tegnet privat eller i forbindelse med arbeidet.

Med pensjongiver menes både folketrygden og andre pensjonsyttere, som Statens pensjonskasse.

Allmenn pensjon vil det bli lagt stor vekt på, men også tjenestepensjoner og individuelle pensjonsordninger vil bli vurdert i forhold til mulighetene for deling.

I dagens pensjonssystem justeres størrelsen på mange av folketrygden ytelser ved hjelp av *grunnbeløpet*. Dette er en fremforhandlet størrelse som vedtas av Stortinget, etter gjeldende retningslinjer ”skal folketrygdens grunnbeløp reguleres «minst på linje med» lønnsutviklingen”.⁸ Fra 1. mai 2005 har grunnbeløpet vært på 60 699 kr, dette beløpet

---

⁷ I Sverige er det innført en adgang til frivillig deling av premiepensjon, blant ca 7000 par som har benyttet seg av muligheten gjelder bare 117 tilfeller overføring fra kvinne til mann. Tallene er hentet fra Brattström: Makars pensionsrättigheter, fotnote 121.

⁸ St.meld. nr.12(2004-2005) s. 54.

anvendes i regnestykkene i det følgende. "Folketrygdens grunnbeløp" erstattes med forkortelsen "G".

2 Bakgrunn

2.1 Oversikt over ekteskapslovens regler om deling av felleseie på skilsmissekiftet

Reglene om formuesforholdet mellom ektefeller finnes i ekteskapsloven av 4. juli 1991 nr. 47 del II(el.).

Når ekteskap inngås, er felleseie den formuesordningen som blir lagt til grunn med mindre annet avtales i de former som ekteskapsloven bestemmer i kap 9. Ekteskapsinngåelsen endrer ikke på eierforholdet mellom ektefellene, de blir ikke automatisk sameiere i de felles ting. Utgangspunktet er derfor at ektefellen fortsatt råder over det vedkommende eier, jf. el. § 31 første ledd. Særregler om begrensninger i råderetten over felles bolig og innbo i el. §§ 32-33 er imidlertid gitt for å beskytte den ikke-eiende ektefelle. Ektefellene har også et selvstendig ansvar utad for den gjelden de har stiftet, jf. § 40, igjen finnes særregler i § 41 som gjør at en ektefelle i visse situasjoner kan stifte gjeld med virkning for den annen.

Formuesordningens betydning viser seg i all hovedsak først ved et opphør av fellesskapet, enten ved skifte av dødsbo eller ved skifteoppkjøret i forbindelse med en skilsmisse.

Ved ekteskapets opphør er utgangspunktet at nettoen av partenes verdier skal deles likt, el. § 58. Dette prinsippet har lange tradisjoner, og er blant annet basert fellesskapshensyn, forsørgerhensyn og bevishensyn.

En eller begge kan imidlertid ha et skjevdelingskrav etter el. § 59, eller et forloddskrav etter el. § 61, begge deler innebærer at verdier holdes utenfor delingsgrunnlaget. Etter alternativet i § 61 b kan "rettigheter i offentlige trygdeordninger, offentlige eller private pensjonsordninger, og krav etter en livrente eller livsforsikring som ikke har gjenkjøpsverdi som ektefellen eller ektefellene i fellesskap kan realisere", holdes utenfor delingen. Hvis en

rettighet som beskrevet her foreligger, kan den altså holdes utenfor likedelingsgrunnlaget, men fører dette til at den andre blir urimelig dårlig stilt kan den dårligstilte tilkjennes et beløp for å bøte på urimeligheten. Jeg kommer i pkt 2.6.2 til å gå nærmere inn på hva denne kompensasjonsregelen innebærer.

Begrunnelsen for regelen i § 61 b, som er en videreføring av § 11 2. ledd i 1927-loven, var at pensjonen er sterkt knyttet til rettighetshaveren.⁹ Pensjonen skal erstatte den lønnsinntekten som faller bort, det ble derfor innført en regel om at ”rettigheter som ikke kan overdras eller som i øvrig er av personlig art” holdes utenfor delingen ved skilsmisse.

Et viktig hensyn var også det at verdien er bundet, ektefellen kan ikke nyttiggjøre seg disse før han når pensjonsalder. Rettighetene er sterkt knyttet til den som har tjent opp pensjonen, de kan ikke overføres og deres utbetalingsstart beror på rettighetshavers alder, og opphører ved rettighetshavers død.

Rettighetene som omfattes av likedelingsunntaket er for det første ytelser fra folketrygden. Videre omfattes offentlige og private tjenstepensjonsordninger, som for eksempel rettigheter i Statens Pensjonskasse og i kommunale pensjonskasser. Livrenteforsikringer gir rett til utbetalinger innenfor et bestemt tidsrom, men bare såfremt den begunstigede er i live.¹⁰ Slike forsikringer har gjerne ikke en gjenkjøpsverdi som ektefellene kan realisere, og kan derfor holdes utenfor delingsgrunnlaget. Rene risikoforsikringer som for eksempel ulykkesforsikringer har ikke gjenkjøpsverdi, og kan således holdes utenfor. Kapitalforsikringer¹¹ kjennetegnes ved at forsikringsselskapet uansett skal betale ut et bestemt beløp, enten i rater over et avgrenset tidsrom eller som en engangssum.¹² Med mindre det er foretatt oppnevning av en annen ugjenkallelig begunstiget¹³ enn ektefellen, har kapitalforsikringen en gjenkjøpsverdi som skal inngå i delingsgrunnlaget. Etter Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2000.988 gjelder også § 61 b for verdier i premiefond,

---

⁹ Alminnelige motiver til lov om egtefællers formuesforhold av 1927, s. 77.

¹⁰ Lov om forsikringsavtaler 16. juni 1989 nr. 69 (FAL) § 10-2 første ledd litra e.

¹¹ FAL § 10-2 første ledd litra d.

¹² Agell: Nordisk äktenskapsrätt s. 324.

¹³ FAL §§ 15-2 og 15-5.

da verdien kun kan benyttes til å betale forsikringspremier og dermed ikke har en gjenkjøpsverdi. I pensjonsforsikringer som består av en sparedel og en risikodel må en se på de bestanddelene denne er bygget opp av, og eventuelt skille ut de delene som har en gjenkjøpsverdi, får så å la disse likedeles.¹⁴ For øvrig kan pensjonsverdiene holdes utenfor likedelingsgrunnlaget.

I Rt. 2003.92 var spørsmålet hvorvidt en sparekonto knyttet til en dødsrisikoforsikring ved et arveoppgjør skulle behandles etter FAL § 15-1 eller etter de alminnelige arverettslige regler. Høyesterett skilte ikke ut sparedelen, men behandlet den som en forsikringsytelse etter FAL § 15-1, med den følge at sparekontoen ikke gikk inn i arvegrunnlaget, men tilfalt den gjenlevende ektefelle. Domsresultatet er ikke avgjørende for hvordan en sparedel skal behandles i forhold til ekteskapslovens delingsregler, da avgjørelsen dreide seg om en annen regel med ulik ordlyd.¹⁵

Tungtveiende hensyn taler for å dele opp forsikringer som består av en sparedel og en risikodel, en forlodsrett vil gjøre det enkelt å foreta illojale disposisjoner i tiden før skilsmisse er et faktum, hvis en selv kan bestemme størrelsen på innskuddene, og ta ut igjen disse pengene når en ønsker.

Hvorvidt en forsikring har en realiserbar gjenkjøpsverdi, og dermed skal deles, kan bero på om forsikringstakeren har foretatt en ugjenkallelig oppnevning av en begunstiget som ikke er ektefellen.¹⁶ Om slik oppnevning har skjedd, kan bero på tilfeldigheter.

Etter regelen i § 61 b kan resultatet bli at individuelle pensjonsforsikringer holdes utenfor delingsgrunnlaget, på tross av at de er frivillig stiftet og har store likheter med vanlig kapitaloppsparing, fordi de ikke kan realiseres ved skilsmissen.

---

¹⁴ Lødrup/Sverdrup: Familieretten 5. utgave. Oslo 2004, s. 239.

¹⁵ Dommen er kritisert av Hans Jacob Bull i Nytt i privatretten nr.2/2003 s. 6.

¹⁶ FAL §§ 15-2, 15-5. Nærmere om oppnevning av begunstiget se Selmer: Livsforsikring og pensjonsrettigheter på skifte, i JV 1969 s. 83.

2.2 Modernisert folketrygd

2.2.1 Innledning

Den 30. mars 2001 ble det av regjeringen Stoltenberg nedsatt en kommisjon for å utrede, og foreslå løsninger på, de utfordringer folketrygden står overfor. I mandatet heter det: "Et framtidig pensjonssystem må ivareta hensynet til langsiktighet, stabilitet og oversiktelighet og bidra til å møte utfordringer knyttet til en aldrende befolkning og tiltakende tidligpensjonering".¹⁷

En foreløpig rapport ble fremlagt 4. september 2002. I denne ble det redegjort for de økonomiske og sosiale utfordringer som må tas i betraktning i det videre arbeidet. Det ble beskrevet to veier å gå videre – den ene innebar en statlig, lik basispensjon til alle, der standardsikringen skulle overlates til tjenstepensjoner og individuelle ordninger. Den andre retningen var en modernisert folketrygd med sterkere sammenheng mellom arbeidsinntekt og størrelsen på pensjonen, med et garantitillegg i bunn på størrelse med dagens minstepensjon for pensjonister som har opptjent lav eller ingen pensjon. Det ble også foreslått en fleksibel pensjonsalder, slik at en på nærmere bestemte vilkår kan velge å gå av med pensjon før ordinær pensjonsalder.

Pensjonsrettighetene bør videre indekseres. Det foreslås lønnsindeksering under opptjening av pensjonsrettighetene samt av uførepensjoner under utbetaling. Alderspensjonsutbetalingene skal reguleres av en kombinasjon av pris og lønnsveksten, altså en lavere indeksering enn i dag.¹⁸

Den offentlige tjenstepensjonen foreslås fondert og tilpasset folketrygdens pensjoner, slik at den får mer preg av en supplerende pensjon.

Kommisjonen mottok reaksjoner og innspill fra regjeringen og høringsinstanser, arbeidet videre og fremla sluttrapporten i NOU 2004:1.

---

¹⁷ NOU 2004:1 s. 38, pkt 2.1.

¹⁸ I dag skjer indekseringen via reguleringen av grunnbeløpet, se punkt 1.3.

2.2.2 NOU 2004:1 Modernisert folketrygd og St.meld. nr. 12 (2004-2005)

Pensjonsreform – trygghet for pensjonene

Kommisjonen konsentrerte seg i NOU 2004:1 om endringene økt levealder vil føre med seg, og forøvrig utsiktene til høyere pensjonsutgifter. I rapporten presenteres alternative modeller for endringer som kan gjøres i folketrygdens pensjonssystem.

Alternativ I – Lik pensjon til alle pensjonister.¹⁹

Alle mottar en basispensjon når de kommer i pensjonsalder, denne skal være på størrelse med dagens minstepensjon. Den er uavhengig av tidligere yrkesaktivitet, kun betinget av botid i Norge. Basispensjonen skal heller ikke behovsprøves. Eventuell standardsikring overlates til den enkelte å sørge for, noe som vil åpne for fleksible og individuelt tilpassede løsninger. En slik lik pensjon til alle kan kombineres med obligatoriske arbeidsmarkedsbaserte pensjoner. Denne modellen gikk Fremskrittspartiets representant inn for, de øvrige kommisjonsmedlemmene var enige om at det offentlige også i fremtiden skal stå for en viss standardsikring.

Alternativ II – Universell grunnpensjon og tilleggspensjon fra folketrygden.²⁰

Grunnpensjonen tenkes, som i forrige modell, å være ikke-behovsprøvd, på størrelse med dagens minstepensjon og kun avhengig av botid i Norge. I tillegg vil folketrygden yte en tilleggspensjon, denne vil være livsløpsbasert²¹ og inntjenes av den inntekten som overstiger grunnpensjonen. I motsetning til dagens ordning, hvor særtillegget²² avkortes fullt ut mot inntjent tilleggspensjon, skal særtillegget ikke avkortes. Denne modellen gikk representanten fra Sosialistisk Venstreparti inn for.²³ De øvrige kommisjonsmedlemmene hadde den innvending at dette ville gi en svakere sammenheng mellom inntekt og pensjon,

---

¹⁹ NOU 2004:1 s. 147 flg., punkt 8.2.

²⁰ NOU 2004:1 s. 152 flg., punkt 8.3.

²¹ Forklares nærmere under IV.

²² Lov om folketrygd 28. februar 1997 nr. 19 (ftrl.) § 3-3.

²³ NOU 2004:1 s. 156 punkt 8.3.5, og s. 164 flg., punkt 8.6.

gi lavere kompensasjonsgrad og utgiftene vil bli omtrent de samme som med dagens system.

Alternativ III – Livsløpsbasert og fleksibel folketrygdpensjon.²⁴

I denne modellen tas utgangspunkt i dagens system, men det foretas justeringer ved at innføres livsløpsopptjening,²⁵ differensiert indeksering,²⁶ delingstall²⁷ og fleksibelt pensjonsuttak. Kommisjonen gikk ikke inn for denne modellen, da svakhetene fra dagens system ville bestå, blant annet ville sammenhengen mellom arbeidsinntekt og pensjon fortsatt være svak.

Alternativ IV – Modernisert folketrygd.

Et flertall i kommisjonen, som fikk tilslutning av Bondevik II-regjeringen i St.meld. nr.12 (2004-2005), gikk inn for den modellen som heretter kalles modernisert folketrygd.

For å kunne opprettholde et økonomisk bærekraftig system ble blant annet følgende strategier tilrådd:²⁸

Tilstrebe høyere yrkesdeltaking, lav arbeidsledighet og et inkluderende arbeidsliv. Man ønsker å stimulere folk til å bli lengre i arbeid. Det skal skapes en klarere sammenheng mellom arbeidsinntekten, premiebetalingen og pensjonen, og forutsigbarheten skal økes. Dette antas å stimulere til økt yrkesdeltagelse og skape oppslutning om avgifts- og skattenivået, samt skape tillit til trygdesystemet. En stabiliseringsmekanisme vil gjøre pensjonssystemet robust mot endringer i alderssammensetningen og levealderen i befolkningen.²⁹ Fondsoppbyggingen ønskes også knyttet mer direkte opp mot forpliktelsene for å styrke muligheten for en langsiktig og bærekraftig finanspolitikk, gjøre

---

²⁴ NOU 2004:1 s. 156 flg., punkt 8.4.

²⁵ Forklares nærmere under IV.

²⁶ Forklares nærmere under IV.

²⁷ Forklares nærmere under IV.

²⁸ NOU 2004:1 s. 103 flg., kapittel 6.

²⁹ NOU 2004:1 s. 92 flg., punkt 5.3.

de fremtidige forpliktelsene synlige og å sørge for at utgiftene fordeles mellom generasjonene.

Alderspensjonen skal bestå av en inntektpensjon supplert av en grunnsikring, en garantipensjon, som tilkommer den som har tjent opp lav eller ingen inntektpensjon. Retten til pensjon tjenes inn fra første krone, og over hele livsløpet.³⁰ Besteårsregelen og regelen om maks 40 inntjeningsår faller bort, dermed styrkes sammenhengen mellom inntekt og pensjon, inntektpensjonen vil i større grad bære preg av å være en spareordning.

Reglene skal innføres gradvis fra 2010, med en overgangsperiode på 15 år. De som er født før 1951 vil i sin helhet få pensjonen beregnet etter dagens regler, personer født etter 1965 vil få pensjon etter det nye systemet. For personer født i årene mellom beregnes pensjonen forholdsmessig dels etter dagens system, dels etter det nye. 1952-generasjonen vil for eksempel få 13/15 beregnet etter dagens ordning, og 2/15 beregnet etter det reformerte systemet.³¹

Endringene i pensjonsopptjeningsreglene vil få konsekvenser for hjemmearbeidende, se punkt 2.3. Andre elementer i modernisert folketrygd er adgangen til fleksibel pensjonering, innføringen av differensiert indeksering og delingstall.

Nivået på opptjeningen av inntektpensjonen tenkes lagt til en årlig pensjon på 1,25% av inntektsgrunnlaget for det aktuelle år.³² En tjener altså opp inntektpensjon uansett hvor lite en måtte tjene, det er ikke krav om minsteinntekt.³³ Inntektpensjonen erstatter dagens tilleggspensjon. Opptjeningen skjer ved at det innbetales en pensjonspremie som tenkes å ligge på 17,5% av alle årlige inntekter opp til 8 G. Med en fartstid i arbeidslivet på 43 år, vil denne inntektpensjonen gi en kompensasjonsgrad³⁴ før skatt på ca 54%³⁵ for de som ikke mottar garantipensjon. Da det offentlige ikke ønsker å påta seg ansvaret for

---

³⁰ Etter dagens regler må en for å tjene opp tilleggspensjon ha en årlig inntekt som overstiger ett grunnbeløp, jf folketrygdloven § 3-13.

³¹ St.meld. nr.12 (2004-2005) kap. 11.

³² Regjeringen ville imidlertid ikke gå inn for konkrete opptjeningsregler og beløpsgrenser før stortinget har sett på forslaget.

³³ En årlig inntekt på for eksempel 5 G (303 495) gir etter 40 år $(303\,495 * 1,25\%) 40 = 151\,747$ kr i årlig pensjon.

³⁴ Definert som gjennomsnittlig arbeidsinntekt gjennom personens sammenlagte periode som arbeidstaker.

³⁵ Etter regnestykket $1,25\% * 43 = 53,75\%$.

standardsikringen for de høyere inntekter, vil det settes et tak for inntektpensjonsopptjeningen. Kommisjonen kom til at et tak på 8 G vil være hensiktsmessig, dagens skråtak mellom 6 og 12 G erstattes altså med en opptjeningsgrense på 8 G.

Garantipensjon

Personer som har tjent opp lite eller ingen inntektpensjon vil få en behovsprøvd garantipensjon på størrelse med dagens minstepensjon. Ved å behovsprøve ytelsen kan en foreta en mer målrettet kanalisering av midlene til dem som har størst behov for pengene.

I dagens ordning får alle som oppfyller lovens krav om trygdetid³⁶ en grunnpensjon, denne tilsvarer 1 G for enslige, 85% av G for gifte.³⁷ I tillegg kan en ha krav på et sært tillegg som er mellom 74% og 79,33% av G, avhengig av sivil status og din eventuelle ektefelles inntekt og alder.

Differensieringen av minstepensjonen etter sivilstatus videreføres, da par antas å nyte godt av stordriftsfordeler. Det skal derfor ytes et behovsprøvd tillegg til enslige pensjonister, forholdet mellom det som ytes gifte og enslige skal være som i dag.

Behovsprøvingen skjer ved at garantipensjonen avkortes 100% mot opptjent inntektpensjon opp til 1 G, over dette avkortes garantipensjonen 60%. Begrunnelsen for den *delvise* avkortningen er at også personer med lav inntekt i noen grad skal nyte godt av sin egenopptjente pensjon. Dette antas å skape et arbeidsinsentiv for deltidsarbeidende og lavtlønnede. Mot opptjent tjenestepensjon skjer ingen avkortning.

Delingstall

Den forventede levealderen vil med høy sannsynlighet stige i tiden fremover. Antallet pensjonsår vil øke, og det er behov for et instrument som demper den utgiftsøkningen folketrygden står overfor.³⁸ Innføringen av et delingstall vil gjøre modernisert folketrygd mer robust mot endringer i forventet levealder.

---

³⁶ Krav om 40 års botid i Norge, jfr ftrl. §§ 3-2 og 3-5.

³⁷ 85% etter 1. mai 2005.

³⁸ NOU 2004:1 kapittel 6 og pkt 7.2.4

Delingstallet skal være kjønnsnøytralt, og beregnes av et veid gjennomsnitt av kvinner og menns forventede levealder. En regner først ut den årlige pensjonsytelsen, deretter deles dette beløpet på delingstallet for vedkommendes kull.

Delingstallet settes til 1 i 2010, for deretter å øke i takt med levealderen. Den tid en må jobbe utover fylte 67 år for å kompensere for delingstallet tilsvarer imidlertid ikke økningen i forventet levealder. Beregninger foretatt i Sverige, som har innført et tilsvarende system med delingstall, viser at når den gjennomsnittlige levealderen stiger med ett år, må en bli åtte måneder lenger i arbeid for å kompensere for virkningen av delingstallet.³⁹ Delingstallsjusteringen er ment å skape et sterkere arbeidsinsentiv.

Omsorgspoeng

Fra 1992 har vi hatt en ordning med godskriving av omsorgspoeng for den som etter dette tidspunktet tar seg av barn under 7 år, syke, funksjonshemmede eller eldre personer, jf ftrl. § 3-16. Ordningen videreføres i modernisert folketrygd, en ønsker imidlertid å øke nivået noe slik at omsorgsopptjeningen gir reell kompensasjon for manglende inntjening av pensjonsrettigheter gjennom arbeidsinntekt. I dag godskrives pensjon for den som utfører de nevnte omsorgsoppgaver som om vedkommende hadde hatt en inntekt på 4 G, altså godskrives tre pensjonspoeng, jf. ftrl. § 3-16.

Det foreslås å kompensere tidligere inntekt opp til 6 G, med et minimumsnivå tilsvarende en inntekt på 4,5 G. Taket på 6 G vil gi en bedre sammenheng med fødselspengene, som også har et tak på 6 G.⁴⁰ Antallet år omsorgspoeng godskrives vil imidlertid settes ned fra 7 til 6, som en konsekvens av at barn nå begynner på skolen det året de fyller 6. Regjeringen ønsker å gi reglene om omsorgspoeng tilbakevirkende kraft for personer født i 1951 eller senere, også for den delen av deres pensjon som vil bli omfattet dagens system modernisert folketrygd.⁴¹

---

³⁹ NOU 2004:1 s. 128.

⁴⁰ Ftrl. § 14-5.

⁴¹ St.meld. nr.12(2004-2005) s. 181 flg., punkt 11.5.2.

Avtalefestet pensjon

I 1989 ble AFP-ordningen innført, denne åpner for at arbeidstakere med slik avtale kan gå av med pensjon inntil fem år tidligere enn den ordinære pensjonsalder, uten at dette påvirker pensjonsstørrelsen.⁴² Statens bidrag til AFP er tredelt. De som benytter seg av muligheten til å ta ut tidlig pensjon, får samme skattefordeler som andre pensjonister. Videre godskrives pensjonspoeng fra faktisk pensjonering og frem til ordinær pensjonsalder. I tillegg finansierer staten store deler av selve utbetalingene.

AFP-ordningen skal revurderes, pensjonskommisjonen anser det for mer formålstjenlig å benytte det statstilskuddet som i dag går til AFP-ordningen på andre måter.⁴³ I stedet for en avtalefestet mulighet til førtidspensjonering foreslås en allmenn mulighet til å ta ut pensjon etter fylte 62 år. Også de øvrige særaldersgrensene vil bli gjennomgått, med tanke på om de fortsatt er nødvendige og hensiktsmessige. Det kan være aktuelt å la arbeidsgiver få et større ansvar for å finne passende arbeidsoppgaver for den som ikke lenger kan utføre det arbeid som i dag er belagt med særaldersgrenser. AFP-ordningen er gjenstand for debatt, per i dag foreligger ingen avklaring.

Fleksibel pensjonsalder

Fleksibel pensjonsalder, og dermed muligheten til å prioritere fritid fremfor høyere pensjon, skal være et tilbud til de som har tatt sin tørn i arbeidslivet.⁴⁴ Pensjonisten skal selv kompensere for den økte fritiden han får til rådighet, ved å avstå noe av pensjonen – samfunnet skal ikke tape på at vedkommende ønsker å gå av med pensjon før ordinær pensjonsalder. En nedre aldersgrense på 62 år foreslås, mens den øvre grensen for opptjening på 70 år beholdes, men med intensjon om å øke denne etter hvert som den gjennomsnittlige levealder øker.

En betingelsesløs allmenn fleksibel pensjonsalder kunne føre til flere minstepensjonister og større utgifter til sosialytelser. Det er også et mål å ikke svekke incentivet til å stå i arbeid, det må ikke bli for gunstig å ta ut tidlig pensjon. En må finne en balanse mellom hensynet

---

⁴² NOU 2004:1 s. 196 flg., punkt 9.5.6.

⁴³ NOU 2004:1 s. 197.

⁴⁴ NOU 2004:1 s. 188 flg., punkt 9.5.

til å fremme sysselsetting og hensynet til at fleksibel pensjonering skal være et reelt alternativ. Det skal derfor stilles krav til minste opptjente pensjonsrettigheter for at en skal få benytte seg av muligheten til tidlig pensjonering. Det foreslås at en må ha tjent opp en pensjon som etter å ha blitt justert aktuarisk for å kompensere for den førtidige pensjoneringen, er større enn garantipensjonen. For å komme over denne grensen vil en måtte ha en gjennomsnittlig årlig inntekt på over 3,6 G (218 516 kr) i 40 år.⁴⁵

Bondevik II-regjeringen foreslo å knytte villkåret til de samlede pensjonsutsiktene: Fleksibel pensjonering kan benyttes selv om pensjonen *midlertidig* ligger under garantipensjonsnivået, hvis en etter fylte 67 år på grunn av supplerende pensjoner vil komme over garantipensjonsnivået.⁴⁶

Den summen en mottar i pensjon gjennom hele pensjonstiden, ut ifra beregninger av forventet levealder, skal ikke berøres av tidspunktet pensjonen tas ut fra, med forbehold av 30 000 kr av den årlige pensjon som holdes utenfor reguleringen. Utgangspunktet er at den sammenlagte pensjonsutbetalingen skal bli den samme, summen spres bare over et større antall år slik at den årlige utbetalingen blir lavere. Forslaget om en reguleringsfri del på 30 000 kr er resultatet av et kompromiss mellom hensynet til arbeidsstimulans og valgfrihet med hensyn til pensjonsalder. Begrunnelsen er at førtidspensjonering skal være et alternativ også for de som har opparbeidet seg lav inntektspensjon. Forøvrig skjer beregningen av den årlige pensjonsytelsen ved aktuarisk justering. Pensjonen skal ikke avkortes mot arbeidsinntekt, slik at en kan kombinere uttak av pensjon med fortsatt yrkesdeltagelse.⁴⁷

Tjenestepensjoner

De offentlige tjenestepensjonene er bruttoordninger, den berettigede sikres et visst nivå på den samlede pensjonsutbetalingen, i Statens Pensjonskasse er dette 66% av sluttlønnen. Medlemmene er dermed garantert en bestemt kompensasjonsgrad før skatt, uavhengig av hva de mottar fra folketrygden. Kommisjonen anser det ikke rimelig at de omkring 600 000 tjenestepensjonsberettigede i stat og kommune ikke skal ta sin del av byrden ved innstramninger av statens pensjonsutgifter.⁴⁸

---

⁴⁵ NOU 2004:1 s. 191.

⁴⁶ St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 104 flg.

⁴⁷ St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 88-89.

⁴⁸ NOU 2004:1 s. 252 flg., punkt 11.3.

For at en omlegging av folketrygden skal få betydning også for de som har rett til tjenstepensjon, går kommisjonen inn for at tjenstepensjonene gjøres om til nettoordninger enten ved lovendring eller gjennom tariffavtale.⁴⁹

Også innføringen av delingstall og endringen av indeksering bør få virkninger for tjenstepensjonene. Opptjeningstiden for full pensjon er for offentlig tjenstepensjon 30 år. Kommisjonen foreslår at en vurderer alleårsopptjening også i tjenstepensjonene.

Obligatorisk tjenstepensjon

Stortinget vedtok 26. mai 2005 at det skal innføres obligatorisk tjenstepensjon, i vedtaket slutter de seg til en modell fremstilt i St.meld. nr.12 (2004-2005) punkt 6.2.3.5 som går ut på at arbeidsgiverne etablerer pensjonsordninger som oppfyller visse krav etter innskuddspensjonsloven eller foretakspensjonsloven.⁵⁰ Ordningen trådte i kraft 1. jan 2006.

Det er ingen spesielle tilpassningsproblemer til modernisert folketrygd hva individuelle pensjonsordninger angår, men det foreslås at disse legges om slik at de kan utbetales fra fylte 62 år av hensyn til muligheten til fleksibel pensjonering.

Differensiert indeksering.

Som et ledd i arbeidet med å redusere utgiftene til folketrygden foreslås at *løpende* pensjoner reguleres etter en indeks som er en kombinasjon av pris- og lønnsutviklingen.

Under opptjeningen vil pensjonen bli regulert etter lønnsutviklingen, slik at pensjonsrettigheten er like mye verdt uavhengig av når den ble opptjent.

Garantipensjonen skal justeres ut fra lønnsutviklingen, fratrasket virkningen av delingstallet. Dette for at garantipensjonen ikke skal gi en dårligere minimumssikring over tid.

For å bedre tilgjengeligheten av informasjon om den enkeltes pensjonsoppsparing i folketrygden, skal det opprettes pensjonskontoer og sendes ut årlig utskrift som viser utviklingen av pensjonsformuen.

---

⁴⁹ NOU 2004:1 s. 260.

⁵⁰ Behandlet i Ot.prp. nr.10 (2005-2006).

26.mai 2005 inngikk Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre avtale om pensjonsreform.⁵¹ Partiene støttet hovedpunktene i St.meld. nr.12 (2004-2005), men introduserte alternative måter å beregne inntektpensjonen på, blant annet skisseres to knekkpunktmodeller. Det foretas ingen nærmere vurdering av alternativene, og sies heller ikke hvilken modell som er å foretrekke. I regnestykkene i det følgende legger jeg derfor den beregningsmåten pensjonskommisjonen benyttet, til grunn.⁵²

Den nye Stoltenberg-regjeringen har bebudet en avklaring av pensjonsreformen, dette har per i dag ikke skjedd.

2.3 Er deling av pensjonsrettigheter nødvendig – vil behovet endres med forslaget om modernisert folketrygd?

Er det behov for å dele pensjonsrettigheter mellom ektefeller? Alle som ikke eller i liten grad har opptjent egen pensjon, vil etter forslaget om modernisert folketrygd få utbetalt en garantipensjon som erstatter dagens minstepensjon. Med dagens G er minstepensjonen for en enslig pensjonist 108 851 kr i året, dette nivået tenkes videreført i det reformerte systemet. Det skal være mulig å leve av garantipensjonen, det grunnleggende behovet for forsørgelse tar fortsatt fellesskapet seg av.⁵³ Når det snakkes om et behov for å dele pensjonsrettigheter, er det dermed ikke først og fremst for å sørge for at den fraskilte har det aller nødvendige i alderdommen, dette tar staten seg av. Garantipensjonen sørger ikke for sikring av den tilvante levestandard.

For å kunne si noe om behovet for pensjonsdeling, må en se på kvinners og menns pensjonsopptjening, og hvilke endringer i pensjonsopptjeningen en pensjonsreform kan medføre. I 2005 mottok 46% av alle kvinnelige pensjonister minstepensjon. For menn var andelen minstepensjonister 9,4%.⁵⁴ Gjennomsnittlig tilleggspensjon som overstiger særtillegget er 33 830 kr i året for kvinner, og 71 268 kr i året for menn.

---

⁵¹ Se avtalen på <http://www.pensjonsreform.no/pensjonsavtale.pdf>

⁵² St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 53.

⁵³ Minstepensjonen for enslige ligger for tiden på 108 852 kr i året.

⁵⁴ Fra Nøkkeltall for folketrygden første halvår 2005 tabell 6.

Jeg vil i det følgende se på noen av de virkninger en innføring av modernisert folketrygd kan få for kvinner, og da særlig gifte kvinner som er hjemmearbeidende, deltidsarbeidende eller har svingende yrkesdeltakelse gjennom livsløpet. Enslige, gjerne barnløse kvinner har ofte en yrkesprofil som er tilnærmet lik en manns yrkesprofil.

Innføring av livsløpsopptjening.

Dagens besteårsregel går ut på at pensjonens størrelse beregnes på grunnlag av de 20 beste opptjeningsårene. Man må imidlertid ha 40 opptjeningsår for å få full uttelling. I modernisert folketrygd tjenes det opp pensjon av all arbeidsinntekt gjennom hele livet, også grensen på 40 opptjeningsår forsvinner.

Besteårsregelen ble i sin tid innført for å styrke pensjonsrettighetene til personer med varierende tilknytning til yrkeslivet, herunder typisk kvinner som veksler mellom å være hjemme med små barn, og utearbeid, heltid eller deltid. Regelen er ikke helt treffsikker når det gjelder å styrke kvinners pensjonsopptjening, fordi den ikke knyttes direkte til hjemmearbeidet. Besteårsregelen har ingen virkning for de som kun arbeider hjemme, eller har få år med inntektsgivende arbeid.⁵⁵

Mange kvinner har pauser fra det inntektsgivende arbeidet, eller de reduserer arbeidstiden, fordi de trengs i hjemmet, gjerne når barna er små. En overgang til livsløpsbasert opptjening vil være ugunstig for disse. Besteårsregelen og inntjeningsgrensen på 40 år gjør at en i dagens ordning kan unngå at pensjonens størrelse berøres av et avbrudd, hvis en forøvrig har inntektsgivende arbeid i 40 år. Med livsløpsregelen er det ikke mulig å ”ta igjen det forsømte”, hvert år uten inntektsgivende arbeid virker inn på pensjonsstørrelsen. Pensjonskommisjonen antar at ”pensjonister med de laveste inntektene over livsløpet vil få om lag samme pensjon” som etter dagens regler, men ”grupper med relativt lave inntekter og/eller få opptjeningsår” vil kunne få noe lavere pensjon med modernisert folketrygd.⁵⁶

---

⁵⁵ Charlotte Koren: Er besteårsregelen til fordel for kvinner eller menn? Trygd&Pensjon nr. 5/2003 s. 12-13.

⁵⁶ NOU 2004:1 s. 135.

Det er mulig å unngå å bli berørt av bortfallet av bestårsregelen og regelen om maks 40 års opptjening. Dette forutsetter imidlertid for det første at en har en jevn inntekt på tilnærmet det nivået som etter dagens ordning ville utgjøre de 20 beste årene, eventuelt med perioder hvor en i stedet for inntekt godskrives omsorgspoeng. Kvinner yrkesaktivitet er som nevnt gjerne mer periodisk oppdelt enn mennenes, og preget av avbrudd med hjemmearbeid. Mange vil ikke få godskrevet omsorgspoeng for hele hjemmeperioden, kvinner jobber også gjerne deltid⁵⁷ i lengre eller kortere perioder etterpå.

For det andre må en for å nøytralisere effekten av de nevnte reglenes bortfall kompensere med å ha en lang yrkeskarriere, og kvinner pensjoneres gjennomsnittlig tidligere enn menn. I 2001 lå nordmenns gjennomsnittlige pensjoneringsalder på 59 år, kvinnene trekker tallet ned da de i snitt går av 14 måneder tidligere enn menn.⁵⁸ For å oppnå en kompensasjonsgrad på 54% må en etter modernisert folketrygd ha 43 yrkesaktive år, noe som for mange kvinner med barn er urealistisk, spesielt hvis de først skal ta høyere utdanning.

Omsorgspoeng

Ordningen med omsorgsopptjening styrkes i modernisert folketrygd, se punkt 2.6.1. Et faktisk inntektsbortfall godskrives opp til 6 G, videre heves minstegodskrivelsen med 0,5 G. Bondevik II-regjeringen har også gått inn for at ordningen skal gis tilbakevirkende kraft og omfatte personer som er født 1951 eller senere.

Det er imidlertid ikke alle hjemmearbeidende som har rett til omsorgspoeng. En person som på heltid eller deltid arbeider hjemme under ekteskapet, vil gjerne ikke ha omsorg for barn under skolepliktig alder på langt nær hele tiden. For å komme over garantipensjonsnivået må vedkommende godskrives omsorgspoeng i minst 18 år.⁵⁹

---

⁵⁷ 27% av alle ansatte jobbet deltid i 2001, av disse var 79% kvinner. Fra SSB-rapport nr. 29/2004 ved Kjelstad/Nymo: "kvinner og menn i deltidsarbeid" fra Statistisk sentralbyrå, tabell 4.3.d.

⁵⁸ NOU 2004:1 s. 178.

⁵⁹ $4,5 \text{ G} (273 \text{ 145}) * 1,25\% * 18(\text{år}) = 61 \text{ 457 kr i årlig pensjon.}$

For de som ved utearbeid tjener over 6 G, altså 364 194 kr, i året, innebærer omsorgsopptjeningen en underkompensasjon. Videre er ikke en forventning om inntekt nok til å komme over minstenivået, en må ha hatt et faktisk inntektsbortfall.

Statistikken over årsverk som legges ned i forskjellige hjemlige gjøremål viser at antall årsverk for ulønnet husarbeid i 1990 ble beregnet⁶⁰ til 1 722 000, av disse besto 520 000 årsverk i omsorgsarbeid. I 1992 ble det godskrevet omsorgspoeng for 304 797 personer (hvorav 4338 var menn), omsorgspoeng på grunnlag av omsorg for barn ble godskrevet for 295 547 personer, mens for omsorg for andre⁶¹ var tallet 10 172 personer.⁶² I 2003 ble det godskrevet omsorgspoeng for 307 536 personer (5773 var menn), for 299 391 var grunnlaget omsorg for barn. En ser at antallet årsverk som utføres som ulønnet arbeid, er langt høyere enn den pensjonsopptjeningen som skjer på grunnlag av omsorgsarbeid.

Ordningen med omsorgsopptjening styrkes i modernisert folketrygd, men vil ikke overflødiggjøre pensjonsdeling da det ikke er på langt nær alt hjemmearbeid som gir omsorgspoeng, videre vil omsorgsopptjeningen ikke alltid innebære en reell kompensasjon.

Delvis avkorting av garantipensjonen

Deltidsarbeidets omfang er viktig når en vurderer behovet for delingsregler, på grunn av avkortningsreglene, se nedenfor. I som nevnt jobbet 27% av alle ansatte deltid i 2001.⁶³ Kvinnene utgjorde 79% av de deltidsansatte, videre er andelen selvvalgt deltidsarbeidende større blant kvinner enn blant menn.⁶⁴ Samme år var 34,4% av alle kvinnelige ansatte deltidsarbeidende.⁶⁵ Kvinner utgjorde 85,3% av alle som jobbet lang deltid. Av disse var 67,7% gift, 11,7% ugift, 13,1% samboende og 7,5% før gift.⁶⁶ Deltidsarbeid er også mye mer utbredt blant gifte enn ugifte. Videre kan nevnes at det er langt færre deltidsarbeidende gifte menn enn deltidsarbeidende ugifte menn, noe som sier oss at gifte menn utgjør en

---

⁶⁰ Anne Berit Dahle: Verdien av ulønnet arbeid i husholdningen. Sosialt utsyn 1993 kap 5.4 s. 215-223 (221).

⁶¹ "En syk, en funksjonshemmet eller en eldre person"

⁶² Trygdestatistisk årbok 2005, tabell 3.8.

⁶³ Den deltidsansattes arbeidsmengde kan variere fra for eksempel en arbeidstime i uken, og opp til de høyere stillingsbrøker.

⁶⁴ Som ufrivillig deltidsarbeidende regnes både de som er aktive og forsøker å få mer arbeidstid, og de som er passivt ufrivillig deltidsarbeidende.

⁶⁵ I Senter for profesjonsstudiers nyhetsbrev nr.4/2005 hevdes at 45% av alle yrkesaktive kvinner jobber deltid, se http://www.hio.no/enheter/senter_for_profesjonsstudier_sps/publikasjoner/nyhetsbrev/sps_nyhetsbrev_nr_4_2005/deltidsarbeid_et_resultat_av_preferanser

⁶⁶ SSB-Rapport 29/2004, tabell 4.3.d.

liten del av den allerede lave andelen menn blant de deltidsarbeidende. Av alle deltidsarbeidende er bare 3% fedre. 81% av alle gifte kvinner har ektemann i heltidsarbeid.

Resultatene viser at deltid er en fellesskapstilpassning som er typisk for mødre og gifte kvinner, deltidsarbeidendes pensjonsutsikter berører derfor mange i denne livssituasjonen.

I modernisert folketrygd skal som nevnt garantipensjon over 1 G avkortes 60% mot egenopptjent pensjon. Pensjonisten beholder 40% av garantipensjonen, som utbetales ved siden av inntektpensjonen.

For å tjene pensjonspoeng må en i dag ha en årslønn som overstiger grunnbeløpet, som fra 1. mai 2005 ligger på kr 60699. Enslige minstepensjonister mottar en grunnpensjon på 1 G pluss særtillegg.⁶⁷ For å komme over minstepensjonsnivå, må en i snitt tjene over 2,88 G (174 813 kr) årlig, dette skyldes at særtillegget avkortes 100% mot opptjent tilleggspensjon.⁶⁸

Med modernisert folketrygd overstiges garantipensjonsnivået allerede ved en jevn årlig inntekt på over 1,86 G (112 900 kr).⁶⁹ Garantitillegget faller helt bort først ved en jevn årlig inntekt på 3,85G. Deltidsarbeidende og lavtlønnede kan da få en viss nytte av egenopptjent pensjon.

Avkortningsreglene både etter dagens ordning og etter modernisert folketrygd medfører at personer som har mange yrkesaktive år bak seg allikevel kan ende opp med en pensjon som ikke - eller så vidt - hever seg over garantipensjonsnivået. For deltidsansatte og lavtlønnede vil det selv ved en innføring av delvis avkortning være behov for pensjonsdeling.

Vil deltidsarbeid fortsatt være like utbredt blant kvinner i tiden som kommer?

Det har vært hevdet at deltidsarbeid for kvinner i dagens omfang er i ferd med å forsvinne. Det er ikke snakk om et arbeidsmønster som er kommet for å bli, men har mer preg av en

---

⁶⁷ Ftrl § 3-3.

⁶⁸ NOU 2004:1 s. 131.

⁶⁹ $(1,86 * 60699 * 1,25\%) * 43 = 60684$.

overgangsordning i utviklingen som har foregått de siste 50 årene, og ikke enda er fullendt, hvor kvinner går fra å være hjemmearbeidende, til å ta seg betalt arbeid på lik linje med menn.

Resultatene fra Arbeidskraftundersøkelsene 2001 viser at mange kvinners deltidsarbeid ikke alene kan begrunnes med at deltid fungerer som en overgangsform mellom å være hjemmearbeidende på heltid og å være i fullt inntektsgivende arbeid.⁷⁰ I tillegg til at deltid kan være en overgangsform, kommer flere andre momenter inn. Hvis deltidsarbeid skal erstattes av fulltidsarbeid, vil dette ta tid på grunn av denne sammensatte bakgrunnen for kvinners deltidstilpasning. Som forklaring på at deltidsarbeid kombinert med husarbeid og barnepass ikke forsvinner med det første, har vi blant annet disse momentene: Kvinnens rolle som omsorgsperson og sekundær forsørger står sterkt også i vår moderne kultur. Videre kan deltidsarbeidet begrunnes med *arbeidsgiveres* etterspørsel, noe som har nær sammenheng med mange kvinners preferanser hva valg av yrke angår. Samtidig som kvinner gjerne søker mot helse-, omsorgs- og serviceyrker, er også arbeidsskiftene innenfor disse næringene strukturert slik at deltid er den mest hensiktsmessige stillingsformen. Arbeidsgiverne etterspør fleksibel arbeidskraft i større grad nå en tidligere, noe som kommer av et økende behov for at visse tjenester er tilgjengelige store deler av døgnet. I de yrkene der deltidsarbeid er vanlig, er det også gjerne akseptert å ikke jobbe heltid. I mange mannsdominerte yrker, hvor de fleste arbeider heltid, er negative holdninger til deltid utbredt, noe som kan bidra til at mennene avstår fra å velge lavere stillingsbrøker for å ta del i husarbeidet.

Kvinner har jevnt over lavere lønn enn menn i samme yrker. Blant gifte har kun en av syv personer tilnærmet lik timelønn som ektefellen. Lønnsforskjellen gjør at en felles husholdningsøkonomisk avveining gjør at en prioriterer at mannen har tid til rådighet slik at han kan ta seg inntektsgivende arbeid.

---

⁷⁰ SSB-Rapport nr. 29/2004.

Som nevnt spiller tradisjon og kultur inn, men ifølge vurderinger gjort på bakgrunn av Arbeidskraftundersøkelsene antas det at ”Yrkesfelt eller arbeidstilhørighet [er] den faktoren som bidrar sterkest til å predikere kvinner og menns arbeidstid”.⁷¹

Som et eksempel på at kvinner *ønsker* å jobbe deltid, kan nevnes en undersøkelse foretatt av Senter for Profesjonsstudier ved HiO i 2005. Her svarte 70% av de kvinnelige studentene at muligheten for deltidsarbeid var viktig ved vurderingen av jobbtilbud.⁷²

Deltidsarbeidet vil etter all sannsynlighet være utbredt i lang tid fremover. De deltidsarbeidendes pensjonsutsikter bør derfor tas hensyn til ved vurderingen av om pensjonsdeling skal skje.

Deltidsarbeidendes pensjonsopptjening i dagens ordning.

For å få en tilleggspensjon utover minstepensjonen må en som nevnt ha tjent mer enn 2,88 G (174 813 kr) i gjennomsnitt i 40 år. Gjennomsnittlig antall arbeidstimer for en deltidsansatt er 20 timer per uke, og flesteparten av de langtids deltidsansatte har en lønn på 100 kr timen eller mindre, og opp mot 150 kr timen.⁷³ En person som for eksempel har 120 kr timen, 20 timer i uka, tjener i underkant av 120 000 i året, altså nesten 2 G. Dette forutsetter 50 betalte arbeidsuker i året. Med dagens ordning vil vedkommende selv etter 40 yrkesaktive år bli minstepensjonist, og ikke få noe igjen i pensjonsomgangen for sin arbeidsinnsats.

Deltidsarbeidendes pensjonsopptjening i modernisert folketrygd

Egenopptjent inntekstpensjonen vil som nevnt medføre delvis avkortning av garantipensjonen, denne avkortes i sin helhet for et beløp opp til 1 G, deretter avkortes den med 60%.

---

⁷¹ SSB-Rapport nr. 29/2004 s. 53.

⁷² Nærmere om deltidspreferanser se Abrahamsen/Høst: Deltid rekrutterer til pleieryrkene. SPS-kronikk nr. 2/2005 på <http://www.hio.no/content/view/full/37455> og Abrahamsen: Realisering av arbeidstidspreferanser blant leger og sykepleiere. Arbeidsnotat nr. 15/2005 fra senter for profesjonsstudier ved HiO.

⁷³ SSB-Rapport nr. 29/2004 s. 41.

En person med 43 inntektsgivende år vil etter forslaget om modernisert folketrygd allerede ved jevne årlige inntekter på 1,86 G (112 900 kr) få en viss glede av inntektpensjonen.

En deltidsarbeidende med 20 arbeidstimer i uken, og en timelønn på 120 kr, vil med 50 betalte arbeidsuker i året som sagt ha en årlig inntekt på 120 000. Etter modernisert folketrygd vil vedkommende med 43 års opptjening marginalt komme over garantipensjonen – vedkommende får 1520 kr utover garantipensjonen i årlig pensjon.⁷⁴

Hvis timelønnen derimot er 100 kr timen, vil den deltidsarbeidende fortsatt bare få garantipensjon.⁷⁵

Personer med vekslende tilknytning til arbeidslivet vil på grunn av bortfallet av bestårsregelen komme dårligere ut pensjonsmessig med modernisert folketrygd, på den annen side kan innføringen av gradvis avkortning av garantitillegget være en fordel for de lavere lønnsklasser. Beregningene i det følgende forutsetter at en har jevne inntekter i 43 år, noe som ofte ikke er tilfelle for gifte kvinner. Her kan nevnes at den gjennomsnittlige pensjonsalderen var 59 år i 2001, kvinner trekker statistikken ned da de i snitt pensjoneres 14 måneder tidligere enn menn.⁷⁶ Personer med en inntekt mellom 1,86 G (113 000 kr) og 3,85 G (233 700 kr) vil få noe høyere pensjon med modernisert folketrygd enn i dag. Personer med en lavere inntekt vil kun få garantipensjon, mens de som tjener mellom 3,85 G (233 700 kr) og 5 G (302 000 kr), taper på reformen.⁷⁷ Personer med inntekt over 5 G (302 000 kr) vil komme bedre ut pensjonsmessig med modernisert folketrygd. Som tallene fra statistisk sentralbyrå viser, tjener kun 21% av kvinnene over 5 G (300 000 kr) i 2004.⁷⁸

Kjønnsnøytrale ytelser

Ordningen med kjønnsnøytrale ytelser skal videreføres i modernisert folketrygd, verken utbetalingene eller premienivået differensieres i forhold til kjønn. Dette er en fordel for kvinner, som har høyere gjennomsnittlig levealder, og dermed i snitt har flere pensjonsår

---

⁷⁴ $(120\,000 * 1,25\%) * 43 = 64\,500$, $(64\,500 - 60\,699) * 40\% = 1520$.

⁷⁵ Fordi inntektpensjonen ikke overstiger ett grunnbeløp, og dermed avkortes 100%.

⁷⁶ NOU 2004:1 s. 178.

⁷⁷ NOU 2004:1 s. 132.

⁷⁸ I følge SSBs statistikkbank tjente 1 442 338 kvinner under 5 G, mens 377 630 tjente over 5 G i 2004.

foran seg enn menn har. Også fastsettingen av delingstallet⁷⁹ skal skje uten hensyn til kjønn. Et felles delingstall vil føre til en netto overføring fra menn til kvinner, menn vil i gjennomsnitt få tilbake en forholdsmessig mindre del av det de har betalt inn i form av trygdeavgifter.

Det antas å bli færre minstepensjonister med modernisert folketrygd, ettersom terskelen for hvor mye en i snitt må tjene for å nyte godt av inntekstpensjonen, senkes. Flere av de lavtlønnede og deltidsarbeidende vil få noe igjen for sin arbeidsinnsats i form av inntekstpensjon. Pensjonen vil fortsatt kunne være lav, men pensjonisten hever seg altså over det absolutte minstenivået. Til gjengjeld vil personer med vekslende arbeidstilknytning som i dag nyter godt av besteårsregelen, ende opp på et lavere nivå.

For å illustrere hvordan pensjonsopptjeningen kan bli etter henholdsvis dagens ordning og modernisert folketrygd, kan en ta for seg et typisk livsløp for en gift kvinne med to barn. Resultatet av hennes pensjonsopptjening vil være et naturlig utgangspunkt for den videre vurderingen av om pensjonsdeling er nødvendig.

Fra hun er 24 år⁸⁰ tjener hun 4 G, altså 242 796 kr, i året for så å få to barn med 3 års mellomrom, det første når hun er 28 år.⁸¹ Hun er hjemmearbeidende til barna når skolepliktig alder, deretter går hun ut i halvdags arbeid frem til yngstemann er ferdig med ungdomsskolen. Fra dette tidspunktet jobber hun heltid med en årslønn på 5 G.

Pensjonsberegningen etter *dagens ordning* vil bli som følger:

Fra hun er 24 til hun er 28 tjener hun 4G (242 796 kr) i året, dette blir 4 år med 3 pensjonspoeng hvert år. For 9-årsperioden med fødselspenger og omsorgspoeng godskrives 3 pensjonspoeng årlig. Når det yngste barnet begynner på skolen, går hun ut i halv stilling, hvor hun tjener 2G i året. Det yngste barnet er ferdig på ungdomsskolen når moren er 46, fra dette tidspunktet og frem til pensjonsalder jobber hun heltid. De siste 21 årene tjener hun opp 4 pensjonspoeng i året. På grunnlag av de 20 beste årene blir sluttpoengtallet 4, og hun oppfyller kravet om 40 opptjeningsår.

---

⁷⁹ Se punkt 2.2.2.

⁸⁰ Undersøkelser fra Trygdeetaten viser at 50,4% av alle kvinner mellom 24 og 29 år hadde fullført videregående skole, ytterligere 39,3% hadde fullført kortere høyere utdanning ved universitet/høyskole. Internettside fjernet.

⁸¹ Gjennomsnittlig alder for førstegangsfødende i 2004 ifølge SSB:
<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2006-04-20-04.html>

Med en G på 60 699, blir tilleggspensjonen etter dagens regler:

$$((42\% \text{ av } 60699 * 4) * 14) / 40 = 35\,691 \text{ (opptjeningsår etter 1991)}$$

$$((45\% \text{ av } 60699 * 4) * 26) / 40 = 71\,017 \text{ (opptjeningsår før 1992)}$$

Som gift pensjonist vil hun få grunnpensjonen på 85% av 60 699 pluss tilleggspensjon (35 691 + 71 017), altså en årlig pensjon på **158 302 kr.**

Som ugift vil den årlige pensjon bli på **167 407 kr.**

Etter *modernisert folketrygd* med en inntjeningsprosent på 1,25 fra første krone:

I 4 år tjener hun 4G årlig, som gir følgende pensjonsopptjening: $(4 * 60699 * 1,25\%) * 4 \text{ år}$
= 12 140 kr.

Etterfølgende 9 år med omsorgsopptjening på 4,5 G gir $(4,5 * 60699 * 1,25\%) * 9 \text{ år}$
= 30 729 kr.

De 9 årene med deltidsarbeid gir $(2 * 60699 * 1,25\%) * 9 \text{ år}$
= 13 657 kr.

Til slutt jobber hun heltid i 21 år: $(5 * 60699 * 1,25\%) * 21 \text{ år}$
= 79 667 kr

Til sammen gir dette en inntekstpensjon på **136 193 kr.**

Hvis ekteskapet ender i skilsmisse vil denne kvinnen etter modernisert folketrygd få en årlig pensjon på **136 193 kr**, mot **167 407 kr** etter dagens beregningsmetode. En forskjell på 31 214 kr i årlig ytelse vil være av stor betydning. Marginalnytteverdien av dette beløpet er langt større for en person med lav pensjon enn ved de høyere pensjonsnivåer.

Disse tallene forutsetter at hun arbeider til hun er 67 år, gjennomsnittlig pensjonsalder er som nevnt 59 år. Går hun ut i pensjon i en alder av 64 år har hun 40 opptjeningsår og får

etter dagens regler fortsatt 167 407. Etter modernisert folketrygd vil pensjonen krympe til **124 812 kr**,⁸² differansen har nå økt til 42 595 kr.

Styrkingen av omsorgsopptjeningen og innføringen av en delvis avkortning av garantipensjonen vil kunne være gunstig for kvinner med vekslende yrkestilknytning, og dermed dempe behovet for pensjonsdeling. Overgangen til livsløpsopptjening vil derimot gjøre at de fleste får lavere pensjon med modernisert folketrygd, spesielt personer som ikke har en lang yrkeskarriere med jevn inntekt.

2.4 Vurderingen av pensjonsdeling frem til i dag

I blant annet Velferdsmeldingen (St.meld. nr.35 (1994-1995)), Trygdemeldingen (St.meld. nr.12 (1988-1989)) og Utjamningsmeldingen drøftes eldre, skilte kvinners stilling.

I Velferdsmeldingen fant regjeringen at deling av pensjonsrettigheter *gjennom folketrygden* ved skilsmisse innenfor nåværende system ville bli svært vanskelig, særlig er det besteårsregelen som skaper problemer. Hvis delingen ikke skjer for avgiverektefellens beste 20 år, kan en deling innebære at mottakerektefellen får en høyere pensjon enn før deling, uten at avgivers pensjon reduseres. Delingen vil kunne påføre folketrygden store merutgifter. Regjeringen foreslo derfor at en heller tok sikte på å bedre skilte kvinners stilling *gjennom ekteskapslovgivningen*. Dette forslaget ble fulgt opp i Ot.prp. nr.66 (1996-97), der en presenterte en kompensasjonsregel i el. § 61 b.⁸³

I samme Ot.prp. ble det foreslått en endring av el. § 81 om varigheten av bidrag. Ved langvarige ekteskap der det besluttes å tilkjenne bidrag, skal dette være tidsubegrenset. Regelen er i overensstemmelse med tidligere praksis.⁸⁴

I Trygdemeldingen ble spørsmålet om pensjonskompensasjon for omsorgsarbeid drøftet, og en peker på muligheten for individuelle tiltak (omsorgsopptjening) og tiltak som går ut på å

---

⁸² $136\,193 - ((5 * 60699 * 1,25\%) * 3) = 124\,812$

⁸³ Kompensasjon kan, etter en skjønnsmessig vurdering, tilkjennes en ektefelle som blir urimelig dårlig stilt fordi den annen holder § 61b-rettigheter utenfor delingsgrunnlaget. Mer utførlig om kompensasjonsregelen i punkt 2.6.2.

⁸⁴ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 99 og Holmøy/Lødrup 2001 s. 528.

avlede pensjonsrettigheter fra den utearbeidende ektefelle til den hjemmearbeidende. Sistnevnte alternativ tenkes å bygge på det grunnlag at ektefellene har gjensidig forsørgelsesplikt for hverandre, pensjonsrettigheter bør derfor fordeles mellom dem. Deling frarådes imidlertid av hensyn til individualitetsprinsippet⁸⁵ og at det vil skape fordelingsskjevheter, da hva kvinnen mottar ikke vil bero på en verdsettelse av omsorgsarbeidet, men på hva ektemannen tjener. Departementet gikk derfor inn for poenggodskriving i stedet.⁸⁶

I 1998 la en arbeidsgruppe i Sosial- og helsedepartementet frem rapporten ”Analyse av fleksible pensjonsordninger og endringer i bestårsregelen”.⁸⁷

I kapittel 16 vurderes konsekvensene av pensjonsdeling i *folketrygden* ved skilsmisse. Det pekes på målet om kostnadsnøytralitet, og hvilke hindringer en møter i den forbindelse: Bestårsregelen og kvinners gjennomsnittlige levealder. På den annen side kan en ved å overføre pensjonsrettigheter til kvinner som ellers ville mottatt særtillegg, spare penger på denne posten. En annen måte å dekke merkostnadene på, er å benytte de midler som spares inn ved overgangen til livsløpsopptjening.

Det oppstilles to modeller, den første går ut på at pensjonspoengene deles for hvert år. De poengene ektefellene har tjent opp legges sammen, deretter deles summen på de to. Hvordan omsorgsopptjening skal behandles må vurderes. Det godskrevne kan tas med i summeringen, eller en kan utsette godskrivingen for å vurdere om det er nødvendig etter poengdelingen mellom ektefellene. Omfanget av omsorgsopptjeningen vil da begrenses, og folketrygden sparer penger. Pensjonsopptjening ved omsorgspoeng blir ”behovsprøvd” mot ektefellenes sammenlagte pensjonsopptjening.

Etter det andre alternativet kan pensjonsutjevningen skje ved at det foretas kun en overføring, og denne skal skje ved skilsmissen. Den av ektefellene som har tjent opp lavest pensjon under ekteskapet får et engangstillegg overført fra den andre ektefellen. Tillegget

---

⁸⁵ Se punkt 3.12.

⁸⁶ St.meld. nr.12 (1988-1989) s. 220 punkt 12.9.

⁸⁷ Rapport nr. 6 1998.

kan være av samme størrelse som det som trekkes fra den annen, eller justeres for å nøytralisere forskjeller i forventet levealder.

Et alternativ kunne være å gå via ekteskapslovgivningen, og la en ordning med tillegg i den enes og fradrag i den andres pensjon være grunnlag for bidrag, eventuelt supplert med en statlig forsikringsordning.

Når det gjelder fraskilte ektefeller som mottar etterlatteytelse, vil ikke en poengoverføring skape problemer i forhold til kombinert tilleggspensjon, skal det derimot ytes et engangstillegg vil en måtte vurdere hvordan dette skal virke inn på en eventuell rett til etterlatteytelse, se rapportens punkt 16.6.

Forholdet til offentlige tjenstepensjoner tas bare opp for den sist omtalte modell, og vil ikke være problematisk selv om bruttoordningen skulle bestå. Beregningen av tillegg og fradrag gjøres etter samordningen mellom det vedkommende skal ha fra folketrygden og det han skal ha fra tjenstepensjonen.

Ingen av de to delingsalternativene er optimale, men jeg forstår rapporten slik at alternativet med engangstillegg er å foretrekke fremfor alternativet med poengdeling.

I NOU 2004:1 vurderes overføring av pensjonsrettigheter innenfor folketrygden ved skilsmisse og ved den enes død. De tidligere forsøk på å delvis imøtekomme behovet gjennomgås og det pekes på svakheter ved disse reglene.⁸⁸ Det antydes at det vil være hensiktsmessig å begrense en eventuell deling til de ekteskap som ender i skilsmisse, det er først og fremst da det er behov for deling. En deling vil måtte begrenses til rettigheter inntjent under ekteskapet, videre kan en av hensyn til trygdeetatens merarbeid avgrense delingen til de ekteskap som har vært av en viss varighet og/eller der pensjonsrettighetene er av en viss økonomisk betydning. Som en pekepinn på hvilken lengde det kan være aktuelt å kreve, trekkes reglene ftrl. om ytelser til gjenlevende fraskilt frem som eksempel. Kravet er der 25 års ekteskap, alternativt 15 år hvis de hadde felles barn.

En ordning med deling av pensjonsrettigheter *via folketrygden* nødvendiggjør på grunn av forskjellen i gjennomsnittlig levealder, regler som hindrer at overføringen berører

---

⁸⁸ NOU 2004:1 punkt 12.4.2.

størrelsen på den samlede utbetalingen. Før overføring skjer fra kvinne til mann, må rettighetene reduseres i forhold til differansen i forventet levealder mellom personene. En må også ta hensyn til at det kan være aldersforskjell mellom ektefellene, slik at delingstallet er forskjellig, også for dette trengs en nøytraliseringsmekanisme.

Pensjonskommisjonen reiser spørsmål om en overført pensjonsrettighet skal forkortes i forhold til garantipensjonen, eller komme på toppen av denne. Dette vil være en nærliggende problemstilling der kvinnen har vært husmor eller jobbet deltid og ikke selv opptjent nok inntektspensjon til å komme over garantipensjonen. Hvis en tar med det overførte i behovsprøvingen av garantipensjonen, kan en ende opp med at det som fradeles den ene, ikke gir eller gir mindre utslag i form av økt pensjon hos den andre. Folketrygden vinner på overføringen, da det spares inn utgifter til garantipensjon.

Forholdet til supplerende tilleggspensjoner vil kunne bli problematisk hvis ikke bruttoordninger legges om til nettoordninger. I en bruttoordning vil pensjongiver måtte kompensere for den delen av pensjonen som fradeles pensjonisten i folketrygden, og paret vil sammenlagt få en høyere pensjon enn de ville fått uten deling. I en nettoordning derimot skjer beregningen av pensjonen uavhengig av størrelsen på folketrygdpensjonen.

Kommisjonen går ikke nærmere inn på måter deling kan skje på, men går inn for at spørsmålet ”utredes nærmere med sikte på en enkel og praktikabel løsning”.⁸⁹

I St.meld. nr.12 (2004-2005) side 171 uttaler regjeringen at deling er mulig, men de vil ikke gå inn for deling gjennom folketrygdens regler ”pga. uønskede fordelingseffekter som kan oppstå”. Når det gjelder deling av supplerende pensjonsrettigheter vil dette kunne føre til økte utbetalinger, noe en ikke kan pålegge pensjongiveren. Å kun åpne for deling av visse pensjonsordninger er heller ikke ønskelig. Som et alternativ til deling i folketrygden nevner regjeringen deling *etter ekteskapsloven*, ved å ta hensyn til pensjonsverdiene på skiftet.⁹⁰ Det gis visse føringer for hvordan slik verdimessig deling kan skje, det må tas hensyn til pensjonsrettigheters særpreg ved at de ikke kommer til utbetaling før pensjonsalder og at de er betingede rettigheter. I mange skifteoppgjør vil det være beskjedent med andre aktiva

---

⁸⁹ NOU 2004:1 s. 296.

⁹⁰ St.meld. nr.12 (2004-2005) punkt 10.4.4.

ved siden av pensjonsrettighetene, noe som nødvendiggjør en ordning med utsatt gjennomføring av delingsoppgjøret til pensjonen faktisk forfaller. En ulempe ved dette er at ektefellene også etter skifteoppgjøret må ha et visst forhold til hverandre. En eventuell delingsadgang etter ekteskapsloven bør videre begrenses til langvarige ekteskap. Spørsmålet om deling av pensjonsrettigheter via folketrygden er vurdert gjentatte ganger, og felles for de til tider uklare konklusjonene er at det vil bli så retts teknisk vanskelig å utforme en delingsmodell at dette frarådes. Det sies svært lite om deling overhodet *bør* skje. Det kan se ut til at en har tatt utgangspunkt i at deling er ønskelig, men konkluderer med at det bare ikke mulig. Det er foreløpig heller ikke drøftet hvordan pensjonsdeling kan skje *via ekteskapsretten*.

2.5 Delingsreglene i andre land

2.5.1 Innledning

Jeg vil i det følgende redegjøre for hvordan pensjonssystemene er bygget opp, og hvordan pensjonsdelingen foregår, i noen av de landene som har innført pensjonsdeling.

2.5.2 Sverige

I 2003 ble pensjonssystemet i Sverige reformert. Det har nå mange likhetstrekk med det norske forslaget om modernisert folketrygd, det norske utredningsarbeidet har lånt mye fra det svenske systemet. Også i Sverige ble reformen drevet fram av et stadig økende behov for å begrense utgiftsveksten i den allmenne pensjonsordningen.⁹¹ Livsløpsopptjening ble innført for å styrke sammenhengen mellom en persons arbeidsinntekt gjennom livsløpet, og pensjonens størrelse.

Etter svensk ekteskapsrett er alle pensjoner i utgangspunktet giftoverdragsgods, som tilsvarer norsk felleseie.⁹² Allikevel inngår kun en del av pensjonsrettighetene i delingsgrunnlaget.

---

⁹¹ SOU 1994:20 kap 6.

⁹² Äktenskapsbalken (ÄktB) 7:1.

Pensjoner som faller i kategorien "egendom av særskilt slag" holdes utenfor. Det fremgår av ÄktB 10:3 st 1⁹³ at dette er rettigheter som ikke kan overdras. Videre omfattes rettigheter "av personlig art" hvis det å la rettigheten omfattes av bodelingen ville "strida mot vad som gäller för rättigheten".

Begrunnelsen bak uttaksregelen er at slike rettigheter anses å være så knyttet til den berettigede, at deling ikke bør skje.⁹⁴

Allmenne pensjonsrettigheter

I Sverige består alderspensjonen av en inntektpensjon og en premiepensjon. De som ikke har tjent opp pensjonsrettigheter over et visst nivå mottar en garantipensjon.⁹⁵ Ved pensjonsreformen ble obligatorisk pensjonssparing i premiefond innført, der den enkelte kan velge hvem som skal forvalte beløpet på ens pensjonskonto, blant et begrenset antall fondsinstitusjoner. Denne pensjonen kommer på toppen av den "inkomstgrundade ålderspensionen". Premiepensjon opptjent under ekteskapet kan deles, men bare mellom ektefeller og registrerte partnere som fullt ut omfattes av det nye pensjonssystemet, og som er født etter 1953. Delingen foretas årlig og opphører når en av ektefellene gir beskjed om at en ønsker å stoppe videre deling. Hele pensjonen som er opptjent i løpet av det aktuelle året, deles likt. I delingsgrunnlaget inngår poeng godskrevet for omsorg for barn, "barneår", og godskriving i forbindelse med plikttjenestegjøring som ledd i grunnutdanning. Begrunnelsen for at suksessiv deling ble valgt fremfor et engangsoppgjør ved skilsmissekifte, er at en vil unngå spekulasjon. Faren ved en engangsdeling skulle være at partene kunne tilpasse delingen i forhold til skattereglene. Delingsordningen ble gjort frivillig på grunn av de store kostnadene som belastes ektefellene.

Retten til garantipensjon, som har samme funksjon i Sverige som i forslaget til modernisert folketrygd, påvirkes ikke av premiepensjonen. Det den ene gir fra seg av rettigheter, er derfor proporsjonalt med økningen av den mottakende ektefelles pensjonsrettigheter.

---

⁹³ Trådte i kraft 1.1.2006, innebærer ingen endring av rettstilstanden.

⁹⁴ Brattström 2004 s. 43.

⁹⁵ Brattström 2004 kap. 4.

Delingsadgangen innebærer at det påløper ekstra administrasjonskostnader. Kostnadene vil også påløpe på grunn av at kvinnenens gjennomsnittlige levealder er høyere enn mennenes, og det forventes at overføringene fra menn til kvinner vil være større enn fra kvinner til menn. Kostnadene bæres i fellesskap av de par som benytter delingsmuligheten. Et alternativ kunne vært å justere overføringene opp når de går fra kvinne til mann og omvent, men dette ville være problematisk i forhold til et EU-direktiv om likebehandling. Størrelsen på avgiften, som belastes ved overføringen og tilkommer fellesskapet av de delende, er satt til 14% av den overførte rettigheten. En har altså mulighet til å dele rettighetene, men en betydelig del av oppsparingen må betales i avgift. Ett år etter at reglene om deling trådte i kraft hadde kun 7000 av 3 millioner gifte par, altså 2,3 promille, benyttet seg av delingsordningen.⁹⁶

Tjenestepensjoner

Etter svensk rett kan tjenestepensjoner ofte ikke overdras⁹⁷ og klassifiseres da som ”egendom av särskilt slag”. Dette følger gjerne av arbeidsavtalen, da uoverdragelighet er et vilkår for at arbeidsgiver skal nyte godt av gunstige skatteregler.⁹⁸ Tjenestepensjoner holdes dermed normalt utenfor delingsgrunnlaget.

Private pensjoner

Private pensjoner kan være livsforsikringer eller individuelle pensjonssparingsordninger. Også disse holdes utenfor delingsgrunnlaget hvis de ikke kan ”överlåtas”,⁹⁹ i motsatt fall

---

⁹⁶ Brattström 2004 s. 92.

⁹⁷ ÄktB 10:3.

⁹⁸ Hvis arbeidsgiver inngår pensjonsforsikringsavtalen på vegne av sine ansatte slik at arbeidsgiver står som forsikringstaker, kan pensjonsforsikringen ikke overdras. Er derimot arbeidstakeren forsikringstaker, tas pensjonsforsikringen med i delingsgrunnlaget.

⁹⁹ For at pensjonsrettigheten skal kunne deles, må den kunne ”överlåtas”. En ”oöverlåtbar” rettighet skal likevel deles hvis ikke oöverlåtbarheten er motivert ett av de følgende tre hensyn: Sosiale hensyn til den berettigede, hensynet til den forpliktedes interesse eller vilkår gjennom testamente eller gave fra tredjemann. Et eksempel på en rettighet som derfor allikevel skal deles, er tilbakebetalingskrav på skatt. Nærmere om dette se Brattström punkt 2.4.2.

skal de deles.¹⁰⁰ Ektefellene kan avtale å holde private pensjonsoppsparinger utenfor på skiftet. I ÄktB 10:3 finnes en lempingsregel som kan benyttes til å unnlate å trekke private pensjonsoppsparinger inn i delingsgrunnlaget.¹⁰¹

Både når det gjelder private pensjoner og tjenstepensjoner foretas det eventuelt en deling av verdier, ikke en faktisk deling av pensjonsrettighetene.

Det er ulemper knyttet til å overføre retten til utbetalingen etter individuelle pensjonssparinger.¹⁰² Selv om retten til utbetalingene overføres, er det fortsatt den opprinnelige forsikringshavers alder som bestemmer når forsikringen kommer til utbetaling, og hans død som avgjør når utbetalingene slutter å løpe. En slik overført rett kan derfor ha lav verdi for mottaker hvis den tidligere ektefelle er gammel eller dør tidlig. Usikkerhetsmomentet her reduserer også verdien, da en ikke kan vite hvor lenge en kommer til å motta utbetalinger. Et alternativ er gjenkjøp, men ulempen her er blant annet at skattereglene kan være til hinder for en gunstig løsning.

En regel i ÄktB 11:9 setter imidlertid en skranke for hvilke formuesgoder en part må finne seg i å bli kompensert med. Vedkommende skal ha ”sådan egendom som inte är uppenbart olämplig för den maken”.

Å dele potensielt store verdier via ekteskapslovgivningen kan føre til at rettighetshaver må benytte alle sine øvrige felleseiemidler for å kompensere den annen, for selv å bli sittende med bundne verdier som kommer til utbetaling først i fremtiden.

Lempingsregelen i ÄktB 10:3 tredje ledd åpner for at private pensjoner allikevel kan holdes utenfor delingsgrunnlaget hvis det ”med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att hela pensionsrätten ingick”. Ifølge Brattström er det i Sverige oftest kvinner som har behov for å supplere inntektsbaserte pensjonsytelser med individuelle pensjonsordninger, da mange gifte kvinner tjener inn lavere pensjonsrettigheter på grunn av perioder med fravær fra arbeidslivet og deltidsarbeid. Supplerende pensjonssparing vil antakelig bli enda viktigere for disse kvinnene nå etter pensjonsreformens ikrafttreden. I 1999 utgjorde kvinner i alderen 45-54

---

¹⁰⁰ ÄktB 10:3 og 10:1.

¹⁰¹ Brattström 2004 s. 136.

¹⁰² Brattström 2004 s. 139.

år den største gruppen blant de som fikk skattefradrag for privat pensjonssparing.¹⁰³ De har altså et behov for supplerende ytelser i alderdommen, det kan da virke urimelig at verdien av den private pensjonssparingen trekkes inn i delingsgrunnlaget hvis den andre ektefellen har for eksempel en tjenestepensjon som holdes utenfor delingsgrunnlaget.

Adgangen til å dele selve pensjonsrettighetene er altså begrenset til premiepensjonen. Denne er kun en komponent, og ofte den minste komponenten, blant de ytelser som skal sikre en tidligere arbeidstaker økonomisk i alderdommen. Å dele denne alene er derfor ikke tilstrekkelig til å gi fraskilte kvinner økonomisk trygghet. Det er også en svakhet at premiepensjonsdeling er frivillig.¹⁰⁴

2.5.3 England

England har ikke egne formuesordninger for ektefeller, ekteskapsinngåelsen har ingen innvirkning på eierforholdet til ektefellenes formuer. Avtaler om delingen inngås etter alminnelige avtalerettslige regler, enten under ekteskapet eller ved skilsmisse. Blir de ikke enige, avgjør domstolen skilsmisseoppgjøret. Avgjørelsene baseres på rimelighetshensyn og er dermed lite forutsigbare, dette virker prosesskapende. Når det gjelder hva som er rimelig, har Parlamentet uttalt at en skal tilstrebe en løsning som fører til at partenes økonomiske situasjon forblir som om ekteskapet fortsatt besto. I Matrimonial Causes Act angis momenter som skal tas med i vurderingen, den sier derimot ikke noe om vekt og hvilket resultat en skal komme frem til. Det skjer ikke nødvendigvis en likedeling. Den som har minst, mottar det som anses som "reasonable requirements", som i rettspraksis ofte tilsvarer en tredjedel av verdiene.¹⁰⁵ En som tar seg av husarbeidet, herunder barnepass, kan imidlertid gjennom slike bidrag til familiefellesskapet få rett til en større andel.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Brattström 2004 s. 150.

¹⁰⁴ Se punkt 4.2.8 om Brattströms forslag til pensjonsdeling.

¹⁰⁵ Brattström 2004 s. 266.

¹⁰⁶ Se for eksempel dom fra The House Of Lords: White vs White [2000] 2 Family Law Report s. 981. Nærmere om dommen i Cretney, Masson and Bailey-Harris: Principles of family law s. 347 flg.

Domstolen har vid adgang til å overføre eiendeler og verdier mellom partenes formuessfærer, uten å nødvendigvis ta hensyn til hvem av dem som i utgangspunktet har eiendomsrett.

De allmenne pensjonsrettigheter består av en grunnpensjon som er avhengig av et minimum antall yrkesaktive år, og en inntektsavhengig tilleggspensjon.¹⁰⁷ Videre gir langvarig sykdom og omsorg for barn rett til tilleggspensjon.¹⁰⁸ En kan velge å ikke omfattes av tilleggspensjonsordningen, og dermed betale lavere trygdeavgifter, hvis en i stedet oppretter en privat pensjonsforsikring eller opparbeider rett til en tjenstepensjon. Dette er en mulighet mange benytter seg av, alternative pensjoner er derfor av stor betydning for befolkningens forsørgelse i alderdommen.¹⁰⁹

Ved verdivurderingen i forbindelse med delingen benyttes samme metode som når arbeidstakeren tar med seg pensjonsrettigheter fra en jobb til en annen, pensjonsverdien regnes om til felles målenhet som kalles CETV.¹¹⁰ En svakhet er at metoden ikke egner seg til bruk på pensjoner hvis verdi beror på to faktorer som en ikke har oversikt over før pensjonering faktisk skjer, nemlig antall yrkesaktive år og sluttlønnen. Verdivurderingen blir unøyaktig, og pensjonen settes til en lavere verdi enn det den vil ha på utbetalingstidspunktet. Når særlige grunner foreligger kan imidlertid domstolen tillate at andre verdivurderingsmetoder benyttes i enkelttilfeller. Den pensjonsberettigede har ansvaret for å få verdsatt pensjonsrettigheten. I praksis foretas verdsettelsen av pensjongiver, som legger til grunn det tidspunkt for verdifastsettelsen som domstolen bestemmer. Ved deling av andre pensjoner enn statlige belastes ektefellene med en avgift, slik at delingen ikke påfører pensjongiver økte utgifter.

Det har foregått en utvikling i England fra rundt 1970, som har ført til at domstolene har fått mer frihet og flere midler de kan ta i bruk for å fordele verdier mellom ektefeller.

---

¹⁰⁷ Kompensasjonsgraden ligger på mellom 20% og 40% innenfor en øvre grense.

¹⁰⁸ Brattström 2004 s. 272.

¹⁰⁹ Rundt 22% av arbeidsstyrken har beholdt tilleggspensjonsordningen, se Betænkning fra Ægtefællepensionsutvalget nr. 1466/2005 s. 132.

¹¹⁰ "Cash equivalent transfer value", Brattström 2004 s. 285.

Ett av de tre midlene domstolen har til rådighet etter en lovendring i 2000, er såkalt "Pension sharing".¹¹¹ Domstolen kan fradele en andel av den enes tilleggspensjonsrettigheter og få opprettet en selvstendig pensjonsrett for den mottakende ektefelle.¹¹²

Videre kan domstolen, etter en lovendring i 1996, pålegge pensjongiver å fordele selve utbetalingen mellom de tidligere ektefeller, såkalt "Pension Attachment".¹¹³

En annen måte å jevne ut forskjeller i pensjonsrettigheter på er å tilgodese den med lavest pensjonsrettigheter via overføringer av andre typer verdier, gjennom en Financial provision eller Property adjustment.¹¹⁴

Har partene flere pensjonstyper hver, er det ikke nødvendig at alle deles. Pensjonsdifferansen kan utjevnes ved at en velger en pensjon som helt eller delvis overføres for å kompensere den annen, dette for å begrense administreringskostnadene.

Hvis det dreier seg om tilleggspensjon eller statstjenestepensjon, kan ikke mottakeren av den overførte rettigheten flytte rettigheten ut av det pensjonssystemet den er opptjent i. Er det privat pensjonssparing eller andre tjenestepensjoner som er gjenstand for delingen har mottager større frihet, og kan velge å føre rettighetene over til en annen pensjonsordning, altså en ekstern overføring.

Resultatet av delingen er at mottakeren får en selvstendig pensjonsrett, løsrevet fra den opprinnelige rettighetshaver, og uavhengig av dennes senere opptjening, liv og helse.

En pensjonsrettighet som overføres fra mann til kvinne, justeres i noen pensjonsordninger ned av hensyn til forskjellen i forventet levealder. Kvinnen bærer disse meromkostningene alene, i motsetning til hvordan dette gjøres i Sverige, se punkt 2.5.2. Når det gjelder kostnadene som påløper for å administrere selve delingen, skal disse belastes avgiveren.

---

¹¹¹ Brattström 2004 s. 264.

¹¹² Betænkning fra Ægtefællepensionsutvalget nr. 1466/2005 s. 135.

¹¹³ Brattström s. 278.

¹¹⁴ Financial provision innebærer at kapital overføres mellom ektefellene, ved "property adjustments" overføres eiendomsrett eller begrensede rettigheter. Se Brattström 2004 s. 264.

Det engelske pensjonsdelingssystemet beror mye på skjønn, og kan derfor være prosesskapende. Ulempen med ”pension attachment” er at en ikke oppnår ”clean break”, altså et endelig oppgjør. Videre er den retten mottakeren får, avledet og betinget. Selv om pensjoner deles i England, skjer det ikke nødvendigvis en likedeling. Videre foretar ikke domstolen noen pensjonsdeling med mindre en av ektefellene krever det.

2.5.4 Danmark

Danmarks formuesordning for ektefeller har store likheter med vår. De har imidlertid ikke like vidtgående skjevdelingsregler, noe som innebærer at normalordningen felleseie fører til at flere formuesgoder likedeles enn hos oss.

I november 2005 presenterte Ægtefellepesionsutvalget sitt forslag til nye pensjonsdelingsregler i Betænkning nr. 1466/2005. I dag følger skillet mellom hva som skal deles og ikke, bestemte kjennetegn ved pensjonen. Rettigheter som ikke kan overdras eller for øvrig er av personlig art, kan bare deles i den utstrekning dette ikke strider mot de spesielle regler som gjelder for den aktuelle rettigheten.¹¹⁵ I rett praksis har skillet blitt utpenslet på den måten at løpende livsbetingede pensjoner holdes utenfor, mens kapital- og ratepensjoner deles. En ektefelle som for eksempel har en ratepensjon, risikerer å måtte dele denne med ektefellen ved en skilsmisse, selv om den annen skulle ha en pensjon som i sin helhet holdes utenfor.

Forslaget fra utvalgets flertall går ut på at skillet mellom de pensjoner som skal deles, og de som holdes utenfor, går på tvers av egenskaper ved pensjonen selv, og i stedet skal bero på en rimelighetsvurdering. Pensjonen trekkes inn i likedelingsgrunnlaget hvis verdien går utover det som anses å være en rimelig pensjonsrettighet. Vurderingstemaet skal være om pensjonsordningen bærer preg av å være en ekstra oppsparing.

Deling av de pensjoner som overstiger det som anses som rimelige ordninger, skal allikevel ikke skje for korte ekteskap – grensen forslås satt til rundt 5 års ekteskap.

---

¹¹⁵ Rettsvirkningslovens § 15, stk 2.

Videre foreslås to kompensasjonsregler. For det første skal en ektefelle som etter partenes felles ønske har vært helt eller delvis hjemmearbeidende, kompenseres dersom dette felles valg har ført til at vedkommende har oppnådd en lavere pensjonsoppsparing enn "en rimelig pensjonsordning for den pågældende".¹¹⁶ Denne kompensasjonsregelen er imidlertid begrenset på flere måter, slik at en reell likedeling av den utarbeidendes pensjon vil det sjelden være snakk om.

Den andre kompensasjonsregelen skal sikre at en etter et langvarig ekteskap ikke kommer urimelig dårlig ut pensjonsmessig. Regelen går ikke lenger enn til å hindre at resultatet blir urimelig, dette trenger ikke innebære likedeling.

Ved delingsgjennomføringen har eierektefellen både rett og plikt til å få pensjonsrettigheten utlagt til seg. Den annen får del i pensjonsverdien ved at vedkommende får en større del av det øvrige felleseiet, eller får utbetalt et beløp fra eierektefellen. Skulle oppfyllelsen av kompensasjonsforpliktelsen medføre at den forpliktete må selge bolig eller eiendeler vedkommende trenger som ledd i sin næringsvirksomhet, kan det bestemmes at kompensasjonen skal skje ved avdragsbetaling over et kortere tidsrom, kombinert med sikkerhetsstillelse, eller ved at den annen ektefelle får del av den berettigedes pensjon.¹¹⁷ Den annen vil da fortrinnsvis få del av den kompensasjonsforpliktetes kapitalpensjon, finnes ikke slik pensjon eller strekker den ikke til, benyttes ratepensjoner. Oppnås fortsatt ikke full kompensasjon, kan den kompensasjonsberettigede få en andel av utbetalingene fra en livsbetinget pensjon, men dette søker en å unngå. Skal livsbetingede pensjoner deles, bør pensjongiver få bestemme hvordan selve delingen skal skje, så lenge verdien forblir den samme i forhold til den mottakende ektefelle. De skal imidlertid alltid tilby minst en metode som ikke krever at partene fremskaffer helseopplysninger. Pensjonsinstituttet kan pålegge ektefellene å dekke administrasjonskostnadene knyttet til delingen.

De som ønsker å dele etter dagens regler kan ved ektepakt avtale at kapital- og ratepensjoner skal deles likt. I motsatt retning kan en avtale at pensjonsrettigheter skal være

---

¹¹⁶ Betænkning nr. 1466/2005 s. 192.

¹¹⁷ Betænkning nr. 1466/2005 s. 203. Foreslås at avbetalingen ikke skal kunne strekke seg over mer enn 5 år.

særeie, og dermed unntas fra deling, dette skal også kunne avtales for fremtidige innbetalinger.

Delingsordningen som Ægtefællepensionsudvalget foreslår innebærer at avgjørelsen av om en pensjon skal deles, vil bero på en konkret, skjønnsmessig vurdering. Dette kan gjøre det vanskelig å forutberegne ens rettsstilling, og virke prosess- og konfliktskapende. Flere pensjoner vil holdes utenfor delingen enn etter dagens ordning.¹¹⁸

2.5.5 Tyskland

Zugewinnngemeinschaft er den vanligste formuesordningen i Tyskland. Ordningen går ut på at ekteskapsinngåelsen, som i Norge, i utgangspunktet ikke påvirker eierforholdet eller råderetten over partenes eiendeler. Ved en skilsmisse deles verditilveksten, altså den verdiskaping som har skjedd under ekteskapet. Gaver og arv ervervet under ekteskapet unntas imidlertid fra deling.¹¹⁹ Det er store likheter mellom vårt formuessystem og det tyske, når en tar skjevdelings- og forloddreglene i betraktning.

Ektefellene kan avtale særeie (Gütertrennung) eller sameie (Gütergemeinschaft). Det kan også avtales at pensjonsrettigheter ikke skal deles. Pensjonsdeling anses for å være så viktig, og pensjon for å være en rettighet av så spesiell karakter, at det skjer et separat pensjonsoppgjør uavhengig av hvilken formuesordning partene har forøvrig.

Retten til pensjon er avhengig av inntektsgivende arbeid. Til gjengjeld godskrives pensjonspoeng blant annet for arbeidsløshet og barnepass. I dag har rundt 80% av befolkningen opparbeidet seg rett til alderspensjon. Størrelsen beror på de innbetalte bidrag, som igjen beror på antall yrkesaktive år og samlet inntekt over disse årene.

Fra 1977 foretas et separat pensjonsoppgjør, der pensjonspoengene deles mellom ektefeller. Begrunnelsen bak delingsreglene er tredelt. For det første er deling i samsvar med hovedregelen om likedeling av formuestilveksten. For det andre skal skilte kvinner sikres

---

¹¹⁸ Behandlet i Grønborgs artikkel på http://www.themis.dk/synopsis/docs/Kommentar_til_bet_1466_2005.html

¹¹⁹ Betænkning nr. 1466/2005 s. 138.

en egen rett til alderspensjon. For det tredje skal denne pensjonen overstige et minimumsnivå.¹²⁰

Domstolen alene avgjør delingsspørsmålet, ektefellene har ikke mulighet til selv å avtale en løsning, utover adgangen til å holde pensjonene fullstendig utenfor delingen.

Ikke alle pensjonsrettigheter kan deles. For andre pensjonsordninger enn allmenn pensjon er delemuligheten avhengig av pensjonsavtalens innhold. Domstolene kan ikke forlange at pensjongiver gjennomfører en deling som pensjonsavtalen ikke åpner for. Tysk rett krever ikke at hver enkelt pensjonsrettighet deles. Der det foreligger forskjellige typer pensjonsrettigheter, kan oppgjøret ordnes ved overføringer innen en av disse, for eksempel den alminnelige pensjonen. Livsforsikringer deles ved at verdien inngår i den øvrige tilvekstdelingen. Det foretas pensjonsdeling ved 95% av alle skilsmisser. Har den ene vært hjemmearbeidende, overføres halvparten av den utearbeidendes poeng. Har begge helt eller delvis hatt inntektsgivende arbeid, summeres pensjonspoengene og deles på to, slik at de sitter igjen med likt antall pensjonspoeng. Prinsippet om "clean break" tilstrebes, og en deling hos pensjongiver slik at hver av partene får en selvstendig, uavhengig pensjonsrett, er den normale fremgangsmåten.¹²¹ I Tyskland har en utarbeidet omregningstabeller for å lette verdivurderingen av de forskjellige pensjoner ved skilsmisse. Den valgte løsningen innebærer et kompromiss mellom hensynet til enkelhet og hensynet til nøyaktighet hva verdivurderingen angår. En kan imidlertid foreta korreksjoner for de tilfellene der verdivurderingen har båret galt avsted. Ved deling av alminnelige pensjonsrettigheter beregnes hva den under ekteskapet opptjente pensjon ville gitt i utbetalinger hvis rettighetshaver pensjonerte seg ved skilsmissen og denne verdien legges til grunn for delingen.¹²² Pensjonsrettighetene skal altså likedeles, men partene kan få forskjellig størrelse på utbetalingene da pensjonen justeres på grunnlag av gjennomsnittlig forventet levealder.

---

¹²⁰ Brattström 2004 s. 276.

¹²¹ Horst Lückes artikkel "Dividing the assets on family breakdown: The German civil code" i Rebecca Bailey-Harris: Dividing the Assets on Family Breakdown, Bristol 1998, s. 29-56(46).

¹²² Brattström 2004 s. 280.

Tjenestepensjoner kan ikke deles direkte i de statlige ordningene med mindre begge ektefellene har rett til slik pensjon. Hvis bare en har denne pensjonsrettigheten, gjennomføres delingen ved at den som har lavest pensjonsverdier får godskrevet pensjonsverdier i den allmenne pensjonen. Staten bekoster den allmenne pensjonen midlertidig, men når tjenestepensjonen kommer til utbetaling, mottar staten overføringer fra denne.¹²³

Den av ektefellene som har høyest pensjonsverdier, kan ha pensjonsordninger som den annen ektefelle ikke kan få en selvstendig rett til på grunn av pensjonsavtalens bestemmelser. Delingen skjer da ved at den berettigede får overført en andel av hver utbetaling. Retten til overføringer via utbetalingene er betinget av at den forpliktete er i live. Ved den forpliktedes død vil den berettigede ha krav på etterlattepensjon hvis pensjonsavtalen omfatter slik ytelse. Denne fremgangsmåten innebærer ikke et endelig oppgjør mellom de tidligere ektefeller, og benyttes kun som en siste utvei.

2.5.6 USA

USA har tradisjonelt bestått av de stater som følger common-law-prinsipper, og de som følger community-property prinsipper. Sistnevnte system har et felleseiebegrep, og foretar ved skilsmisse i større grad likedeling uansett eierskap og opptjening, men common law-stater har nå kommet etter. I disse statene foretas en "equitable distribution", en rimelig fordeling, noe som ikke er synonymt med likedeling. Det kan variere fra stat til stat hva som anses for å være rimelig.

Hver enkelt stat bestemmer om pensjoner skal behandles som "marital property", og dermed gjøres til gjenstand for deling. Utviklingen har ført til at de fleste stater i dag åpner for pensjonsdeling ved skilsmisse. California var først ute med pensjonsdeling, og er også blant de statene som går lengst i å dele pensjonsrettigheter.¹²⁴

---

¹²³ Brattström 2004 s. 282.

¹²⁴ For eksempel deles også "non-vested pensions", altså pensjoner knyttet til jobben som faller bort hvis arbeidstakeren slutter før han går av med pensjon eller pensjonen blir "vested", altså sikret. Dom fra California Supreme Court 1976: In re Marriage of Brown. 15 C3d 838.

De to hovedformene for pensjonsrettigheter er ”defined benefit plan” og ”defined contribution plan”.¹²⁵ Sistnevnte går ut på at pensjonsytelsen beror på de samlede innskudd som er gjort, samt avkastningen av disse, på pensjonstidspunktet. I en defined benefit plan trenger det ikke være noen sammenheng mellom de betalte innskudd og pensjonsutbetalingens størrelse.¹²⁶ Ytelsen kan for eksempel være en prosent av sluttlønnen.

Fremgangsmåten ved pensjonsdeling er i hovedsak enten å betale ut den annen med en engangssum eller la vedkommende beholde en større del av felleseiemidlene. Den andre metoden går ut på at en utsetter delingsoppgjøret til pensjonstidspunktet.

Etter ”The Retirement Equity Act” fra 1984 kan domstolene i California pålegge pensjongiverne å dele pensjonsutbetalingen mellom de tidligere ektefellene. Gjenstand for deling er en forholdsmessig del basert på ekteskapets varighet, en ser på antallet gifte år mot antallet pensjongivende år. Forholdstallet brukes på de totale pensjonsrettigheter for å finne delingsgrunnlaget.¹²⁷

USA går langt i å pålegge tidligere ektefelle ansvar for den annens fremtidige levestandard. Hvis den ene etter et langvarig ekteskap har kvalifisert høyere inntekt eller inntektsevne enn den annen, kan vedkommende bli pålagt å betale et periodisk bidrag, innenfor et avgrenset tidsrom som står i forhold til lengden på ekteskapet.

Videre kan den som har vært hjemmearbeidende, i visse stater kreve kompensasjon for tapt inntjeningsevne, ”earning capacity loss”, for den perioden barna var små. De vidtgående mulighetene en tidligere ektefelle har for å få delvis sørget for sin fremtidige levestandard, må ses på bakgrunn av USAs tradisjon for å strekke ut underholdsplikten også etter ekteskapets opphør.¹²⁸

---

¹²⁵ Grace Ganz Blumberg: Marital property treatment of pensions, disability pay, workers’ compensation, and other wage substitutes: An insurance, or replacement, analysis, i UCLA law review vol.33 1985-1986 s. 1250-1308(1258).

¹²⁶ The American Law Institute - Principles of the law of family dissolution: Analyses and recommendations, s. 718.

¹²⁷ Punkt 4.1.7 nedenfor og Nielsen: Familieformueretten, s. 306 flg.

¹²⁸ The American Law Institute - Principles of the law of family dissolution: Analyses and recommendations, s. 24.

Etter 1978 har også Canada i varierende grad foretatt pensjonsdeling, se Nielsen: Familieformueretten s. 303 og SOU 1990:76 s. 340 om dette.

2.6 Kompensasjonsmuligheter i dagens lovverk

Dagens delingsregler kan etterlate et behov for å gjenopprette balanse mellom hva hver ektefelle sitter igjen med etter skilsmisse, når pensjonsrettigheter holdes utenfor delingsgrunnlaget. Lovgiver har stilt forskjellige redskaper til rettsanvenderens disposisjon for å avhjelpe dette behovet. I det følgende redegjøres de lege lata om disse redskapene, samt andre foretatte endringer som gjerne er til fordel for en hel- eller deltids hjemmearbeidende ektefelle.

2.6.1 Omsorgsopptjening – økningen av det godskrevne beløp

Godskriving av pensjon for pleie av barn, eldre, syke og funksjonshemmede ble innført ved endringslov 21. desember 1990 nr. 80 til lov om folketrygd 17. juni 1966 nr. 12, med virkning fra 1. januar 1992.¹²⁹ Innføringen begrunnes med hensynet til større likestilling mellom kjønnene og å øke kvinners muligheter til å tjene opp fulle pensjonsrettigheter. Sosialkomiteen fremhever at ”det er helt nødvendig å styrke grunnlaget for de omsorgsfunksjoner som ivaretas i hjemmet og å verdsette dette arbeidet på en bedre måte enn hittil”.¹³⁰ Ordningen innebærer en omfordeling fra den yrkesaktive delen av befolkningen som betaler trygdeavgifter, til hjemmearbeidende.

Den stilles krav til *omfanget* av omsorgsarbeidet for at en skal få godskrevet pensjonspoeng, i Ot.prp. nr.77(1989-1990) side 53 påpeker departementet at det bør ”stilles relativt strenge krav til pleie- og omsorgsarbeidets omfang”. Ved omsorg for personer som nevnt i ftrl. § 3-16 første ledd litra b må arbeidet ”utgjøre minst 22 timer pr. uke”.

I dagens ordning godskrives 3 poeng, dette tilsvarer en inntekt på 4G (242 796 kr). Etter modernisert folketrygd vil en få godskrevet pensjon som om en hadde en inntekt på 4,5 G

---

¹²⁹ Behandlet blandt annet i Ot.prp. nr.77(1989-90) kap 6 og Ot.prp. nr.3(1990-91) s. 29.

¹³⁰ Innst.S. nr.200 (1988-1989) s. 33.

(273 145 kr). Kan en vise til høyere forutgående inntekt, godskrives pensjon for inntektsbortfall opp til 6 G (364 194 kr). Pensjonskommisjonen gikk inn for tilbakevirkende omsorgsopptjening for personer født fra 1951 og senere, noe Bondevik II-regjeringen støttet.¹³¹

Omsorgsopptjeningen har en supplerende karakter, da den *avkortes* mot annen pensjonsopptjening. Ordningen vil både i dagens system og i modernisert folketrygd hjelpe personer som utenom periodene da de oppfyller kravene for å få omsorgspoeng, har annet inntektsbringende arbeid. Personer som typisk er hel- eller deltids hjemmearbeidende og i kortere eller lengre perioder har barn under 7 år, vil til tross for omsorgsopptjening fortsatt ofte ende som minstepensjonister.¹³²

På grunn av taket på 6 G, avkortingsreglene samt vilkårene for å få godskrevet pensjonsopptjening, er ordningen med omsorgsopptjening ingen fullgod erstatning for pensjonsdeling.

2.6.2 Vederlagsreglene i el. § 61 b og § 63

Når nærmere vilkår er oppfylt, kan en ektefelle tilkjennes kompensasjon hvis den annen holder pensjonsrettigheter utenfor ved skilsmissekiftet. Kompensasjonsreglene i § 61 b og § 63 har delvis overlappende anvendelsesområde, § 61 b favner videre enn § 63. Etter sistnevnte bestemmelse kan kompensasjon tilkjennes på nærmere vilkår hvis den annen har benyttet felleseiemidler til å erverve § 61 b-rettigheter. Ytelser fra folketrygden og andre obligatoriske ordninger omfattes ikke, se nærmere nedenfor. Videre kan utmålingen av kompensasjonens størrelse bli forskjellig etter de to reglene.

Den tidligere lov om ektefellers formuesforhold fra 1927 ga i § 11 annet ledd annet punktum mulighet til å gi kompensasjon hvis en ektefelle hadde rettigheter som ”etter sin art” var unntatt fra deling. For at kompensasjon skulle tilkjennes måtte ”særlige grunner” foreligge, videre skulle kompensasjonen kun hindre at den annen ble ”urimelig dårlig

---

¹³¹ St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 77.

¹³² Innst.S. nr.95 (1993-94) s. 2.

stillet”. Ved ekteskapsloven av 1991 ble kompensasjonsregelen i 1927-lovens § 11 annet ledd annet punktum videreført i § 61 c, men ikke i § 61 b om pensjonsrettigheter. Dermed kunne ikke lenger en ektefelle tilkjennes vederlag hvis vedkommende ble urimelig dårlig stilt fordi den annen holdt rettigheter som ikke omfattes av § 63, utenfor. Kompensasjon grunnet den annens alderspensjon fra folketrygden eller andre obligatoriske pensjonsordninger falt altså helt bort.¹³³

Lovforarbeidene ga ingen begrunnelse for dette,¹³⁴ og ved lov 5. juni 1998 nr. 34 ble det på nytt gitt en kompensasjonsregel i el. § 61 b tredje og fjerde punktum.

Hvis en ektefelle holder trygde, pensjons- og livsforsikringskrav utenfor ved delingen, gir § 61 b en skjønnsmessig adgang til å tilkjenne den annen kompensasjon for den opptjening som har skjedd under ekteskapet.¹³⁵ For det første må den annen holde rettigheter utenfor delingen etter § 61 b første punktum. For det andre må den som krever vederlag, bli urimelig dårlig stilt *på grunn av* den annens forlodsrett. Det fremgår av forarbeidene at kravet om at en må bli urimelig dårlig stilt, er et strengt vilkår.¹³⁶ Om kompensasjon skal tilkjennes beror på en skjønnsmessig vurdering. Etter tredje punktum skal ekteskapets lengde tas i betraktning, ifølge forarbeidene vil 15-25 år kunne anses som langvarig.¹³⁷ I forarbeidene fremheves videre partenes alder, pensjonsrettighetenes størrelse, opptjeningstidens lengde samt den annens muligheter til å opparbeide egen pensjon.¹³⁸ Juridisk teori har i tillegg trukket frem momenter som partenes økonomi, om de har barn og om hustruen har vært hjemmearbeidende.¹³⁹ Ved vurderingen av om parten blir urimelig dårlig stilt, skal en kun se på pensjonsrettigheter som er tjent opp under ekteskapet. Alle pensjonsrettigheter kan da tas hensyn til, ikke bare rettigheter i folketrygden.¹⁴⁰ I motsetning til vederlagsbestemmelsen i § 63 er det etter § 61 b ikke et vilkår for

---

¹³³ Anne-Blanca Dahl reiste spørsmål om § 63 kunne hjemle vederlag også for folketrygd, offentlige og private tjenestepensjoner i ”Pensjons- og forsikringsrettigheter ved separasjon og skilsmisse” i LoR 1997 s. 54 (59).

¹³⁴ Se for eksempel Ot.prp. nr.28 (1990-91) punkt 7.3 og 7.4.

¹³⁵ Ot.prp. nr.66 (1996-1997) punkt 6.

¹³⁶ Se Innst. O nr.41 (1997-1998) s. 3 andre spalte.

¹³⁷ Ot.prp. nr.66 (1996-1997) s. 4.

¹³⁸ Ot.prp. nr.66 (1996-1997) punkt 6.

¹³⁹ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 242.

¹⁴⁰ Ot.prp. nr.66 (1996-1997) s. 4.

kompensasjon at det finnes tilgjengelige midler ved skilsmissen som kan brukes til kompensasjon.

Kompensasjonsregelen omtales av stortingskomiteen som en sikkerhetsventil, noe som peker mot en snever bruk.¹⁴¹ Kriteriet ”urimelig dårlig stilt” er strengt, selv om dette skulle være oppfylt har en ikke automatisk et kompensasjonskrav, dette beror på en skjønnsmessig vurdering. Da spørsmålet om kompensasjon skal ytes beror på skjønn, kan det være vanskelig for ektefellene å på egenhånd komme til enighet. Frykten for å pådra seg rettsomkostninger kan utgjøre en skranke for den ektefelle som ellers ville blitt tilkjent vederlag.

I forarbeidende uttales at en ønsker en endring som medfører at ”skilsmisseoppgjør virker rettferdig også for den part som i utgangspunktet står økonomisk svakt”. Juridisk teori har stilt seg tvilende til om en i praksis vil oppnå dette uttalte målet, på grunn av regelens strenge utforming.¹⁴² Foreløpig finnes ingen dommer fra Høyesterett om kompensasjonsregelen, kun to lagmannsrettsdommer.¹⁴³

Regelen er ikke gitt for å skape rettferdighet mellom partene, bare å hindre de aller urimeligste resultater. Kompensasjonen skal fjerne urimeligheten, men ikke gå lenger i å utjevne forskjellene i ektefellenes pensjoner.¹⁴⁴

1927-lovens § 19 jfr § 18 ga den ene ektefelle et kompensasjonskrav hvis den annen ved bruk av felleseiemidler hadde ervervet rettigheter som ”etter sin art” kunne unntas fra deling. Retten ble svekket i 1970, etter dette forelå en skjønnsmessig adgang til i tilkjenne kompensasjon ”i den utstrekning det finnes rimelig etter ektefellenes kår og

---

¹⁴¹ Se Innst. O nr.41 (1997-1998) s. 3.

¹⁴² Se Lødrup/Sverdrup 2004 s. 242.

¹⁴³ Avgjørelser av 8. desember 2003 og 28.oktober 2005 ved Eidsivating lagmannsrett.

¹⁴⁴ ”noen likedeling er det således ikke tale om, selv om det ikke kan utelukkes i det konkrete tilfellet”. Holmøy/Lødrup 2001 s. 422.

omstendighetene for øvrig”.¹⁴⁵ Dette fordi en ønsket at det fortrinnsvis skulle benyttes ektefellebidrag for å ivareta fraskilte kvinners interesser.¹⁴⁶

Regelen er videreført i dagens ekteskapslov § 63. En ektefelle har, når nærmere vilkår er oppfylt, krav på vederlag på skiftet hvis den andre ved bruk av felleseiemidler har ervervet rettigheter som unntas delingsgrunnlaget etter § 61 b.

For det første må den annen ha benyttet felleseiemidler ved ervervet. Det er bare bruk av midler som ellers ville blitt likedelt som omfattes, en kan altså ikke reise vederlagskrav hvis de forbrukte midler uansett kunne vært holdt utenfor delingsgrunnlaget etter skjevdelingsreglene.¹⁴⁷ Videre må bruken av felleseiemidler ”overstige det som må anses som rimelig”.¹⁴⁸ Rettigheter fra folketrygden samt obligatoriske rettigheter i arbeidsforhold omfattes ikke, da premiebetalingen er obligatorisk.¹⁴⁹ Vederlagsregelen i § 63 har altså et snevrere anvendelsesområde enn kompensasjonsregelen i § 61 b.

Hvor mye som skal til for at utgiftene overstiger det rimelige vil bero på en skjønnsmessig vurdering av det konkrete tilfellet,¹⁵⁰ det er dermed vanskelig for den som mener å ha et vederlagskrav, å forutsi sin rettsstilling. Ifølge Holmøy og Lødrup vil et erverv av § 61 b-rettigheter ”sjelden bli ansett som urimelig når finansieringen er skjedd ved løpende inntekt”. Videre omfattes ikke individuelle pensjonsforsikringer av el. § 63 hvis arbeidsgiver har betalt forsikringspremien.¹⁵¹

Vederlagskravet kan kun gjøres gjeldende så langt det er dekning for kravet ved skilsmisseoppgjøret, men det kan etter § 63 femte ledd bestemmes av vederlaget skal

---

¹⁴⁵ 1927-lovens § 19 etter lovendringen i 1970, se Innst. V 1965 s. 17 andre spalte og Ot.prp. nr.66 (1968-69) s. 13 andre spalte flg.

¹⁴⁶ Innst. V 1965 s. 18 andre spalte.

¹⁴⁷ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 284.

¹⁴⁸ El. § 63.

¹⁴⁹ Se Lødrup/Sverdrup 2004 s. 289.

¹⁵⁰ I Rt. 2000.988 ble hustruen tilkjent vederlag etter 33 års ekteskap hvor de hadde arbeidet i felles bedrift.

¹⁵¹ Holmøy/Lødrup 2001 s. 435.

betales i avdrag. Størrelsen på vederlaget vil ligge på rundt halvparten av den summen likedelingsgrunnlaget har blitt forringet med.¹⁵²

Vederlagsregelen i § 61 b er skjønnspreget, og vilkåret om at ektefellen på grunn av den annens forlodsrett må bli ”urimelig dårlig stilt”, er strengt. Etter § 63 kan en ha et krav på vederlag, men om vilkårene er oppfylt beror som nevnt på skjønnsmessige vurderinger. Selv om en tilkjennes kompensasjon, medfører ikke dette nødvendigvis at en får så mye som en halvpart av pensjonsverdiene. Vederlagsreglene overflødiggjør derfor ikke pensjonsdeling.

2.6.3 Bidragsregelen - vilkår i § 79, utmålingsregler i § 80

Bidragsregelen i el. § 79 annet ledd innebærer et unntak fra utgangspunktet om at den gjensidige underholdsplikten bare gjelder så lenge ekteskapet består.¹⁵³ Ved skilsmisse kan den ene ektefellen pålegges å betale bidrag til den andre, hvis sistnevntes ”evne til og mulighet for å sørge for et passende underhold” har ”blitt dårligere som følge av omsorgen for felles barn eller fordelingen av felles oppgaver under samlivet”. Det oppstilles altså et krav om årsakssammenheng. Utgangspunktet er at ektefellene må etablere en selvstendig økonomi etter en skilsmisse, bidrag skal bare gis unntaksvis.¹⁵⁴

En snever unntaksregel¹⁵⁵ i § 79 tredje ledd åpner for bidrag i ”andre tilfeller”, altså selv om kravene i annet ledd ikke er oppfylt, dersom særlige grunner taler for det.¹⁵⁶

I Rt. 1997.806 forelå ”særlige grunner” og bidrag ble tilkjent en uføretrygdet, psykisk syk kvinne etter 29 års barnløst ekteskap.

---

¹⁵² For eksempel Rt. 2000.988: Kvinnen fikk et vederlag tilsvarende halvparten av verdien av de premieinnbetalingene mannen hadde foretatt, samt halvparten av premiefondets avkastning. I RG 1985.774 (Agder) hadde ektemannen over 21 år betalt inn en samlet premie på 61 957 kr, kvinnen ble tilkjent et vederlag på 30 000 kr.

¹⁵³ El. § 38 og § 79 første ledd.

¹⁵⁴ NOU 1987:30 s. 35 og Innst. O nr.71 (1990-91) s. 10.

¹⁵⁵ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 95.

¹⁵⁶ NOU 1987:30 s. 151.

Utgangspunktet er at bidrag ”skal fastsettes for en begrenset tid på inntil 3 år”.¹⁵⁷ Ved langvarige ekteskap skal tidsubestemt eller langvarig bidrag være hovedregelen.

El. § 80 regulerer bidragsutmålingen, og sørger ikke nødvendigvis for standardsikring.¹⁵⁸ Retten til bidrag er betinget av den bidragspliktiges betalingsevne,¹⁵⁹ videre faller retten bort ved den bidragspliktiges død¹⁶⁰ og hvis den berettigede gifter seg igjen.¹⁶¹ Innrettelsesmulighetene for den berettigede er dermed små.

Bidragsreglene fokuserer på *behov*, ikke på hva en ektefelle har *gjort seg fortjent til*. Selv om vilkårene skulle være oppfylt, har en ikke automatisk et krav, det er en *skjønnsmessig* adgang til å tilkjenne bidrag. I tillegg tilsier både reglene for bortfall, fremgangsmåten ved fastsettelsen av bidragets størrelse samt at bidrag i praksis sjelden tilkjennes, at bidragsordningen er utilstrekkelig som erstatning for deling av pensjonsrettigheter.¹⁶²

2.6.4 Etterlattepensjon

En gjenlevende kan ha rett til etterlatteytelser, jfr ftrl. § 17-10 og el. § 86, selv om vedkommende er skilt fra den avdøde. Det oppstilles 3 kumulative vilkår i ftrl. § 17-10 første ledd; Gjenlevende må ikke være gift på nytt, dødsfallet må skje innen fem år etter skilsmissen og de to må ha vært gift i 25 år, 15 år hvis de hadde felles barn.

For å at fraskilt etterlatt skal få rett til ektefellepensjon etter andre pensjoner enn folketrygden stiller el. § 86 opp følgende vilkår: Ekteskapet må ha vart i minst 10 år, og den gjenlevende må ha vært minst 45 år ved skilsmissen.¹⁶³

---

¹⁵⁷ El. § 81 første ledd.

¹⁵⁸ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 97.

¹⁵⁹ I Eidsivating lagmannsretts dom av 8. desember 2003 fant retten at hustruen åpenbart oppfyller bidragsvilkårene, men da ektemannen ikke hadde tilstrekkelig betalingsevne, ble bidrag ikke tilkjent.

¹⁶⁰ Lødrup/Sverdrup 2004 s. 101.

¹⁶¹ Tilsvarende bortfallsregel finnes i Danmark, mens Sverige ikke automatisk lar bidragsretten bortfalle ved gjengifte. Sverige fikk i 1998 en regel om at store forskjeller i pensjonsrettigheter kan tas hensyn til ved spørsmålet om tilkjenning av bidrag.

¹⁶² Tone Sverdrup: Utsikter for alderdommen: fattige kvinner og rike menn – kritikk av Ot.prp. nr.4 (1997-1998) i Kritisk juss 1997 s. 271-278 (273) og Tone Sverdrup: Folketrygden i et kvinneperspektiv. I Kjønsstad(red.): Folketrygdloven i støpeskjeen, s. 84-119.

¹⁶³ Se Lødrup/Sverdrup 2004 s. 104-105. Om Høyesteretts dom av 8.mars 2006 se kap 5 under.

I 2002 fikk ftrl. § 17-10 et nytt annet ledd ved lov nr. 118/2001, som åpner for å skjønnsmessig tilkjenne etterlattepensjon selv om det er mer enn fem år mellom skilsmisse og død. Ytelsene kan likevel tilkjennes hvis den gjenlevende ”var helt eller delvis forsørget av bidrag. Ved avgjørelsen skal det legges vekt på varigheten av ekteskapet og den skilte gjenlevende personens alder”. Endringen kan dempe behovet for å dele pensjonsrettigheter for den gruppen av skilte som etterlattepensjon er aktuelt for. Betydningen av utvidelsen vil imidlertid være begrenset. Det er kun en liten andel av fraskilte kvinner som oppfyller kravene, jamfør at få fraskilte forsørges ved bidrag, og kun en forventning om inntekt stenger. De som kommer gjennom nåløyet vil ikke bare få det som trengs til forsørgelse, men vil også få en viss standardsikring jamfør at etterlatteytelser beregnes på bakgrunn av avdødes tilleggspensjon.

Vilkåret i ftrl. § 17-10 om at dødsfallet må inntreffe innen 5 år fra skilsmissen, er sjelden oppfylt, da de fleste skilsmisser skjer før partene er 40 år. Unntaksregelen i annet ledd er betinget av at gjenlevende helt eller delvis var forsørget ved bidrag fra avdøde, noe som sjelden vil være oppfylt.

Et vilkår for å få beholde etterlatteytelser etter ftrl. § 17-10 er at gjenlevende forblir ugift, videre bortfaller ytelsen idet en selv når pensjonsalder. Etter el. § 88 jfr § 86 er det kun et krav om at den gjenlevende var ugift ved dødsfallet, her kan imidlertid den enkelte pensjonsordning ha bestemmelser om opphør ved omgifte. Rett til ytelser etter ftrl. kap 17 reduseres eller faller bort allerede ved forventning om egen arbeidsinntekt.¹⁶⁴ Er gjenlevende under 55 år, forventes vedkommende i utgangspunktet å ha en egen arbeidsinntekt, det må foreligge spesielle omstendigheter for at vedkommende skal få etterlatteytelser.¹⁶⁵

Bruksområdet for reglene om etterlattepensjon til fraskilt ektefelle er begrenset, ytelser etter ftrl. § 17-10 dekker ikke tidsrommet etter at pensjonsalder er nådd. Ytelsene er dermed ingen fullgod erstatning for pensjonsdeling.

---

¹⁶⁴ Behandlet i Kjønsstad/Syse: Velferdsrett I, s. 312 flg.

¹⁶⁵ Om kravet til yrkesaktivitet se for eksempel Ot.prp. nr.4 (1998-99) kapittel 7 og Ot.prp. nr.4 (2001-2002) kapittel 9.

2.6.5 Konklusjon

De reglene som er fremstilt under punkt 2.6 har svakheter når det gjelder inngangsvilkår, de er dels for strenge, dels skjønnspregede. Reglene fokuserer på behov fremfor belønning av innsats, videre er de gjerne tidsbegrensede og avhengig av sivilstatus. Verken separat eller sammenlagt gjør de omtalte reglene pensjonsdeling overflødig. Det er derfor grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet om pensjonene bør deles, se neste punkt.

3 Hensyn for og imot pensjonsdeling

3.1 Innledning

I det følgende vil jeg ta for meg noen av de hensynene som taler for og imot å holde pensjonsrettigheter utenfor delingsgrunnlaget ved en skilsmisse.

Felleseiemidler skal i utgangspunktet deles likt ved skilsmisse. Dette var også hovedregelen etter loven om ektefellers formuesforhold av 1927.¹⁶⁶

I forarbeidene til dagens ekteskapslov oppgis hensyn som taler for utgangspunktet om likedeling av felleseiemidler. I NOU 1987:30 nevnes at verdiene som foreligger ved ekteskapets oppløsning normalt vil være et produkt av felles innsats. Det vises til 1927-lovens forarbeider, der likedeling var ment å skulle ”sikre den hjemmearbeidende hustru”.¹⁶⁷ Ved å likedele verdiene tar en konsekvensen av ”det faktiske økonomiske fellesskap og den arbeidsdeling ektefellene har praktisert”.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Alminnelige motiver til Lov om egtefellers formuesforhold av 1927, s. 39.

¹⁶⁷ NOU 1987:30 s. 77.

¹⁶⁸ NOU 1987:30 s. 77.

3.2 Felles valg – felles ansvar

Ektefellenes ansvar for deres felles valg bør ikke opphøre ved ekteskapets oppløsning. At ansvaret for de valg som er gjort bør forbli felles ved skilsmisse, kan bidragsregelen i el. § 79 annet ledd være et uttrykk for – partene deler ansvaret for den enes forspilte muligheter til å tjene inn egen pensjon. En helt eller delvis hjemmearbeidende har ikke mulighet til å i løpet av ekteskapet å tjene seg opp en pensjon som sikrer en tilnærmet tilvant levestandard i alderdommen. Hull i pensjonsopptjeningen kan ved livsløpsopptjening ikke tas igjen i ettertid, tap oppstår uansett lengden av hjemmearbeidsperioden. Hensynet til at begge skal bære konsekvensene av felles valg også etter ekteskapets opphør, taler for at pensjonsrettigheter deles.

3.3 Hjemmearbeidets samfunnsøkonomiske verdi

Det ulønnede arbeidet som utføres i hjemmet er av økonomisk verdi, selv om dette ikke gjenspeiles i en rett til pensjon utover eventuell omsorgsopptjening. Det nedlegges hvert år et stort antall arbeidstimer som det ikke gis lønn for, og som det ikke tjenes opp pensjonsrettigheter på grunnlag av. For å illustrere omfanget av arbeidet, kan nevnes en undersøkelse¹⁶⁹ fra 1993 hvor det ulønnede husholdsarbeidet¹⁷⁰ ble beregnet å utgjøre 1 720 000 årsverk. Til sammenlikning var tallet for lønnede årsverk 1 774 000. I 1990 ble verdien av den ulønnede produksjonen i Norge anslått å være på rundt 250 milliarder kroner.¹⁷¹ Norges bruttonasjonalprodukt ville økt med rundt 40% hvis denne verdiskapingen ble inkludert.¹⁷²

Ved at arbeidet utføres uten lønn og pensjon, spares samfunnet for store utgifter. Skulle en utenforstående utført oppgavene, ville vedkommende fått betaling for å ta seg av barn, syke og gamle samt stelle hus og hjem.

---

¹⁶⁹ Hentet fra Anne Berit Dahle: Verdien av ulønnet arbeid i husholdningen. Sosialt Utsyn 1993 s. 221.

¹⁷⁰ Her omfattes husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid.

¹⁷¹ Den ulønnende produksjonen omfatter ulønnet omsorgsarbeid, men også ulønnet arbeid i lag og foreninger. En separat vurdering av omsorgsarbeid ble ikke foretatt. Beregningene er foretatt av Statistisk sentralbyrå i Tidsnyttingsundersøkelsen.

¹⁷² Anne Berit Dahle: Verdien av ulønnet arbeid i husholdningen Sosialt Utsyn 1993 s. 221.

At utviklingen går i retning av å i større grad anerkjenne hjemmearbeidets verdi, er innføringen og nå styrkingen av ordningen med omsorgsopptjening, et tegn på. Hjemmearbeidet skaper verdier, derfor bør en anerkjenne arbeidsinnsatsen som en økonomisk realitet. Verdiene den hjemmearbeidende skaper ”forbrukes fortløpende”, de kan ikke spares. Når begge ektefellene jobber, den ene hjemme og den andre i inntektsgivende arbeid, er de begge med på å skape økonomiske verdier som familien nyter godt av. Dette taler for at også pensjonsrettighetene som er tjent inn under ekteskapet kommer begge til gode, selv om ekteskapet ikke skulle holde.

3.4 Underholdsplikten og partenes forventninger

Under ekteskapet har ektefellene en gjensidig underholdsplikt, som opphører når samlivet tar slutt.¹⁷³ Det kan imidlertid spørres om hensynene bak forsørgelsesplikten kan tale for en regel om deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse, som en forlengelse av denne plikten. Den hjemmearbeidende har tapt muligheter til å tjene opp egen pensjon, en mulighet som ved en innføring av livsløpsopptjening ikke kan kompenseres for ved å jobbe desto mer når ekteskapet ryker.

Videre kan det spørres om underholdsplikten skaper en berettiget forventning som ikke oppfylles hvis pensjonsrettigheter ikke deles.

Den hjemmевærende kan ha innrettet sin arbeidsinnsats i den tro at ekteskapet varer livet ut. Underholdsplikten faller i utgangspunktet bort når samlivet avsluttes, og over halvparten av alle ekteskap oppløses ved skilsmisse. Underholdsplikten kan derfor neppe gi en beskyttet forventning om livslangt underhold.

Kan delingsreglene skape en beskyttelsesverdig forventning om likedeling? Hvis en har tillit til at verdier likedeles med mindre annet er avtalt, vil pensjonsunntaket i § 61 b komme som en overraskelse, og fremstå som et smutthull i felleseiereglene. Hensynet til oversiktelige regler som gir partene mulighet til å innrette seg, taler for at også pensjonsrettigheter omfattes av hovedregelen om likedeling.

---

¹⁷³ El. § 38. Underholdsplikten i de øvrige nordiske land rekker lenger, jf Agell: Nordisk äktenskapsrätt s. 63.

3.5 Medvirkning

C C Munksgaard Nielsen hevder at ”størrelsen af en pensionsopsparing ... ofte vil være baseret på en individuel indstilling til spørsmålet om opsparing kontra forbrug”.¹⁷⁴

Når ekteskapet inngås, oppstår imidlertid et fellesskap. Ekteskapet kan ses som et felles prosjekt, en økonomi. I ethvert hushold må en større eller mindre innsats legges ned i å drive hjemmet og holde dette i orden. Ektefellene kan ta en del hver, slik at begge har tid til å ta seg noe inntektsgivende arbeid ved siden av, eller en kan være hel- eller deltids hjemmearbeidende mens den andre tar seg fulltids inntektsgivende arbeid. Tradisjonelt har kjønnsrollemønsteret vært slik at kvinnen blir hjemme, mannen jobber ute. Statistikk over fordelingen av omsorgsopptjeningen tyder på at fordelingen fortsatt i stor grad følger dette mønsteret, se punkt 2.3.

Det kan sies at arbeidet som utføres av den hjemmearbeidende, muliggjør den andres utearbeid.¹⁷⁵ Det er delvis den hjemmearbeidendes fortjeneste at pensjonspoeng inntjenes, da tid frigjøres for den utearbeidende ved arbeidsfordelingen.¹⁷⁶ Det kan derfor anses rimelig at denne økonomiske verdien som tjenes inn ved den enes inntektsbringende arbeid, muliggjort av den andres husarbeid, kommer begge til gode i alderdommen. Under ekteskapet forutsettes dette å være tilfelle, begge vil nyte godt av familiens samlede inntekt. Dessuten har ektefellene som nevnt en gjensidig underholdsplikt, jf. ekteskapsloven § 38. Ved en skilsmisse vil imidlertid dette stille seg annerledes, da det kun den som har opptjent pensjonsrettighetene som har et krav mot pensjonsgiveren.

Tanken om at den ene ved å utføre omsorgsoppgaver og husarbeid muliggjør erverv av formuesgoder, førte til regelen i § 31 tredje ledd. Foranledningen var husmordommen fra 1975, som dreide seg om hvem som ved skiftet hadde rett til naturalutlegg i parets felles

---

¹⁷⁴ Munksgaard Nielsen: Introduktion til Civilretten, Forsikringshøjskolen 1991, s. 54-55, Sitert i Nielsen: Familieformueretten s. 322-323.

¹⁷⁵ Se for eksempel Nielsen: Familieformueretten s. 80.

¹⁷⁶ Tone Sverdrup: Sameie i ekteskap og samboerforhold, JV 2000 s. 251-271 (257).

bolig.¹⁷⁷ Den ble ansett innbrakt av dem begge i fellesskap, kvinnens bidrag lå i at hun muliggjorde mannens arbeidsinnsats, ved å gjøre husarbeid og passe barn.

Denne domstolskapte regelen ble kodifisert ved ekteskapsloven av 4. juli 1991 nr. 47 § 31, der det av tredje ledd fremgår at arbeid i hjemmet skal legges vekt på ved vurderingen av om det foreligger sameie i visse eiendeler. At en kan bli sameier ved å utføre arbeid i hjemmet, er nært knyttet til tanken om et livsfellesskap mellom ektefellene. Der er ikke alle eiendeler en kan bli sameier i på grunnlag av arbeid i hjemmet, det må dreie seg om erverv av eiendeler ”som har tjent til ektefellenes felles personlige bruk”.

Pensjonsrettigheten kan ikke ved første øyekast sies å tjene deres felles personlige bruk, den skal stå for rettighetshaverens fremtidig forsørgning. De fleste har en intensjon om at ekteskapet skal vare, og dermed at underholdsplikten forventes å bestå. Pensjonen er da grunnlaget for at ektefellen skal kunne ivareta sine forsørgningsplikter, og kan på den måten sies å tjene ektefellenes felles personlige bruk.

Ved vurderingen av hva som er det rettsstiftende moment for sameie ved husarbeid trekkes følgende ofte frem: Medvirkningssynspunkter, arbeidsfordelingsbetraktninger, at beslutningen om å erverve formuesgodet var tatt i fellesskap og ervervets preg av felles prosjekt.¹⁷⁸

Det er ikke krav om årsakssammenheng, at arbeidet må ha vært nødvendig for at ervervet skulle kunne skje, en skal kun vurdere om arbeidet har hatt en kvalifisert betydning for ervervet.¹⁷⁹ Det stilles krav til omfanget av husarbeidet, enhver innsats kan ikke gi grunnlag for sameie. Det har i praksis måttet dreie seg om omsorg for felles barn, husarbeid alene er neppe nok.¹⁸⁰ Det er vanskelig å se grunner til at omsorgsarbeid skal vurderes kvalitativt annerledes enn annet hjemmearbeid, som rengjøring og matlaging. Det er arbeid som den utearbeidende ellers ville måttet ta del i.

Kan utviklingen gjennom husmordommen og frem til i dag brukes som argument for at en ved å utføre husarbeid kan bli sameier i pensjonsrettigheter opptjent av den annen?

---

¹⁷⁷ Avgjørelsen er gjengitt i Rt. 1975.220.

¹⁷⁸ Holmøy/Lødrup 2001, s. 185 og Sverdrup/Lødrup 2004 s. 145.

¹⁷⁹ Sverdrup 1997 s. 279.

¹⁸⁰ Se Lødrup/Sverdrup 2004 s. 148.

I praksis har hjemmearbeid blitt ansett som relevant for eierforholdet mellom samboere,¹⁸¹ dette kan tyde på at regelens anvendelsesområde er i ferd med å bli større. Utvidelsen har skjedd hva subjektet, og ikke objektet, for regelen angår.

Det kan vanskelig argumenteres for at en hjemmearbeidende ektefelle blir sameier i pensjonsrettigheter opparbeidet forut for samlivet. For pensjoner opptjent under ekteskapet, gjør mange av de samme hensynene seg gjeldende som de som førte til utviklingen av husmorsameieregelen.

Ektefellene er ikke direkte sammen om anskaffelsen av pensjonsrettigheter. At den ene tar seg lønnet arbeid fremfor den annen kan imidlertid være resultatet av en felles beslutning, hvor den hjemmearbeidendes innsats gjør det inntektsgivende arbeidet mulig. Kanskje kan det samme sies om annet vederlag for samme arbeidsinnsats, som for eksempel pensjonsrettigheter.

Det er likevel neppe aktuelt å hevde at det i dag er mulig å bli sameier i pensjonsrettigheter på grunnlag av en utvidet tolkning av el. § 31 tredje ledd, da begrensningene med hensyn til hvilke eiendeler en kan bli sameier i, ble vurdert av lovgiver og ønsket begrenset av hensyn til hovedregelen om ektefellenes frie råderett. Det kan imidlertid være et argument for deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse.

Verdier begge har vært med på å skape, bør komme begge til gode. Medvirkningshensynet taler for at pensjonsdeling.

3.6 Oppgjørshensynet

Ved utformingen av reglene som styrer oppgjøret ved en skilsmisse er det ønskelig at en i størst mulig grad oppnår et endelig oppgjør, slik at partene kan få en frisk start. Det bør legges til rette for at de så fort som mulig skal kunne komme seg videre.

---

¹⁸¹ I Rt. 1978.1352 ble det ved fastleggelsen av eierforholdene etter et 13 år langt samboerskap lagt vekt på at kvinne hadde gjort husarbeidet, i tillegg til å ha bidratt til de løpende utgifter. I Rt. 1982.1102 vurderes kvinnens hjemmearbeid, men bidraget anses ikke å være tilstrekkelig til å etablere sameie. I RG 1986.474 (Ofoten) ble partene ansett å være sameiere i felles bolig, kvinnens bidrag bestod i hjemmearbeid og pass av barn samt barnetrygd og barnebidrag. Hjemmearbeidets betydning for eierforholdet mellom samboende er omtalt i Lødrup/Sverdrup 2004 s. 341 flg.

En pensjonsdeling kan utformes slik at de tidligere ektefeller tvinges til å ha et visst forhold til hverandre også i fremtiden. Hvor mye kontakt som er aktuelt og hvor lang tid etter skilsmissen det er snakk om, beror på hvordan en legger opp delingsordningen. Dette oppgjørshensynet taler imot pensjonsdeling.

På den annen side kan en spørre om det er urealistisk å få et endelig oppgjør ved skilsmissen fordi de tidligere ektefeller er bundet til hverandre for eksempel gjennom felles barn.¹⁸² Blant ekteparene som ble skilt i 2004, hadde over halvparten barn.

3.7 Pensjonsrettighetenes karakter

Pensjonen er ment som fremtidig forsørgning i en periode av livet da en ikke forventes å kunne sørge for eget underhold ved arbeidsinntekt.

De opptjente pensjonenes funksjon har imidlertid endret seg, fra å være eksistensgrunnlag til å sørge for standardsikring, samtidig som de har endret karakter til å ha mer preg av spareordninger. Det er ikke lenger nødvendig å holde pensjonsrettighetene utenfor delingen for å verne rettighetshaverens fundamentale inntektsgrunnlag i alderdommen.¹⁸³

Mary Ann Glendon omtaler pensjonsrettigheter som "den nye formue".¹⁸⁴ Skal det reelle økonomiske innholdet av deleregelen bevarer, må også pensjonsrettigheter deles, ifølge Glendon. Dagens pensjonsordning av 1967 er, til tross for innskrenkninger underveis, gunstigere enn den ordningen den avløste. Videre er stadig gunstigere supplerende pensjoner fra arbeidsgiver mer utbredt, fra 1. januar 2006 er tjenestepensjon også obligatorisk.¹⁸⁵ Privat pensjonssparing har blitt mer vanlig ettersom slike plasseringer er skattemessig gunstige. Pensjonsrettigheter utgjør dermed en større del av parets formue enn tidligere. Måten private pensjoner er finansiert på taler også for likedeling, det bør ikke

---

¹⁸² I 2004 opplevde 17510 barn, hvorav 11588 var under 18 år, at foreldrene ble skilt. Se <http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-12.html>

¹⁸³ Tone Sverdrup: "Dagens trygdepolitikk – et svar på gårsdagens spørsmål?" i Kjønnstad, Hatland og Halvorsen (red.): Det norske trygdesystemet – fortid, nåtid og framtid, s. 131-151 (136).

¹⁸⁴ Glendon: *The New Family and the New Property*, Toronto 1981.

¹⁸⁵ Ved lov 21. desember 2005 nr.124.

være mulig å benytte felleseiemidler til å erverve rettigheter som kan holdes utenfor på skiftet.

Staten kanalisere midler som ellers ville inngått i likedelingsgrunnlaget, til udelelige rettigheter, via trygderegler, skatteregler og innføringen av obligatorisk tjenstepensjon.

Oppsparingselementet styrkes i modernisert folketrygd. Dagens grunnpensjon, som er uavhengig av tidligere inntekt, skal fjernes. Besteårsregelen erstattes av livsløpsopptjening, også grensen for antall opptjeningsår faller bort. Pensjonen skal gjenspeile all inntekt en har hatt gjennom livsløpet, og kan i større grad ses på som en utsatt arbeidsgodtgjørelse. Det blir en nærmere sammenheng mellom inntekt og pensjon. Pensjonsrettighetenes preg av å være oppsparte verdier taler for at de deles ved skilsmisse.

Kompensasjonsgraden økes i modernisert folketrygd til ca 54%, og skråtaket for opptjeningen erstattes med en absolutt opptjeningsgrense. Videre er omfordelingen svakere, det vil i pensjonsomgangen i mindre grad skje en utjevning av folks inntektsforskjeller.

Utviklingen har gått mot et lineært system, der forskjellen mellom topp og bunn har minket. Ved innføringen av folketrygdloven av 1967 var høyeste pensjon fire ganger så høy som minstepensjonen. På grunn av justeringer underveis, som blant annet har bestått i å øke minstepensjonen, innføre særtilllegg og å senke "skråtaket" fra mellom 8 og 12G til mellom 6 og 12G,¹⁸⁶ er forholdet etter 1998 ca 2 til 1, høyest mulig pensjon er bare det dobbelte av minstepensjonen. Avstanden mellom topp og bunn vil øke med modernisert folketrygd, til ca 2,3 til 1 for kvinner, og 2,6 til 1 for menn.¹⁸⁷ Tjenes pensjon opp i mer enn 43 år, øker forskjellene ytterligere.

Høyere kompensasjonsgrad og mindre omfordeling gjennom pensjonen øker muligheten for at differansen mellom ektefellenes pensjoner blir store, noe som taler for at forskjellene utjevnes ved skilsmisse gjennom pensjonsdeling.

---

¹⁸⁶ Skråtaket går ut på at det for inntekter mellom 6 og 12 G tjenes opp 1/3 pensjonsrettigheter samtidig som det betales full trygdeavgift av disse inntektene.

¹⁸⁷ NOU 2004:1 s. 135.

Pensjoner er gjerne i større eller mindre grad bundne rettigheter, en deling kan medføre likviditetsproblemer for den pensjonsberettigede hvis pensjonsverdien inkluderes i det øvrige skifteoppgjøret. Rettighetshaveren kan få problemer med å utløse sin tidligere ektefelle. Om vedkommende har nok tilgjengelige verdier til å betale ut sin tidligere ektefelle, kan han bli stående uten midler til å etablere seg alene. Dette taler imot pensjonsdeling.

Pensjoner er rettigheter av spesielt personlig karakter. De oppfattes gjerne som sterkt knyttet til den som har tjent opp rettigheten, den reflekterer personens faktiske innsats. Folks oppfatning av rettigheten som en personlig rett taler imot å gjøre pensjoner til gjenstand for deling, da rettighetshaver kan oppfatte dette som urettferdig.

Deling av pensjonsrettigheter kan på sikt endre synet på pensjonsrettigheter. Det vil gjøre pensjonens preg av en personlig rett svakere, og en vil kunne få økte forventninger til muligheter for å løsrive alderspensjonen fra den berettigede, det kan oppstå spørsmål om muligheter for overdragelse, for eksempel ved arv.

Pensjonsrettighetenes preg av å være en oppspart rettighet som skal stå for standardsikringen, samt pensjonsrettighetenes økte verdi taler for at de deles, mens pensjonenes preg av å være personlige, samt at de ikke kommer til utbetaling før rettighetshaver når pensjonsalder, taler imot deling.

3.8 Statens styringsfrihet

En deling av pensjonsrettigheter kan svekke pensjonen som styringsinstrument for staten. Hvordan pensjonsytelser fra folketrygden fordeles mellom individene får mindre betydning hvis verdien gjøres til gjenstand for deling ved skilsmisse. Rent økonomisk vil signaler staten sender ut, for eksempel ved å heve eller senke en ytelse for å få individet til å handle på en bestemt måte, kunne få svekket effekt. Hensynet til å bevare pensjonens styringsfunksjon taler imot pensjonsdeling.

3.9 Ekteparets frihet

Ektefeller bør kunne innrette seg slik de mener er best for familien uten å måtte ta hensyn til hvilke konsekvenser dette får for fordelingen av pensjonsrettigheter dem imellom hvis ekteskapet skulle ende i skilsmisse.¹⁸⁸ På den annen side kan det spørres om ekteskapets funksjon som et arbeids- og produksjonsfellesskap har utspilt sin rolle. Tidligere levde familien av den enes inntekt, mens den andre tok seg av store barneflokker og tidkrevende husarbeid.

At en av ektefellene gjør alt husarbeid og den andre jobber fulltid utenfor hjemmet kan fortsatt være hensiktsmessig hvis den utearbeidende har et typisk karriereyrke. For å klatre på karrierestigen kreves full innsats, det holder ikke med et halvdagsarrangement. En selvstendig næringsdrivende vil måtte regne med å legge ned en god del arbeidstimer, særlig i startfasen. For ekteparet er det gjerne et gode i seg selv å kunne disponere tiden og arbeidskapasiteten fritt uten å måtte ta hensyn til pensjonsopptjeningen.

Forlodsregelen i § 61 b innebærer en begrensning i ektefellenes avtalefrihet, det kan ikke avtales at pensjonsrettigheter skal følge hovedregelen om likedeling. Det er riktignok mulig å oppnå at det økonomiske resultatet blir det samme som en likedeling ville ha ført til. En kan for eksempel gjøre verdier som tilsvarer de opptjente pensjonsrettigheter til særeie for den med minst pensjonsrettigheter. Er det rimelig at det for en viss type formuesgoder ikke engang er adgang til å avtale at de ved skilsmisse skal følge hovedregelen om likedeling?

Deling av pensjonsrettigheter vil ivareta begge ektefellers behov for økonomisk trygghet og forutberegnelighet, uavhengig av om ekteskapet består. Det vil gi ektefellene økt frihet når det gjelder å disponere sin arbeidskraft, idet de kan fordele denne uten å ta hensyn til hvordan valgene vil påvirke pensjonsstørrelsen for den enkelte.

---

¹⁸⁸ St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 172 og Linda Nielsen: Pension – din, min eller vores? I Lov & Ret nr. 2/1991 s. 22-24.

Opptjente rettigheter vil stå sterkere i økonomiske nedgangstider enn garantipensjonen, en har ingen sikkerhet for at nivået på minstepensjonen opprettholdes.¹⁸⁹ Hensynet til forutberegnelighet og økonomisk trygghet taler derfor for pensjonsdeling.

På den annen side kan pensjonsdeling sies å begrense en annen valgmulighet: friheten til å skille seg. En har rett til å kunne bli skilt, men hva slags beskyttelse gir denne retten, hva beskytter den mot? Det er klart at en ikke for inngåtte ekteskap kan innføre regler om at ekteskapet ikke kan oppløses, med de virkninger dette blant annet får for arv og muligheten til å gifte seg på nytt. Men det er også en grense for hvor langt kan en gå i å legge økonomiske hindringer i veien for skilsmisse. Det koster å skille seg, begge partene vil få dårligere råd den første tiden. Dette er en nødvendig følge av at de går fra en husholdning til to. Videre kan utgiftene fort bli høye hvis en bringer utenforstående inn i skifteoppgjøret, og bringer tvisten inn for domstolene. Hvis partene alene belastes med utgiftene knyttet til pensjonsdelingen, vil denne økonomiske byrden være et argument mot å skilles.

Viktigere enn hvilke økonomiske hindringer som *kan* knyttes til skilsmissen, er her hvor lite gunstige en *ønsker* å gjøre skilsmissegloene. I Norge vil en fremme ekteskapet som samlivsform, da denne anses å være til beste for partene selv, samfunnet og barna. Familien med ekteskapet som ramme dekker viktige funksjoner.¹⁹⁰ En nærliggende virkning av belastende delingsregler er at flere velger andre samlivsformer enn ekteskap, partene kan skremmes bort fra ekteskapet. Det kan da virke uheldig om det gjøres for vanskelig eller for kostbart å skille seg.

Hvis ekteparet selv skal bære meromkostningene knyttet til pensjonsdeling, må en vurdere hvor smertegrensen går i forhold til hvilken "avgift" det er forsvarlig å knytte til skilsmissen.

Hensynet til friheten til å disponere egen arbeidskraft, samt hensynet til forutberegnelighet og økonomisk trygghet for begge i alderdommen taler for deling. Hensynet til å fremme

---

¹⁸⁹ Se Tone Sverdrups artikkel: "Dagens trygdepolitikk – et svar på gårsdagens spørsmål?" i Kjønsstad, Hatland og Halvorsen (red.): Det norske trygdesystemet – fortid, nåtid og framtid, Oslo 1995, s. 131-151 (146).

¹⁹⁰ Lødrup/Sverdrup 2004, s. 38 og St.meld. nr.29 (2002-2003) punkt 2.2.

ekteskapet som samlivsform kan, hvis en deling gjør kostnadene forbundet med skilsmisse store, tale imot deling.

3.10 Tilfeldige valg

Det kan være tilfeldig hvordan arbeidsoppgavene og den økonomiske forsørgerbyrden i en husholdning fordeles mellom ektefellene. Likevel kan fordelingen få stor økonomisk betydning. Hvordan en sparer midler velges også gjerne ut fra avkastning, sikkerhet og skatteregler. Det kan virke tilfeldig og urettferdig at en plassering av sparemidlene i en pensjonsordning får store konsekvenser ved ekteskapets oppløsning.

Tilfeldigheter bør ikke få så store økonomiske konsekvenser, forskjellene som oppstår mellom ektefellenes opptjening av pensjonsrettigheter er for store, uoverskuelige og utilsiktede. Ekteskapet er først og fremst et livsfellesskap, ikke et økonomisk fellesskap. Partene innretter seg på den måten som er til beste for familien, selv om dette økonomisk sett ikke nødvendigvis er det mest gunstige for individet. Forholdet til pensjonsfordelingen tas gjerne ikke med i betraktningen når ektefellene avgjør hvem som skal arbeide ute og hjemme. Valget bør derfor ikke få så stor betydning for fordelingen av pensjonsrettigheter ved skilsmisse som det får i dag.

3.11 Tekniske utfordringer

Pensjonsdeling har vært vurdert ved flere anledninger.¹⁹¹ Det har vært et ønske om å dele pensjoner, men blant annet på grunn av bestårsregelen og særtilleggene har en funnet at det blir for vanskelig å foreta en deling via folketrygdens regler.¹⁹²

Selv om en foretar pensjonsdelingen innenfor ekteskapsretten må *verdien* av den opptjente inntekstpensjonens fastsettes.¹⁹³ Garantipensjonen skal avkortes delvis mot opptjent

---

¹⁹¹ Se punkt 2.4.

¹⁹² St.meld. nr.35 (1994-95) punkt 7.8.2.

¹⁹³ Verdsettelsesproblemet er behandlet av Marvin Snyder: Challenges in Valuing Pension Plans, i Family Law Quarterly vol.35 nr.2/2001-2002 s. 235-250.

inntektpensjon, dette skaper vanskeligheter for verdsettingen. Inntektpensjonens verdi er avhengig av om rettighetshaveren har tjent opp tilstrekkelig høy samlet pensjon til å komme over garantipensjonsnivået. Pensjonsrettigheter som gir en årlig ytelse på under 1G vil i realiteten være verdiløs for rettighetshaveren, da garantipensjon avkortes 100% mot inntektpensjon opp til 1G, over dette skjer som nevnt avkorting med 60%. Inntektpensjonens verdi er altså ikke konstant.

Hvis avkortningsberegningen skjer etter at deling har funnet sted, og delingen skal skje innenfor folketrygdens system, vil folketrygden kunne tjene på pensjonsdeling, den samlede utbetalingen kan bli lavere enn før deling fant sted. Den som får overført pensjonsrettigheter fra den annen og som ikke selv ville tjent opp inntektpensjon over garantipensjonens nivå, vil på grunn av overføringen miste garantipensjonen. Den samlede utbetalingen til ektefellene blir lavere, fordi folketrygden ikke utbetaler, eller utbetaler mindre, garantitillegg enn den ville om deling ikke hadde funnet sted.

Etter dagens regler om alderspensjon vil besteårsregelen gjøre det vanskelig å vurdere når pensjonen faktisk er opptjent. Kommer de 20 beste inntektsårene etter skilsmissen, vil opptjeningen under ekteskapet ikke ha noen innvirkning på pensjonsstørrelsen utover at gifteårene kan bidra til at kravet om 40 opptjeningsår er oppfylt. Dette problemet bortfaller ved innføringen av livsløpsopptjening.

Pensjoner er gjerne livsbetingede rettigheter, utbetalingene avhenger av at rettighetshaveren lever. Etter dagens folketrygd starter alderspensjonen å løpe mellom det året den pensjonsberettigede fyller 67 og 70, eventuelt tidligere på grunn av særaldersgrenser eller AFP. Hvor mye en person i løpet av tiden som pensjonist vil få utbetalt til sammen beror på oppnådd levealder. Både om rettighetshaveren lever lenge nok til at pensjonen overhodet kommer til utbetaling i fremtiden og *hvor mye* som da blir utbetalt, er umulig å forutse med sikkerhet i forhold til den enkelte.

Den totale utbetalingssummen beror altså på hvor lenge rettighetshaver lever. Pensjonsverdien varierer derfor med hvilket individ rettigheten er knyttet til.

Pensjonsdeling vil medføre merutgifter. Skilsmisseoppgjørene blir mer omfattende, de kan da ta lengre tid og øke ektefellenes behov for å benytte utenforstående til å bistå delingen. Pensjonsdeling kan virke konfliktskapende. Videre vil behovet for en verdsettelse medføre

utgifter, hvilken størrelsesorden det blir snakk om beror på valg av fremgangsmåte og hvilke krav en stiller til verdsettingens nøyaktighet.

Tekniske vanskeligheter i forbindelse med verdsettingen, og merutgiftene pensjonsdeling vil føre med seg samt at det vil gjøre skilsmissekiftet mer komplisert, taler imot pensjonsdeling både via folketrygden og via ekteskapsretten.

3.12 Hensynet til retten til selvbestemmelse, individual-autonomi og uavhengighet

Individualitetsprinsippet er nevnt som et argument mot deling av blant annet Linda Nielsen.¹⁹⁴ Individualitetsprinsippet står sterkt i trygde- og sosialretten. Ytelser utmåles i stor grad på bakgrunn av kjennetegn ved personen selv, som alder, helse, inntekt, hans nærmeste trekkes i liten grad inn ved vurderingen. Pensjonsdeling kan motarbeide et ønske om uavhengighet og selvstendighet for det enkelte individ.

Hensynet til individets selvbestemmelse og uavhengighet taler imidlertid ikke ensidig imot deling, da deling kan føre til økonomisk uavhengighet, bedre økonomi for den fraskilte og dermed større frihet for vedkommende.

Hvis individualitetsprinsippet får for stor innflytelse på ekteskapsrettens område til fortrenkning av fellesskapsprinsippet, kan det bli ”konkurranse” innad i familien, familiens beste kommer i andre rekke.

Individualisme i ekteskapet gjør at partene må være sin egen lykkes smed. En slik innstilling, som altså kan styrkes av at lovgivningen legger opp til individualisme, kan være skadelig for forholdet og for familien som enhet. En ville måtte skille mellom ditt og mitt, dette kan virke splittende og konfliktskapende. Det kan bli viktig for partene at arbeidsbyrdene deles helt likt. Pensjonsdeling kan altså virke samlende.

---

¹⁹⁴ Nielsen: Familieformueretten, s. 82.

3.13 Andre konsekvenser av en innføring av pensjonsdeling

Hvis pensjoner deles ved skilsmisse, kan dette få avledede virkninger. Jeg vil i det følgende nevne noen av de positive og negative konsekvensene som kan følge i kjølevannet av en pensjonsdeling.

Likebehandling av lønnet og ulønnet arbeid kan heve hjemmearbeidets status. Det kan bli sett på som et mer fullverdig alternativ til inntektsbringende arbeid. Anerkjennelsen vil for den hjemmearbeidende være et gode i seg selv, og kan på sikt gjøre det lettere for menn å bli hjemmearbeidende. Deling av pensjonsrettigheter kan altså bidra til en jevnere fordeling av husarbeidet mellom kvinner og menn, noe som vil gagne likestillingen.

På den annen side knyttes også selvstendighet til målet om likestilling. En deling medfører at den ene får del i verdier en annen har tjent opp og kan dermed sies å motarbeide likestillingshensynet.

Pensjonsdeling kan gi dårlig arbeidsinsentiv for kvinner, de kan bli for fornøyde med å bli på sin post i hjemmet, dette vil også motarbeide et ønske om likestilling. Det er imidlertid usikkert om en kvinne vil avstå fra inntektsgivende arbeid fordi hun ved en eventuell skilsmisse vil få en del av ektemannens pensjonsverdier.

Staten vil bli spart for sosiale ytelser, her kan for eksempel nevnes at mange fraskilte i dag mottar bostøtte.¹⁹⁵ Samfunnet vil i mindre grad bli belastet med følgene av at ektefellenes interne arbeidsfordeling slår skjevt ut i pensjonsomgangen.

En pensjonsdeling kan gi den med lavest pensjonsrettigheter en mer romslig økonomi i alderdommen, og dermed større økonomisk frihet, selv om ekteskapet skulle ende i skilsmisse.

Hvis pensjonsrettigheter deles ved skilsmisse kan ektefellene innrette seg etter familiens felles beste, i visshet om at det vil bli tatt hensyn til ved en eventuell skilsmisse. Hvis dette oppfattes som fordelaktig, kan pensjonsdelingen styrke ekteskapet som samlivsform.

En innføring av pensjonsdeling kan komme til å stride mot en ellers generell tendens i Norden i retning av økt selvbestemmelse, selvstendighet og frihet. Dette beror imidlertid

---

¹⁹⁵ I 1999 mottok 35 000 enslige minstepensjonister bostøtte, se NOU 2004:1 s. 81.

på om utviklingen faktisk går mot at hvert voksent menneske har ansvaret for seg selv, menn og kvinner likestilt, uten å være avhengig av en ektefelle. Forslaget fra Danmark kan tyde på det, mens viljen til å dele i Sverige trekker i motsatt retning.

I et internasjonalt perspektiv er ifølge Linda Nielsen tendensen den motsatte, nemlig mot å utvide fellesskapsreglene ved skilsmisse.

3.14 Konklusjon

Av de omtalte hensyn er det de tekniske problemene og usikkerheten forbundet med verdsettelsen av pensjonsopptjeningen under ekteskapet, samt pensjonsrettighetenes betingede karakter, som taler sterkest imot pensjonsdeling via ekteskapsretten. På motsatt side gjør medvirkningshensynet og hensynet til å verdsette hjemmearbeidets samfunnsøkonomiske verdi seg sterkt gjeldende, også hensynet til at felles valg bør gi felles konsekvenser bør tas i betraktning ved pensjonsdelingsvurderingen. Etter min oppfatning veier medvirkningshensynet tyngst, og jeg kommer derfor til at pensjonsrettigheter bør gjøres til gjenstand for deling. Jeg vil i det følgende kapittel se på hvordan en pensjonsdelingsordning kan utformes.

4 Pensjonsdelingen i praksis

4.1 Fellesbehandling av noen momenter som kan inngå i en delingsordning

4.1.1 Innledning

Jeg vil i det følgende foreta en fellesbehandling av noen av de veivalg en står ovenfor ved utformingen av en delingsordning via ekteskapsretten.¹⁹⁶ En del alternativer vil kun bli nevnt men ikke nærmere vurdert, da disse løsninger anses som mindre gunstige. Oversikten

---

¹⁹⁶ Som nevnt er deling via folketrygden en lite farbar vei, videre mangler politisk oppslutning, se St.meld. nr.12 (2004-2005) s. 174.

er ikke ment å være uttømmende verken når det gjelder hvilke spørsmål en står overfor i forbindelse med utarbeidelsen av en pensjonsdelingsmodell, eller når det gjelder de alternativer som finnes.

Det finnes et stort antall måter å kombinere de elementene som kan inngå i en pensjonsdelingsordning på. I punkt 4.2 skisseres et utvalg på fem kombinasjonsalternativer for hvordan pensjonsdelingen kan skje.

4.1.2 Hva skal regulere delingen - lov eller avtale?

Delingen kan avtalebaseres eller en kan gi preseptoriske regler om delingen. Velges en avtalebasert deling kan det være behov for å begrense friheten. Det må også avgjøres hva som skal være utgangspunktet, altså hva som blir resultatet hvis avtale ikke inngås. For formuen forøvrig er løsningen at alle har felleseie som formuesordning, med mindre de avtaler annet. Ved å følge bestemte formkrav kan andre formuesordninger avtales, men bare innenfor de alternativer ekteskapsloven tillater.¹⁹⁷

Avtalebasert deling har sine svakheter, selv om en tar utgangspunkt i en hovedregel om likedeling, eller gjør det obligatorisk å inngå avtale hvor en tar standpunkt til om en ønsker deling ved en aktuell eller fremtidig skilsmisse.

En obligatorisk deling vil best ivareta de hensynene som taler for deling.¹⁹⁸ Imidlertid taler frihetshensynet, altså hensynet til at ektefellene skal kunne ordne sine økonomiske forhold som de selv ønsker, for at en ikke tar fra dem muligheten til å velge.

Det kan hevdes at avtalebasert deling, for de som er i et ekteskap hvor den ene har overtaket, ikke innebærer en reell delingsmulighet, da avtalen krever enighet.

En kan begrense avtalefriheten slik det er gjort ved valg av formuesordning forøvrig, men dette hindrer ikke den sterkere part i forholdet i å opprettholde den opprinnelige pensjonsfordelingen. Her bør hensynet til partenes avtalefrihet gå foran, en svak part må beskyttes på andre måter. For dette formål kan det for eksempel gis lempingsregler eller urimelighetsbegrensninger.

---

¹⁹⁷ Ekteskapslovens kapittel 9 og § 54.

¹⁹⁸ Se kapittel 3.

Hensynet til ensartede regler, og hensynet til å fremme¹⁹⁹ pensjonsdeling, taler for at en legger opp til en normalordning der pensjonsrettigheter deles, men at det er mulig å avtale seg bort fra dette utgangspunkt ved ektepakt eller vanlig avtale.²⁰⁰ Hvordan en slik avtaleadgang kan utformes går jeg i det følgende ikke nærmere inn på.

4.1.3 Skal delingen skje suksessivt eller momentant?

Med momentan deling menes at delingen foretas kun en gang, i et generaloppgjør. Suksessiv deling derimot, skjer periodisk ettersom pensjonsrettighetene tjenes opp. I Sverige har en, som forklart i pkt 2.5.2, valgt å innføre en frivillig, suksessiv deling av premiepensjonen. Ved slutten av inntektsåret legges ektefellenes inntjente premiepensjon sammen, for så å deles likt mellom pensjonskontoene deres. Også private pensjonsforsikringer deles i Sverige, men for disse pensjonene har en valgt å foreta delingen momentant ved skilsmissen.²⁰¹

En momentan deling har i større grad preg av å være en tilbakevirkende deling, da det som deles kan ha blitt tjent inn mange år tidligere. I blant annet England og USA har en valgt denne formen, slik at delingen skjer i ett oppgjør i forbindelse med skilsmissen.²⁰²

Momentan deling likner dermed på det øvrige delingsoppgjøret som skjer ved skilsmissen. Delingen trenger ikke skje ved skilsmisse, men kan utløses av forskjellige begivenheter. Hvilke tidspunkter delingen kan knyttes til, gjennomgås i punkt 4.1.10.

Det må altså foretas et valg mellom suksessiv og momentan deling.

---

¹⁹⁹ Grønborg kritiserer ægtefællepensjonsudvalgets forslag i artikkelen ”Skal 2006 være skilsmissernes år? ”, blant annet fordi den foreslåtte lovendringen vil innebære at mange par, ca 500 000, må inngå ektepakt for å oppnå pensjonsdeling. Artikkelen finnes på

http://www.themis.dk/synopsis/docs/Kommentar_til_bet_1466_2005.html

²⁰⁰ Om en krever ektepaks form vil bero på hvilket tidspunkt avtalen inngås – i forbindelse med skilsmisseoppgjøret, eller under ekteskapet, jfr el. §§ 54, 65.

²⁰¹ ÄktB 10:3 3 ledd.

²⁰² Se punkt 2.5.3 om reglene i England og punkt 2.5.6 om reglene i USA.

Fordelen med suksessiv deling er at partene tydeligere ser konsekvensene delingen har for deres fremtidige pensjon.²⁰³ Med en hovedregel om momentan deling kan en gå ut ifra at ektefellene er klar over muligheten for at deling skal finne sted i fremtiden, men den enkelte vil gjerne ikke ha forutsetninger for å gjøre seg opp en mening om hvor omfattende delingen vil bli, eller ha noen formening om i hvilken grad en deling vil påvirke vedkommendes økonomi i alderdommen. I Sverige antok en at faren for spekulasjon ville være minst ved en suksessiv deling.²⁰⁴ Dette skulle begrense adgangen til å tilpasse de frivillige overføringene etter hva som skattemessig var gunstigst for ektefellene. En kan på den annen side hevde at faren for at en innretter seg av hensyn til skattereglene er enda mindre ved skilsmisse enn under ekteskapet. Følelser vil ofte spille inn, partene er mer opptatt av å få ”det de har krav på” i skilsmisseoppgjøret enn å oppnå lavest mulig beskatning.

Suksessiv deling innebærer periodiske overføringer. Forut for disse må beregninger foretas, og annet administrativt arbeid gjøres, i tillegg til at selve overføringen skal gjennomføres. En kan derfor anta at de administrative kostnadene ved suksessiv deling vil bli større enn ved et engangsoppgjør.

Det er som nevnt viktig å passe på at en delingsordning ikke utformes så vidt at den går ut over hensynene bak pensjonsdelingen. Når det gjelder behovet²⁰⁵ for deling er dette størst hvis partene skiller lag. Så lenge ekteskapet består vil gjerne familien som helhet nyte godt av ektefellenes samlede inntekt, under ekteskapet har de også en gjensidig underholdsplikt. Behovet for å sikre den med lavest eller ingen pensjonsrettigheter er altså størst ved skilsmisse, noe som taler for at en forbeholder deling for de ektepar som skilles.²⁰⁶ Den løsningen som er valgt i de fleste land der en foretar pensjonsdeling, er at deling

---

²⁰³ Det forutsettes her at rettighetshavere gis informasjon. For private pensjonsordninger er for eksempel årsoppgaver utbredt, og det er i forslaget fra Pensjonskommissjonen lagt vekt på å bedre informasjonen til den enkelte om vedkommendes opptjente pensjon.

²⁰⁴ Prop. 1997/98:151 s. 300.

²⁰⁵ Behov i betydningen å sikre at for eksempel en hjemmearbeidende får del i den økonomiske fordel den opparbeidede pensjonen representerer.

²⁰⁶ Dette kan en eventuelt kombinere med en frivillig ordning under ekteskapet, for eksempel etter den svenske modellen. Hvis slik deling beror på frivillighet kan det også lettere aksepteres at ektefellene belastes med delingsutgiftene. En avtalebasert delingsadgang kan suppleres med en lempningsregel som en sikkerhetsventil, en mulighet kan være å gi el. § 46 anvendelse, eller en kan basere seg på lovgivningens øvrige lempnings- og ugyldighetsregler.

forbeholdes skilsmissene.²⁰⁷ Begrunnelsen er at pensjonsdelingen er kostnadskrevende, og derfor ikke bør skje i større utstrekning enn nødvendig.

Ved en suksessiv deling har en ikke anledning til å avgrense delingen til de parene som skilles. Det kan heller ikke stilles krav om at ekteskapet skal ha vært langvarig før deling finner sted, eller at det skal være en viss størrelse på pensjonene som deles.

Ved en momentan deling derimot, kan en foreta avgrensninger. Som nevnt vil en felles husholdning og det øvrige fellesskapet ektefellene imellom gjerne føre til at de under ekteskapet deler på inntektene, slik at det ikke er noen forskjell i levestandard mellom dem selv om den ene skulle ha betydelig høyere pensjonsrettigheter enn den annen. Om ikke det økonomiske behovet for den enkelte tilsier deling under ekteskapet, gjør imidlertid andre hensyn seg gjeldende. Et viktig argument for deling er som sagt at den hjemmearbeidende ved å utføre oppgaver skaper verdier for samfunnet. Målet om å oppnå større anerkjennelse for hjemmearbeid, altså hensynet til å anerkjenne hjemmearbeidet som en økonomisk verdi i seg selv, vil ikke bli like godt ivaretatt hvis deling forbeholdes de par som skilles. Det kan virke inkonsekvent om en gjør det å anerkjenne hjemmearbeidet som et arbeid på lik linje med utearbeid, avhengig av at ektefellene går fra hverandre. Som nevnt vil en slik anerkjennelse kunne få andre positive ringvirkninger. Det kan bidra til økt status og dermed gjøre veien lettere for en mer lik fordeling av hjemmearbeidet, og på den måten fremme likestillingen mellom kjønnene. Dette hensynet blir ikke ivaretatt i like stor grad hvis deling avgrenses til de ekteskap som ender i skilsmisse.

På den annen side vil en momentan deling gi best sammenheng med de øvrige rådighetsreglene i ekteskapsretten – felleseie innebærer ikke at partene blir sameiere, så lenge ekteskapet består beholder enhver både det vedkommende har brakt inn i ekteskapet og det en senere tjener.²⁰⁸

Delingsspørsmålet har blitt vurdert gjennom de siste 20 år.²⁰⁹ Det er lite aktuelt å innføre en ordning med suksessiv deling, fordi det mangler politisk oppslutning. Det alternativet

---

²⁰⁷ Om pensjonsdeling i andre land se punkt 2.5.

²⁰⁸ El. § 31 første ledd.

²⁰⁹ Blant annet i Trygdemeldingen (St.meld. nr.12 (1988-1989)), Velferdsmeldingen (St.meld. nr.35 (1994-1995)) og St.meld. nr.12 (2004-2005).

det er størst sannsynlighet for å få støtte for i nærmeste fremtid, er en momentan deling i forbindelse med en skilsmisse.

Som sagt må det foretas en avveining av hensynene som taler for en videst mulig deling, og de som taler for at en begrenser delingsomfanget. Blant annet hensynet til å anerkjenne hjemmearbeidets økonomiske verdi, og hensynet til at begge gjennom forskjellige bidrag medvirker til at verdier bringes inn i felleseiet, taler for at deling skjer også under ekteskapet. Hensynet til at utgiftene ved en deling skal holdes nede, føre til så lite administrativt merarbeid som mulig, og utsiktene til å få oppslutning om delingsreglene taler for en momentan deling. Videre vil en da kunne få en deling som er mer treffsikker, delingen skjer mellom de par der behovet for pensjonsdeling er størst, og resultatene vil være best synlige.

I valget mellom suksessiv og momentan deling bør en etter min mening velge å la delingen skje momentant.

4.1.4 Ytterligere avgrensninger for hvilke skilsmisseoppgjør det skal skje en pensjonsdeling?

Selv om en forbeholder deling for de ekteskap som ender i skilsmisse, kan det være ønskelig å foreta ytterligere avgrensninger.

Grunnen til at videre innsnevring kan være hensiktsmessig, er at pensjonsdeling som sagt kan føre med seg ulemper i form av ekstraavgifter, administrasjonskostnader, virke konfliktskapende og være tidkrevende. Graden av ulemper, og hvilke ulemper som dominerer, varierer med løsningsalternativene. Ulempene forbundet med pensjonsdeling tilsier at en ikke lar eventuelle delingsregler få større anvendelsesområde enn at fordelene oppveier ulempene.

For at det skal ha noe for seg økonomisk å dele pensjonsrettigheter, må delingen medføre en endring av noe betydning i pensjonsforholdet mellom ektefellene. En kan hevde at symbolfunksjonen er viktig nok til at deling skal skje ved alle skilsmisser, selv om det ikke får noen virkning for partenes pensjon. Det er tvilsomt om denne signaleffekten verdsettes så høyt at en er villig til å akseptere de ulempene deling medfører, dersom delingen ikke innebærer noen økonomiske endringer ektefellene imellom.

For å avgrense delingsreglers anvendelsesområde, kan en stille krav til ekteskapets lengde. Det har blitt antydnet at en kan bruke dagens vilkår for ytelser til gjenlevende skilt person i ftrl. § 17-10 som mal.²¹⁰ Ved å stille krav til lengden oppnår en gjerne å sile ut de ekteskap som oppløses før det skjer noen pensjonsoppsparing og/eller pensjonstap av betydning. En slik grense, med en lengde på ca 5 års ekteskap, foreslås innført i Danmark.²¹¹ Dette kan være et bedre sted å la grensen gå enn det som ble antydnet i NOU 2004:1, da det å sette terskelen til 15 eller 25 år vil kunne holde potensielt store pensjonsverdier utenfor delingsgrunnlaget.²¹²

Med et lengdekriterium kan en ta hensyn til at tilpasninger ektefellene imellom, og de økonomiske konsekvenser av felles valg, blir større ettersom tiden går. Innrettingen og sammensmeltingen av ektefellenes liv skjer over tid, slik at en ikke har rukket å innrette seg i så stor grad når skilsmissen kommer etter kun få år.²¹³

Svakheten med et lengdekriterium er at en vil kunne fange opp ekteskap der det ikke har skjedd noen pensjonsopptjening av betydning, eller der pensjonsdelingen ikke får noen virkning partene imellom, fordi de har pensjonsverdier på tilnærmet samme nivå. En utjevning mellom dem får lite å si for begge parter, samtidig som noen av ulempene fortsatt er til stede, som utgifter til verdsetting og tidsbruken i forbindelse med delingen. Regelen kan bli videre enn nødvendig, et lengdekriterium er derfor ikke treffende for våre avgrensingsformål.

Et annet alternativ er å stille krav til pensjonens størrelse. Det kan stilles krav til ektefellenes samlede pensjonsopptjening, eller en kan knytte størrelsesvilkåret til verdien av pensjonen til den av ektefellene som har høyest pensjon. En kan også ta utgangspunkt i den av partene som har lavest pensjonsopptjening, slik at deling skjer hvis pensjonsverdien ligger under et bestemt nivå. Det kan oppstilles et krav om minste differanse mellom

---

²¹⁰ NOU 2004:1 s. 294. Kravene er i ftrl. § 17-10 satt til 25 år eller 15 hvis ektefellene hadde felles barn. Dette kan være for høye tall, når en ser på hva pensjonsverdien av 25 års arbeid utgjør.

²¹¹ Ægtefælleudvalgets betænkning nr. 1466/2005 s. 191 og lovforslaget § 16 c.

²¹² Som et eksempel kan nevnes at maks opptjening i 15 år etter modernisert folketrygd gir en årlig inntektpensjon på 91 048 kr, maks opptjening i 25 år gir 151 747 kr i årlig inntektpensjon. Hvis det er barn i ekteskapet kan den arbeidsfordelingen som skjer ektefellene imellom i de første 15 årene av ekteskapet, ha stor innvirkning på pensjonsfordelingen.

²¹³ The American Law Institute - Principles of the law of family dissolution: Analysis and recommendations § 5.04 s. 809.

ektefellenes pensjoner. Det spiller da ingen rolle hvilket nivå pensjonene forøvrig ligger på, kriteriet er at det er en viss skjevfordeling.

Å stille krav til størrelsen på differansen kan være den vilkårsformen som ligger nærmest hensynet til den hjemmearbeidendes behov. I praksis vil det kreve større ressurser å benytte dette vilkåret enn et krav om ekteskapets lengde ville gjort. Det er fort gjort å slå fast hvor lenge et ekteskap har vart, men skal en finne ut om et differansekrav er oppfylt, må det skje en verdsetting av pensjonsrettighetene. For å minske utgiftene kan en utarbeide tabeller for å anslagsvis beregne verdien, altså ikke foreta en nøyaktig verdivurdering.²¹⁴

En ulempe ved samtlige av de avgrensningsvilkårene som er omtalt her, er at de gjør delingsordningens forbindelse til medvirkningshensynet og hensynet til å verdsette hjemmearbeidet, svakere. Dette er et problem som går igjen i trygdellovgivningen. Dens ytelser til kvinner fokuserer mer på behov og det å komme kvinnen til unnsetning, enn på at hjemmearbeid kan ha en positiv verdi som den som utfører dette arbeidet skal belønnes for.²¹⁵

Ulempene ved slike signaleffekter må veies mot den fordel som oppnås ved at en gjør pensjonsdelingen mer målrettet, deling skjer bare der dette gir størst virkning for ektefellene.

En kan i tillegg tenke seg at en gjør unntak i delingsregelen for de mer velstående. Hvis ektefellene er velstående, kan det være hensiktsmessig å unnlate å dele pensjonsrettigheter, selv om den ene ikke har tjent opp eller har tjent opp svært lite inntektspensjon. Begge vil uansett sitte igjen med verdier som er tilstrekkelige til å både sikre alderdommen og å opprettholde levestandarden, en kan la hensynet til et enkelt og minst mulig kostnadskrevende skilsmisseoppgjør gå foran likedelingshensynene. Når det er snakk om svært høye inntekter, vil også sammenhengen mellom den høye inntjeningen og ektefellens bidrag være svakere, den høye inntjeningen skriver seg ikke først og fremst fra felles valg og felles innsats, men er et resultat av den utarbeidendes evner.

---

²¹⁴ Dette utelukker ikke en mer nøyaktig beregning ved den etterfølgende deling, det er kun snakk om en forenklet midlertidig verdivurdering.

²¹⁵ Tone Sverdrups artikkel "Dagens trygdepolitikk – et svar på gårsdagens spørsmål?" i Kjønstad, Hatland og Halvorsen (red): Det norske trygdesystemet – fortid, nåtid og framtid. Oslo 1995, s. 131-151 (139).

Uansett hvilket kriterium en velger, det være seg ekteskapslengde eller pensjonsverdier, vil terskelen måtte settes et sted. Plasseringen vil virke vilkårlig for den som befinner seg i nærheten, uansett på hvilken side av gjerdet en havner. Kan en slå seg til ro med at dette er et nødvendig onde for å begrense antallet par pensjonsdelingen gjøres for? Jo høyere terskelen settes, jo større økonomisk betydning vil den få, og dermed kunne ses på som mer urettferdig. På den annen side har en akseptert slike uheldige terskelvirkninger i mange andre sammenhenger, som i ftrl. § 17-10 og el. § 86 blant annet. Ved utformingen av vilkår om ekteskapslengde eller pensjonsverdier vil terskelulempen måtte tas hensyn til.

Uavhengig av om en ønsker å innføre slike begrensinger, er kravet om differanse mellom pensjonsrettighetene det av alternativene som er det mest formålstjenlige kriteriet. Dette som sagt fordi en da treffer best når det gjelder å avgrense delingsordningen til de par en pensjonsdeling får en økonomisk virkning for. Om det er hensiktsmessig å stille slike vilkår, kan variere med hvordan en forøvrig velger å utforme delingsmodellen.

I modellene som skisseres i punkt 4.2 vil jeg foreta en differansebegrensing. Størrelsen på differansen mellom de opptjente pensjonsrettigheter må overstige et bestemt nivå for at delingsreglene skal komme til anvendelse.

Det må altså settes en grense for hvilke differanser en ikke tar seg bryet med å rette opp i. Selv om det her er snakk om en økonomisk størrelse, kan de varighetsgrensene som er foreslått gi veiledning. Ved å se på hvor mye pensjon som kan tjenes opp i en tilsvarende periode, kommer en frem til et beløp som kan være et utgangspunkt når differansenivået skal fastsettes. Som nevnt sies i NOU 2004:1 punkt 12.4.4 at grensene i ftrl. § 17-10 kunne brukes ved grensefastsettingen, forslaget om 5 års ekteskap fra Danmarks Æktefællepensjonsutvalg virker som et mer treffende nivå.²¹⁶

Summen av fem års gjennomsnittlig eller maksimal pensjonsopptjening kan brukes som pekepinn på hvilket nivå differansegrensen bør ligge på.

---

²¹⁶ Se fotnote 212.

4.1.5 Hvilke rettigheter skal deles?

I tillegg til folketrygdens pensjoner og tjenstepensjonene finnes et mangfold av pensjonsordninger, kollektive og individuelle. Innholdet er svært variert, fra de rene spareordninger eller de forsikringsmessige ytelsesdefinerte pensjoner, til de mer sammensatte løsninger. Hvis pensjoner skal deles, må en ta stilling til hvilke av disse som skal omfattes av delingsordningen. Det er her viktig med regler som lager klare skiller, og en må ta hensyn til at pensjonsgivere vil kunne ønske å tilpasse seg reglene når de skal utforme de pensjonstyper som inngås frivillig, slik at pensjonen havner i den ene eller annen kategori, alt ettersom hva kunden ønsker. Hvordan dette skillet skal trekkes er et lovteknisk problem, en må først ta stilling til hvor en ønsker at grensen mellom pensjoner som skal deles, og de som eventuelt ikke skal deles, skal gå.

Alderspensjonen fra folketrygden vil etter modernisert folketrygd fullt ut være inntektsavhengig, med unntak for en behovsprøvd garantipensjon for de som ikke tjener opp inntekstpensjon over et visst nivå. Som det uttales i flere av de forberedende dokumentene til reformen, ønsker en at alderspensjonen i modernisert folketrygd, i større grad enn i dagens ordning, skal stå i nær sammenheng med den inntekten en har gjennom livsløpet.²¹⁷ Alderspensjonen fremstår dermed som en slags obligatorisk sparing.

På et punkt skiller den inntektsbaserte pensjonen seg fra en spareordning, nemlig når det gjelder varigheten av ytelsen. Folketrygdens alderspensjon er livsbetinget, man har ikke et ubetinget krav på å få tilbake de innskuddene som er gjort gjennom lønnstrekk. På den annen side fortsetter pensjonsutbetalingene til man dør selv om det skulle bli et misforhold mellom det arbeidstakeren og dennes arbeidsgiver gjennom årenes løp har betalt inn i trygdeavgifter, og den samlede utbetalingen. Staten finansierer en god del av inntekstpensjonsutbetalingene, noe som gir pensjonene preg av å være en statsstøtte.

At pensjonen delvis består av midler tilført fra staten, kan tale imot deling fordi pensjonsrettigheten ikke er en rent opptjent rettighet, midlene stammer ikke utelukkende direkte fra egen innsats. Det kan anføres imot deling at staten har valgt å gi den aktuelle

---

²¹⁷ NOU 2004:1 s. 19.

støtten til rettighetshaveren. En slik fremtidig personlig støtte skal han ikke måtte dele med ektefellen ved en eventuell skilsmisse.

Pensjonen er et viktig styringsmiddel for staten, som kan benyttes til å styrke enslige, fraskilte kvinners stilling i alderdommen. I ekteskapsrettslige spørsmål har lovgiver lagt vekt på at ekteskapet er et livsfellesskap, og i tilfeller der dette ender i skilsmisse, likeledes de verdier som er brakt inn under ekteskapet. Staten har altså funnet det ønskelig å fremme ekteskapet som samlivsform. Dette bør etter min mening følges opp ved at folketrygdens alderspensjon gjøres til gjenstand for deling, da det dreier seg om en obligatorisk form for sparing som omfatter alle borgere.

Tjenestepensjoner og frivillig tegnede pensjoner.

Fra 1. januar 2006 er arbeidsgivere ved lov pålagt å opprette en pensjonsordning etter foretakspensjonsloven eller innskuddspensjonsloven for sine ansatte.²¹⁸ Innføringen av obligatorisk tjenestepensjon har medført at pensjonsinstitusjoner i det senere har utviklet et variert tilbud av tjenestepensjonsordninger til arbeidsgiverne. Produktene på dagens marked er mange, sammensatte og uoversiktlige. Obligatorisk tjenestepensjon fremstår som en formuesoppygging og en utvidelse av den sparingen arbeidstakere påtvinges gjennom folketrygdens inntektpensjon. Mange av de samme hensynene taler derfor for at også den obligatoriske tjenestepensjonen deles ved skilsmisse - det er obligatorisk å delta, ordningen er pålagt av staten, og bærer preg av en sparing med hensikt å sikre levestandarden i alderdommen. Også denne pensjonen fremstår som en utsatt arbeidsgodtgjørelse, som hvis den hadde kommet til utbetaling som ordinær lønn, ville inngått i likedelingsgrunnlaget.

Frivillig tegnede pensjoner opprettes for å sikre alderdommen, og til dette benyttes midler som etter hovedregelen ellers ville bli delt ved skilsmisse. Den enkelte kan inngå avtale om en individuell pensjonssparing, eller for eksempel velge å delta i en pensjonsordning via arbeidsgiver, og dermed få lavere lønn. Hvis disse pensjonene unntas fra deling, vil folk kunne ønske å innrette seg etter dette ved å kanalisere så mye midler de kan avse, til den

---

²¹⁸ Lov av 21. desember 2005 nr. 124. I § 4 og § 5 oppstilles minstekrav til pensjonsordningen.

type pensjonsordninger som ikke deles. Den som ikke har innrettet seg, kan bli taperen i skilsmisseoppgjøret. Slike disposisjoner over felleseiemidler kan være motivert av skattefordelene som dermed gis, uten at en har tenkt over hva valg av spareform vil ha å si for en eventuell deling av felleseiet. Ved å gi gunstigere skatteregler for pensjonssparinger enn for sparing i bankinnskudd, oppfordres en av lovgiver til å foreta disposisjoner som får konsekvenser for likedelingsgrunnlaget. En har i dag vederlagsregler i ekteskapsloven som kan hindre i hvert fall de helt urimelige resultater.²¹⁹ Det kan derfor hevdes at behovet for deling ikke er så stort for private pensjonsordninger. Vederlagsreglene er imidlertid skjønnspregede, og benytter vage kriterier som ”det som må anses som rimelig” og ”urimelig dårlig stilt”.²²⁰ Om øvrige svakheter ved vederlagsreglene se punkt 2.6.2.

I Danmark og Sverige er noen av pensjonstypene gjenstand for deling.²²¹ At dette kan gi urettferdige resultater viser praksis fra disse landene, hvor en ektefelle kan risikere å måtte gi fra seg halvparten av sine pensjonsverdier til den annen, selv om denne får holde sin egen pensjon utenfor. I Sverige holdes den ”almänna pensionen” utenfor ved skilsmisse, dette har ført til at typisk kvinner som ikke har tjent opp, eller i liten grad har tjent opp slik inntektpensjon, oppretter private pensjoner for å sikre alderdommen. Disse personene har behov for en standardsikring i tillegg til sin lave inntektpensjon eller minstepensjon, men risikerer at de rettigheter som er anskaffet for å dekke dette behovet, deles ved skilsmisse, samtidig som den annens potensielt høye inntektpensjon holdes utenfor.

Skillet mellom pensjoner som deles og de som ikke deles, har ikke fulgt den øvrige utviklingen på pensjonenes område, og kan føre til vilkårlige delingsresultater. I Danmark er det nå tatt skritt for å forandre på dette.²²²

Både tjenestepensjoner og andre private pensjonsordninger er mer utbredt i dag enn tidligere, og hvordan disse pensjonene behandles på skilsmisseskipet vil derfor berøre flere enn før. Videre er det snakk om større verdier, ettersom pensjonsordningene har blitt bedre og gir en høyere kompensasjonsgrad, blant annet som en reaksjon på innskrenkningene i

---

²¹⁹ El. §§ 61 b og 63.

²²⁰ El. §§ 61 b og 63.

²²¹ Se punkt 2.5.4 og 2.5.2.

²²² Forslaget fra Ægtefællepensionudvalget er lagt fram i Betænkning nr. 1466/2005, men i følge Jørgen U Grønberg er også det foreslåtte skillet mellom delelige og udelelige pensjoner, uheldig. Se hans artikkel på http://www.themis.dk/synopsis/docs/Kommentar_til_bet_1466_2005.html

folketrygdens ytelser.²²³ De vil i fremtiden utgjøre en viktig del av pensjonistenes inntekter, en kan vanskelig få en tilfredsstillende fremtidsrettet pensjonsdelingsordning uten å ta med alle disse pensjonene i delingsgrunnlaget.

Mangfoldet av pensjonsordninger, både individuelle, kollektive og tjenestepensjoner, taler for at en ikke lar skillet mellom hva som skal deles eller ikke, gå ved spesielle kjennetegn ved ordningen, som om den gir en tidsbestemt ytelse, om den har gjenkjøpsverdi, om den er basert på frivillighet. Hvis en velger seg ut ett eller flere slike kjennetegn å trekke skillet etter, vil dette kunne bli vilkårlig og gjøre det for enkelt å innrette seg slik at en unngår deling. I det følgende legges derfor til grunn at en deling skal omfatte både alderspensjonen fra folketrygden, tjenestepensjoner og private pensjonsordninger.

4.1.6 Hvor stor del av den samlede opptjente pensjonen skal deles?

I tillegg til å ta stilling til hvilke pensjonsrettigheter som skal deles, må en bestemme hvor stor del av de opptjente rettigheter som skal deles.

4.1.6.1 Pensjonsrettigheter opptjent forut for ekteskapsinngåelsen

En deling vil være enklest å gjennomføre om en deler de totale pensjonsrettighetene, inkludert de som ble tjent inn forut for ekteskapsinngåelsen. På den annen side risikerer en da at pensjonen gjøres til gjenstand for deling flere ganger, hvis rettighetshaveren går igjennom flere ekteskap som ender i skilsmisse. Når det gjelder pensjonsrettigheter inntjent forut for ekteskapsinngåelsen, tilsier ikke medvirkningssynspunkter at disse deles. Rettighetene er ikke muliggjort av begge parterers innsats, og verdiene er opptjent før forsørgelsesplikten og fellesskapet oppsto. En sammenlikning med de øvrige delingsreglene viser at andre eiendeler ektefellene har fra før de ble gift, kan tas ut forlods – ”Verdien av formue som klart kan føres tilbake til midler som en ektefelle hadde da

---

²²³ For eksempel senking av tilleggspensjonsprosenten i ftrl. § 3-8 litra b, og innføringen av skråtak for opptjeningen i ftrl. § 3-13 4. ledd.

ekteskapet ble inngått ... kan kreves holdt utenfor delingen”.²²⁴ Hensynet til sammenhengen med reglene som gjelder delingen av den øvrige formuen tilsier at en holder pensjonsrettigheter inntjent forut for ekteskapsinngåelsen utenfor delingen.

En avgrensning mot inntjening forut for ekteskapsinngåelsen kan eventuelt kombineres med en regel om at opptjening som har skjedd i en forutgående samboerperiode, regnes med. Hvis partene i tillegg til å bo sammen hadde felles barn, kan dette være en god indikator på at det allerede var etablert et fellesskap, og at pensjonsinntjening i denne perioden var resultat av begge parter innsats.

4.1.6.2 Pensjon opptjent under ekteskapet

Et mindre omfattende delingsalternativ er å begrense delingen til det av den samlede pensjon som ble tjent opp under ekteskapet. Denne løsningen samsvarer best med hovedregelen om likedeling. Det er også for rettighetene som stammer fra ekteskapsperioden at medvirkningsperspektivet som regel står sterkest. Å begrense delingen til de rettighetene som er opptjent under ekteskapet er den løsningen som er valgt i Sverige og Tyskland.²²⁵ Også mange av USAs stater har valgt å avgrense delingen på denne måten.²²⁶

4.1.6.3 Pensjon opptjent etter ekteskapets opphør

En eventuell delingsordning skal ikke gå lenger enn hensynene bak reglene tilsier. Her kan omfanget av ektefellens medvirkning og rekkevidden av likedelingsutgangspunktet gi veiledning for hvor omfattende delingen bør være. En ektefelle som enten har arbeidet deltid, vært hjemmearbeidende eller på annen måte tilpasset seg sin ektefelles behov, har for det første muliggjort opptjeningen av de pensjonsrettigheter som stammer fra den

---

²²⁴ El. § 59 første ledd.

²²⁵ Punkt 2.5.

²²⁶ The American Law Institute – Principles of the law of family dissolution: Analysis and recommendations § 4.08 s. 720 flg. I USA har en imidlertid to forskjellige måter å verdsette pensjonene på som gjør at det som inngår i delingen kan omfatte mer enn det som strengt tatt ble tjent inn i den tiden ekteskapet varte.

annens inntektsgivende arbeid under ekteskapet. Videre kan det tenkes at grunnlaget for senere inntjening legges under ekteskapet, det kan altså anføres et medvirkningssynspunkt som argument for at også senere opptjening gjøres til gjenstand for deling. Hvis en først begynner å følge årsakskjeder er det mulig å argumentere for at den ansiennitet og erfaring den utarbeidende har opparbeidet seg under ekteskapet, og dermed gjerne høyere lønn også etter skilsmissen og med den en høyere pensjonsinntjening, ble muliggjort av den hjemmearbeidendes innsats.²²⁷

Denne tankegangen følges i dag i noen delstater.²²⁸ The American Law Institute har utarbeidet forslag til konforme lover om delingsregler ved skilsmisse i USA. Det foreslås blant annet at den fraskilte ektefelle kan tilkjennes en del av den annens fremtidige lønnsinntekter i et begrenset antall år etter skilsmissen. En anerkjenner at det er en sammenheng mellom det lønnsnivå, og dermed den pensjonsopptjening den fraskilte ektefellen kan oppnå i fremtiden, og de felles valg eller den andres oppofrelse som fant sted under ekteskapet. Vedkommende har med den annens hjelp under ekteskapet kunnet skaffe seg erfaring og ansiennitet.

Å følge slike potensielt lange årsakskjeder kan føre til vanskelige bevisspørsmål og diskusjoner om alternativ karriereutvikling. Sammenhengen med hjemmearbeidet er svakere, delingshensynene gjør seg derfor ikke like sterkt gjeldende når vi er over i slike rettigheter som i tid tjenes opp etter ekteskapets opphør. Hvor stor betydning det grunnlaget som er lagt under ekteskapet har for den fremtidige pensjonsopptjeningen vil variere. Generelt kan det antas at jo lenger tid som er gått siden ekteskapet opphørte, jo mindre betydning vil den annens bidrag ha for den fremtidige inntjeningen, og jo mindre grunn vil det være til å dele pensjon inntjent etter ekteskapets opphør.²²⁹

---

²²⁷ Bidragsregelen i el. § 79 annet ledd gir på nærmere vilkår mulighet til å tilkjenne bidrag for tap av fremtidig inntektsevne. Ektefellene deler da ansvaret for den reduksjon i inntjeningsevne som har funnet sted under ekteskapet, en naturlig konsekvens av dette kan være at de også skal dele eventuelle fordeler, som for eksempel en økt inntektsevne.

²²⁸ The American Law Institute – Principles of the law of family dissolution: analysis and recommendations § 5.04 side 808.

²²⁹ I 2004 var skilsmisseraten for menn sammenlagt 166 skilte pr 1000 gifte. Av disse var 105 under 44 år gamle ved skilsmissen, 123 av de 166 var under 49 år gamle. Blant hver 1000 gifte kvinner ble 163 skilt i 2004, av disse var 113 under 44 år ved skilsmissen, 131 var under 49 år gamle ved skilsmissen. Se <http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-11.html>

En deling av pensjonsrettigheter opptjent etter ekteskapets opphør vil kunne stride mot oppgjørshensynet, altså hensynet til at partene skal kunne begynne på nytt, uavhengige av hverandre.

Å innføre en så vidtrekkende pensjonsdeling er neppe aktuelt i Norge, å trekke inn rettigheter opptjent etter skilsmissen vil være å gå for langt i forhold til hensynene bak likedeling.

4.1.7 Nærmere om fastlegging av delingsgjenstanden - autentisk deling, eller en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet

Ved en momentan deling kan en identifisere hvilke pensjonsrettigheter som faktisk skriver seg fra ekteskapsperioden, altså foreta en autentisk deling. Et annet alternativ er å dele en forholdsmessig del av det opptjente, basert på ekteskapets varighet.

Pensjonsmidler vil gi en viss avkastning i tiden etter at de er opptjent. Ved en begrenset deling må en ta stilling til hvordan denne avkastningen skal behandles, om den skal holdes utenfor eller trekkes inn i delingen. Pensjonssparingen etter modernisert folketrygd er en andel av lønnen og beregnes ikke lenger ved hjelp av pensjonspoeng. Folketrygdens ytelser oppjusteres årlig, mens en i private pensjonsordninger vil motta avkastning av de oppsparte pensjonsmidler som inngår i pensjonsutbetalingen. Den avkastningen de øvrige felleseiemidler gir frem til skjæringstidspunktet, er gjenstand for deling.²³⁰ Sammenhengen med de øvrige delingsregler taler for at den avkastningen som godskrives før delingen finner sted, og som stammer fra inntjening under ekteskapet, deles.

Ved en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet, ser en på den samlede opptjente pensjon og hvor mange år opptjeningen har tatt. Deretter finner en forholdstallet mellom det samlede antall opptjeningsår og antallet år partene var gift. Dette forholdstallet benyttes til å fastslå hvor stor del av den samlede opptjening som skal inngå i pensjonsdelingen.

Resultatet av en slik forholdsmessig deling beror på hvilket tidspunkt deling skal foretas på. Hvis delingen skjer først ved pensjonering, vil fremgangsmåten i de tilfeller der pensjonsopptjeningen øker etter ekteskapets opphør, føre til at den fraskilte også i noen grad nyter godt av den høyere opptjening som kan skrive seg fra

---

²³⁰ El. § 60.

ansiennitet og erfaring, samtidig som en kan unngå de bevisspørsmål som er nevnt i punkt 4.1.6.3. Den ektefelle som pensjonsutjevningen skal skje til fordel for, vil få en forholdsmessig del av avkastningen. Videre tar en da ved delingen hensyn til at pensjonsopptjeningen ikke alltid er lineær.

Som et eksempel kan en tenke seg to ektefeller, A og B. Når de skilles etter 20 år ligger A som er 45 år an til å få en pensjon på nivå med garantipensjonen, da hun har vekslet mellom hjemmearbeid og deltidsarbeid. B som er 50 år har jobbet heltid og opparbeidet gode pensjonsrettigheter. Når B går av med pensjon, som den første av de to, har han før indeksregulering samlet tjent opp en årlig utbetaling på ca 240 000 kr,²³¹ A ligger fortsatt an til å få minstepensjon, altså en årlig pensjon på rundt 109 000 kr. (For enkelhets skyld tas ikke indekseringen med i eksempelet, men beløpene vil ved pensjonering være større enn vist her, da indeksering vil skje årlig etter inntjeningen).²³² De var gift i 20 av Bs 45 pensjonsgivende år, det som skal komme til deling fra ham er derfor 20/45 av pensjonen, nesten halvparten, altså ca 107 000 kr av hans årlige pensjon. A har noen yrkesaktive år, men størrelsen på garantipensjonen beror på antallet trygdete år. En må være medlem av trygden i minst 40 år for å få full minstepensjon, en kan derfor i si at garantipensjonen ”tjenes inn” over 40 år, se punkt 4.1.11. Forholdstallet for A finnes ved å sammenholde antallet trygdete år med antallet gifte år. Fra A kommer derfor 20/40 av 109 000 kr til deling, det vil si ca 54 500 kr. Den årlige differansen mellom de tidligere ektefellers pensjoner er 52 500 kr, dette resulterer i en overføring fra B til A på 26 250 kr i året.

En fordel med en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet er at en ikke trenger å fastslå hvilken periode opptjeningen stammer fra. Metoden kan oppfattes som for unøyaktig, det er store verdier som skal deles, det kan derfor hevdes at en skal være forsiktig med omtrentlighet. På den annen side er det i ektefellenes interesse å holde kostnadene forbundet med delingen så lave som mulig hvis partene selv skal betale utgiftene.²³³ Begge fremgangsmåter vil bli benyttet i det følgende.

---

²³¹ Noe som omtrent svarer til det en får om en i snitt tjener 7 G i året, over 45 år.

²³² Om indekseringen se punkt 2.2.2.

²³³ Se punkt 4.1.13.

4.1.8 Hvilken delingsbrøk bør legges til grunn?

Selv om en ønsker at pensjonsrettighetene skal deles, er det ikke dermed gitt at det skal skje en likedeling, at ektefellene skal ha en halvpart hver. En må vurdere hvordan forholdet skal være mellom ektefellenes brøker, altså hvor store deler av det opptjente hver av dem skal ha.

I England begrenses delingen slik at den ikke går lenger enn at begges behov ivaretas.²³⁴ I praksis anses 1/3 av pensjonsrettighetene for å være tilstrekkelig til å oppnå målet om "reasonable requirement". England har i motsetning til Norge en tradisjon for skjønnspregede skifteoppgjør, som forestås av domstolene. I Norge forsøker en å utforme reglene slik at de blir minst mulig konfliktskapende, for derved å legge til rette for at partene på egenhånd kan fordele verdiene ved en skilsmisse uten å bringe spørsmålet inn for retten. En bør derfor unngå skjønnsmessige regler, og i stedet gi klare regler om hvordan fordelingen skal være. I Sverige deles noen private pensjoner, og de som først gjøres til gjenstand for deling, likedeles.²³⁵ Det er også opprettet en ordning med frivilling deling av premiepensjonen. Om en vil dele er frivillig, men ønsker en å benytte denne muligheten, er likedeling eneste alternativ.

Utgangspunktet i vår ekteskapsrett forøvrig er at felleseiet skal *likedeles* ved skilsmisse. Hvis det først er bestemt at pensjoner skal deles mellom ektefellene, bør hovedregelen om likedeling følges også når det er pensjonsrettigheter som er gjenstand for deling.

4.1.9 Felles eller separat delingsoppgjør?

En kan gjøre pensjonsrettigheter til gjenstand for deling ved å behandle verdiene som ethvert annet formuesgode i likedelingsgrunnlaget. Hver vil da måtte beholde sin pensjon, hvis denne ikke kan overdras. Den annen kan oppnevnes som ugjenkallelig begunstiget²³⁶ til de fremtidige ytelser, utover dette vil utjevningen av en eventuell differanse mellom

---

²³⁴ Om pensjonsdeling i England se punkt 2.5.3.

²³⁵ Om Sveriges pensjonsdelingsregler se punkt 2.5.2.

²³⁶ Denne utjevningsmåten forutsetter at pensjongiver pålegges å åpne for at andre enn rettighetshaveren gjøres til begunstiget.

ektefellene måtte skje med andre felleseiemidler eller ved at den med lavest pensjon får utlagt en rett til pensjonsutbetalingen til seg.

En slik fremgangsmåte kan gi uheldige resultater hvis pensjonsrettighetene er mye verdt, men skjevt fordelt, og det er lite av andre verdier i boet til fordeling. Den med høyest pensjonsverdier vil da få lite eller ingenting av de øvrige felleseiemidler, da disse går til å kompensere den parten som har hatt lavest pensjonsopptjening. Vedkommende risikerer at alle midler han sitter igjen med etter skilsmissen, er bundet opp i fremtidige pensjoner.

Alternativet til en fellesbehandling er et separat oppgjør, som nevnt kan to oppgjør være mer tid- og kostnadskrevende enn ett oppgjør. Det positive er at ved et separat oppgjør kan det tas hensyn til at pensjonsrettighetene er bundne, gjerne betingede verdier, som ikke egner seg til å bli behandlet på lik linje med de øvrige verdier. De spesielle kjennetegnene ved pensjonsrettighetene gjør at et separat oppgjør er å foretrekke fremfor et felles oppgjør.

4.1.10 På hvilket tidspunkt skal gjennomføringen av delingen skje - Hva skal utløse delingen?

En momentan deling kan utløses av forskjellige begivenheter. Dette kan for eksempel være skilsmissen, at en eller begge når pensjonsalder, at eventuelle barn når en viss alder.

Videre kan delingsspørsmålet avgjøres på ett tidspunkt, mens selve gjennomføringen av delingsoppgjøret utsettes.

For å avgjøre når delingen skal skje, må en se på hva som taler for å foreta delingen i forbindelse med skilsmissen, og hvilke momenter som kan anføres for en deling i ettertid. Hvis en utsetter hele delingsspørsmålet kan delingen utløses av at en av de tidligere ektefellene går ut i pensjon eller av at den siste av de to pensjonerer seg. Foruten å se på det faktiske pensjonstidspunkt kan en knytte delingen til ordinær pensjonsalder, eller andre

aldersgrenser. Hvis det er barn i ekteskapet kan delingen skje når disse kan forventes å «klare seg selv», for eksempel ved myndighetsalder eller fullført obligatorisk skolegang.²³⁷

Disse alternativene kan også kombineres med en regel om at deling skjer, om ikke før, når en av partene dør.

Delingen kan knyttes til det øvrige felleseieskiftet, selv om en velger å utskille pensjonsdelingen til et separat oppgjør.²³⁸ Fordelene ved å avgjøre delingsspørsmålet i forbindelse med det øvrige skilsmisseoppgjøret er at en da kan blir ferdig med alle delingsspørsmål en gang for alle.²³⁹ Hensynet til at partene skal kunne legge skilsmissen bak seg taler altså for at en ikke utsetter delingen. Videre kan det på dette tidspunktet være lettere å fastslå hvor skillet mellom pensjon som er tjent opp under, og pensjonen som er tjent opp etter skilsmissen skal gå, enn hvis denne vurderingen skal foretas lenge etter at skjæringstidspunktet inntraff.²⁴⁰

En ulempe er at en på skilsmissetidspunktet vanskelig kan ta hensyn til pensjonsopptjening som *i ettertid* skjer på grunnlag av innsats nedlagt under ekteskapet. En mulighet er å beregne et hypotetisk tillegg til den av ektefellene som har lavest pensjon. Vedkommende får da en mer eller mindre treffende godtgjørelse for sin del av det den annen vil kunne få i fremtiden i økt lønn, og dermed pensjon, på grunn av ansiennitet opparbeidet under ekteskapet.

Om en deling skal skje ved skilsmissen, vil verdivurderingen kunne bli krevende.²⁴¹ De fleste skilsmisser skjer når ekteskapet har vart i mellom 5 og 14 år, kvinnen er i slutten av 20-årene og mannen er i begynnelsen av 30-årene.²⁴²

Dette innebærer at de begge vil ha mange år igjen til pensjonsalder, og det kan da bli vanskelig å si noe om hvilken verdi pensjonsrettighetene vil ha når de kommer til utbetaling. Dette vil bero på verdijusteringer som foretas årlig frem til pensjonering.²⁴³

---

²³⁷ Tanken bak alternativet om å utsette delingsspørsmålet til barna når en viss alder, er at partene fra et bestemt tidspunkt kan antas å ha mer like muligheter for fremtidig inntjening. Barna kan forventes å klare seg mer på egenhånd, en vil da ha bedre oversikt over hvilke pensjonsmessige konsekvenser ekteskapet og de felles barn har fått for den av partene som har den daglige omsorgen.

²³⁸ Se punkt 4.1.9.

²³⁹ Se om oppgjørshensynet punkt 3.6.

²⁴⁰ Skjæringstidspunktet kan velges å være som for det øvrige felleseie, jfr el. § 60.

²⁴¹ Hvor krevende den blir, beror på hvilket nivå av nøyaktighet en vil legge seg på ved verdsettingen.

²⁴² SSBs befolkningsstatistikk om Sivilstandendringar i 2004, på <http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-11.html> og <http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-13.html>

Deling i forbindelse med partenes *pensjonering* er også en mulighet.²⁴⁴ En kan foreta delingen når den første av de tidligere ektefeller når ordinær pensjonsalder, når begge når denne alderen, når den ene *faktisk* pensjonerer seg eller først når begge er pensjonister.²⁴⁵

I eksempelet fra punkt 4.1.7 vil B nå ordinær pensjonsalder 5 år før A. På dette tidspunkt vet en hva B vil få årlig fra folketrygden, og også hva han vil få enten livet ut eller i et begrenset tidsrom, fra andre pensjongivere. (Det forutsettes her at også de øvrige pensjoner kommer til utbetaling fra rettighetshaver når ordinær pensjonsalder.) Verdifastsettelsen kan skje ved at de årlige ytelsene multipliseres med antallet forventede pensjonistår, som en finner ved hjelp av den forventede levealderen for rettighetshaverens kjønn og årskull. B, som er fra Oslo og 67 år i 2006, kan forvente å leve til han er ca 81 år.²⁴⁶ Antallet år som pensjonist er altså rundt 14 år, den årlige utbetalingen multipliseres med 14 og en finner det beløp B kan forventes å få utbetalt totalt fra en livsbetinget pensjon. En del av denne summen er deretter gjenstand for deling.²⁴⁷ For A må en foreta en mer usikker beregning om hva A ved pensjonsalder vil få utbetalt fra sine pensjonsordninger, eller en kan vente med delingen til også A er pensjonist, og foreta en tilsvarende verdsettelse som for B.

Å *utsette* delingsspørsmålet vil altså være en fordel når det gjelder verdivurdering, fordi en da med sikkerhet vet hva den enkelte vil få i periodiske ytelser. Pensjonsdelingsgrunnlaget vil være den delen av pensjonsutbetalingen som er tjent inn under ekteskapet. Å fastslå nøyaktig hvilke kroner og ører det her er snakk om kan bli krevende, men som tidligere nevnt beror dette i stor grad på hvor nøyaktig en anser det nødvendig at delingen gjøres, og om pensjonsdelingsgrunnlaget skal være det som faktisk ble tjent inn under ekteskapet, eller om en vil dele en forholdsmessig andel basert på ekteskapets varighet.

---

²⁴³ Avsnitt om indeksering i punkt 2.2.2.

²⁴⁴ For en drøftelse av ulike tidspunkter for deling, se blant annet Elisabeth Barker Brandt: Valuation, Allocation and Distribution of Retirement Plans at Divorce: Where Are We? I Family Quarterly vol.35 nr.3/2001-2002, s. 469-495.

²⁴⁵ Ordinær pensjonsalder er i dag 67 år.

²⁴⁶ På bakgrunn av SSBs levealdersberegner på <http://www.ssb.no/vis/kommuner/forventet.cgi>.

²⁴⁷ En autentisk varighetsdel eller en forholdsmessig varighetsdel, se punkt 4.1.7.

Den samlede utbetalingen kan eventuelt oppjusteres, da det vil skje en årlig indeksregulering av pensjonen for å delvis sikre pensjonisten del av den alminnelige lønnsvekst og justere for prisøkning.

Som forklart i punkt 2.2.2 vil en for å stabilisere folketrygdens utgifter i forhold til den forventede økte levealder innføre et kjønnsnøytralt delingstall. Det en vil oppnå ved å foreta denne justeringen, er at den samlede utbetalte pensjon for livsbetingede ytelser ikke øker i takt med levealderen. Dette er et tall som den beregnede pensjonsytelsen skal deles på før den kommer til utbetaling, er tallet høyere enn 1 vil justeringen innebære en reduksjon av ytelsen. Pensjonsutbetalingen justeres dermed ned for vedkommendes fødselskulls forventede levealder. Delingstallet er foreslått satt til 1 i 2010, for så å øke etter hvert som levealderen stiger. Delingstallets effekt på pensjonsutbetalingen kan være en ulempe i forhold til en pensjonsdelingsordning hvis en er av den oppfatningen at dette er en økonomisk byrde som den enkelte skal bære selv. For å sørge for at denne byrden blir hos rettighetshaveren og ikke blandes inn i pensjonsdelingen, kan en ved delingen ta utgangspunkt i pensjonsutbetalingens størrelse *før* delingstallsjusteringen foretas.

Hensynet til en lett håndterlig verdsetting taler for at en utsetter delingen til begge de tidligere ektefeller er pensjonert. Å utsette delingen så lenge kan imidlertid føre til at den med lavest pensjon ikke får glede av pensjonsdelingen i sine første år som pensjonist, hvis vedkommende er eldst.

Det må velges om deling skal knyttes til faktisk pensjonering, eller til den ordinære pensjonsalder. Den som har høyest pensjonsrettigheter, kan velge å fortsette å jobbe etter at vedkommende fylte 67 år. Hvis delingen knyttes til faktisk pensjonering, vil den annen måtte vente i usikkerhet. Vedkommende har gjerne behov for pengene, men ingen innflytelse over når den andre skal gå ut i pensjon.²⁴⁸

Et alternativ er å foreta delingen når den eldste når *ordinær* pensjonsalder. Hvis vedkommende vil fortsette å arbeide, og er den av partene som har høyest pensjonsrettigheter, kan denne betale et bidrag tilsvarende overføringsdelen til den annen frem til faktisk pensjonering skjer. Etter modernisert folketrygd er det ingen risiko for at en arbeidsfør person presses ut i pensjon fordi vedkommende ikke har råd til å betale ut sin tidligere ektefelle, fordi dagens inntektsgrense for pensjonister skal fjernes.²⁴⁹ En kan altså jobbe selv etter pensjonering, uten at dette går ut over pensjonsytelsen.

---

²⁴⁸ I Modernisert Folketrygd vil en sette den øvre grensen for pensjonsopptjening høyere etter hvert, for så å oppheve grensen helt, noe som åpner for å jobbe så lenge en orker. Å hindre en tidligere ektefelle å få del i den forventede pensjonen, kan være en god motivasjon for å stå i arbeid.

²⁴⁹ St.meld. nr.12 (2004-2005) pkt 5.4.3.

Før en fyller 70 år avkortes i dag alderspensjonen fra folketrygden med 40% mot arbeidsinntekt over 2 G.

Behovet oppstår idet den med lavest opptjente rettigheter går av med pensjon, delingen bør derfor skje når den eldste når ordinær pensjonsalder, eventuelt på det senere tidspunkt når den første av ektefellene faktisk pensjoneres.

Som det fremgår av det foregående er det mange usikkerhetsmomenter knyttet til å avgjøre delingsspørsmålet mange år før pensjonering. Fordelen er at partene kan legge skilsmissen og delingen bak seg. Hensynet til å kompensere for inntektsbortfall tilsier at deling skjer i forbindelse med pensjonering. En ulempe ved å utsette delingsspørsmålet er som nevnt at partene ikke blir ferdig med skilsmisseoppgjøret i tiden rundt bruddet, men må gjennomgå en ny delingsforhandling kanskje flere tiår etter skilsmissen. Hvor mye partene må ha med hverandre å gjøre i forbindelse med pensjonsoppgjøret, kan imidlertid begrenses. Hvis reglene er klare og skjematiske, altså så lite prosesskapende som mulig, kan kontakten gjøres minimal. Kommunikasjon i forbindelse med delingen kan skje gjennom en tredjemann, for eksempel en advokat.

Hvis utsatt deling velges, bør delingen knyttes til oppnådd pensjonsalder fremfor faktisk pensjonering. Dette for å unngå at en av partene forsøker å påvirke delingstidspunktet ved å gå av med pensjon førtidig, eller av samme grunn utsetter å gå av med pensjon.

I delingsmodellene i punkt 4.2 vil både pensjonsdeling ved skilsmisse og pensjonsdeling ved oppnådd pensjonsalder benyttes.

I tillegg må det vurderes om pensjonsdeling skal skje når ekteskapet opphører ved den enes død, og forholdet til etterlattepensjonen, men dette faller som sagt utenfor avhandlingens grenser.²⁵⁰

4.1.11 Skal en eventuell garantipensjon inngå i pensjonsdelingsgrunnlaget?

I modernisert folketrygd vil garantipensjonen erstatte dagens minstepensjon, og nivået skal være tilnærmet det samme. En bør hindre at ektefellen deler fra seg så mye av sin pensjonsrettighet at denne sitter igjen med en pensjon som er lavere enn nivået på

---

²⁵⁰ Se punkt 1.2.

garantipensjonen.²⁵¹ Hvis ikke vil byrden med å forsørge vedkommende kunne skyves over på samfunnet gjennom sosiale ytelser.

Grensene for hvor mye man må tjene for å komme over garantipensjonen, er foreslått satt høyere enn i dag. For inntektpensjon over 1 G skal det ikke foretas en fullstendig avkortning.²⁵² Å innføre en begrensning for hvor mye som kan overføres kan bli vanskelig å gjennomføre hvis delingen skal finne sted ved skilsmissen og paret kan antas å ha mange yrkesaktive år foran seg. På skilsmissetidspunktet har ektefellene gjerne ikke opparbeidet rettigheter som overstiger garantipensjonen, og det er umulig å si noe sikkert om den videre opptjening.

Hvis delingen utsettes til en av ektefellene når pensjonsalder, vet en med sikkerhet om en av partene vil ende opp med garantipensjon. Også for den som ikke er pensjonert enda vil det gjerne være lettere nå enn ved skilsmissen å vurdere den fremtidige pensjonens størrelse.

I stedet for å sette en grense for overføringen, kan en uansett delingstidspunkt inkludere en eventuell garantipensjon i pensjonsdelingsgrunnlaget. Det tas altså ikke bare hensyn til den opptjente pensjonen, men også garantipensjonen. En unngår at den med høyest inntektpensjon må dele fra seg så mye at vedkommende blir sittende igjen med et beløp som er lavere enn garantipensjonen.²⁵³ Garantipensjonen kan tas med i delingen i det omfanget den kan sies å ha vært "tjent opp" under ekteskapet. Et vilkår for full garantipensjon er at en har 40 medlemsår i folketrygden.²⁵⁴ Garantipensjonsbeløpet kan deles på 40 og multipliseres med antallet gifte år. Den summen en da kommer frem til er den årlige summen som skal komme til deling.²⁵⁵

---

²⁵¹ Det forutsettes her at en eventuell differanse utjevnes ved at pensjonsrettigheter overføres mellom ektefellene, altså at utjevningen *ikke* skjer ved hjelp av andre formuesgoder.

²⁵² Inntektpensjon innenfor garantipensjonsnivået, men over 1 G skal avkortes 60%, se punkt 2.2.2.

²⁵³ Fleksibel pensjonsalder kan fortsatt skape problemer for delingen i forhold til at begge bør ha en minstepensjon å leve av etter deling, se neste punkt.

²⁵⁴ Ftrl. §§ 3-4 og 3-5.

²⁵⁵ Se eksempel i punkt 4.1.7.

4.1.12 Hvilke virkninger vil innføringen av en pensjonsdeling ha på ordningen med fleksibel pensjonsalder?

Fleksibel pensjonsalder er ment som et tilbud til de med lang fartstid i arbeidslivet, en økt valgfrihet i forhold til om de ønsker å fortsette å arbeide og tjene opp høyere pensjon, eller prioritere mer fritid. Det kan oppstå en konflikt mellom den enes mulighet til å velge førtidspensjonering og den annens krav på likedeling av pensjonsrettighetene. Hva skal i så fall ha forrang? For det første må det avgjøres om førtidspensjoneringens innvirkning på pensjonsutbetalingene skal få konsekvenser for størrelsen av pensjonsdelingsgrunnlaget, altså om nedjusteringen av pensjonen som skjer i forbindelse med en førtidig pensjonering, skal gå ut over pensjonsdelingsgrunnlaget.

Fleksibel pensjonering gir valgfrihet til de som ønsker å prioritere fritid fremfor en høyere pensjon. Dette er et tilbud til rettighetshaveren, som den tidligere ektefelle ikke vil ha noen nytte av. Prisen en betaler for å velge fritid fremfor arbeid, bør da heller ikke deles mellom de tidligere ektefellene, pensjonsdelingsgrunnlaget bør være det samme uansett hvilket tidspunkt pensjonen tas ut fra.

For det annet må det vurderes om det av hensyn til muligheten til å benytte seg av fleksibel pensjonering, bør innføres grenser for hvor lave pensjonsrettigheter en kan la en av partene sitte igjen med etter en pensjonsdeling.

Det stilles visse krav til opptjent inntektpensjon for å kunne benytte fleksibel pensjonering. Om vilkåret er oppfylt vurderes ut fra den pensjonen rettighetshaveren selv har tjent opp. Det tidsrommet han deretter står fritt til å gå av med pensjon innenfor, berøres ikke *formelt* av en pensjonsdeling som skjer i regi av ekteskapslovgivningen, men rent faktisk kan delingen utelukke førtidspensjonering.

Hvis en av ektefellene har stått for mesteparten av den samlede pensjonsopptjeningen i ekteskapet, og likedelingen av pensjonsutbetalingene skjer før nedjusteringen, kan førtidspensjonisten bli sitte igjen med under halvparten av den opprinnelige pensjonen. Hvis det ved fastsettelsen av pensjonsdelingsgrunnlaget ikke tas hensyn til at parten benytter seg av fleksibel pensjonering, kan resultatet bli at det økonomisk ikke er mulig for rettighetshaveren å førtidspensjonere seg.

Å legge pensjonsverdien før førtidsjusteringen til grunn ved pensjonsdelingen kan være en stor økonomisk belastning for rettighetshaveren, men vedkommende kan ikke gå fri fra de forpliktelser han har fra et tidligere ekteskap fordi han ønsker mer fritid. Den annen vil gjerne ikke ha noe valg i forhold til pensjonsalder.²⁵⁶ Hensynet til rettighetshavers frihet til å velge pensjonstidspunkt etter mange yrkesaktive år, taler for at pensjonsdelingen ikke hindrer førtidspensjonering, altså at grenser i pensjonsdelingen innføres for å ivareta rettighetshavers mulighet til førtidspensjonering. Behovet til den med lavest pensjon derimot, og det rettfærdige i å likedele, taler for at en ikke av hensyn til den enes muligheter til førtidspensjonering innfører begrensninger i hvor mye som kan fradeles innenfor en halvpart. Rettighetshaver kan som sagt for det første velge når han vil gå av med pensjon, deretter velge om han likevel vil fortsette i arbeid. Hensynet til den enes behov må her veie tyngre enn hensynet til den annens valgfrihet. Det er pensjonens størrelse slik den ville vært om den ble utbetalt fra ordinær pensjonsalder som fullt ut er gjenstand for deling.

4.1.13 Kostnadsfordelingen - Hvem skal ta den økonomiske belastningen en deling innebærer?

De utgiftene som her må fordeles, er forskjellige administrative utgifter. Det vil påløpe engangskostnader i forbindelse med innføringen av en delingsmodell. Videre er det utgifter forbundet med den enkelte deling, for eksempel utgifter til å foreta verdsettingen og å fastsette delingen, samt til å få gjennomført selve utjevningen.

Ressurser er nødvendig for å utvikle de nødvendige delingsinstrumenter, som for eksempel verdsettelsesmodeller. Det er etter min mening betenkelig å la det enkelte ektepar bære omkostningene forbundet med å utvikle et verdsettelsesinstrument, da dette vil komme flere enn dem til gode. Ved å være de første som pensjonsdeling er aktuelt for, vil disse på en tilfeldig måte bli pålagt å bære potensielt store utgifter. Det mest nærliggende er at disse oppstartutgiftene bæres av fellesskapet, altså det offentlige.

---

²⁵⁶ Den annens manglende valgmuligheter kommer som nevnt av at det er foreslått at det skal stilles visse krav til opptjent inntektpensjon for å kunne benytte seg av fleksibel pensjonering.

Når det gjelder utgiftene som påløper i forbindelse med den enkelte deling, kan staten bidra i større eller mindre grad, eller en kan la ektefellene bære disse alene. Hvis hele eller deler av utgiftene overlates til staten, vil de økte kostnadene dekkes gjennom skatter og avgifter. Utgiftene veltes altså nødvendigvis i siste ledd over på fellesskapet av borgere. Det kan spørres om dette er en rimelig utgiftsfordeling, da det i realiteten vil innebære en overføring av utgifter fra de parene som skiller seg, til de øvrige ektepar og enslige.

Det kan hevdes at hensynene som taler for deling av pensjonsrettigheter er så sterke at staten bør bære denne byrden. Staten har gjennom sin lovgivning sørget for at en skjev fordeling av pensjonsrettigheter består også etter skilsmissen. På den annen side kan det være en fordel å la ektefellene bære utgiftene, for å få partene til å gå inn for å komme til enighet. Hvis forhandlinger trekker ut, eller en må gå til rettslige skritt, er det rimelig at dette får økonomiske konsekvenser.

I Sverige bæres delingskostnadene av de som benytter seg av delingsadgangen. Til sammen justeres det overførte ned med 14% for å dekke administrative kostnader, og merutgifter som skriver seg fra at kvinner og menn har forskjellig gjennomsnittlig levealder.²⁵⁷ Dette er imidlertid en frivillig ordning, og de høye kostnadene har ført til at de færreste benytter seg av delingsmuligheten.

Her i landet betaler ektefellene de øvrige kostnader knyttet til et skifteoppgjør. Har en først funnet å ville rette opp den skjevhet partenets fordeling av arbeidsoppgaver dem imellom har ført til hva pensjonsopptjening angår, kan en løsning være å fordele utgiftene mellom ekteparene og det offentlige, for eksempel gjennom støtte til faglig bistand der dette er nødvendig.

4.1.14 Situasjonen ved den enes død

Hvordan skal pensjonsrettigheter behandles hvis den ene faller fra før delingen har skjedd? Hvilke konsekvenser skal det få for den gjenlevende hvis den forpliktete dør før delingsgjennomføringen er fullført, og skal den forpliktete fritas for overføringsplikten hvis den berettigede dør før gjennomføringen er fullført?

---

²⁵⁷ Om delingsordningen i Sverige, se punkt 2.5.2.

Hvis den ene dør før pensjonsoppgjøret er i orden, bør ikke den gjenlevendes pensjon reduseres til fordel for arvingene i de tilfelle det er lengstlevende som hadde høyest pensjon av de to. Deling skjer for å tilgodese den med minst pensjon, ikke dennes arvinger. Hvis delingsfremgangsmåten en har valgt går ut på at deling skulle skjedd som en del av det øvrige skilsmisseoppgjøret, og det er den avdøde som hadde høyest pensjon, bør en allikevel ta hensyn til differansen på skiftet mellom lengstlevende og avdødes arvinger.

Hvis pensjonsdelingen skal skje ved at en overfører deler av pensjonsutbetalingene, bør den lengstlevende når denne har lavest pensjon av de to, kunne melde et krav på størrelse med sitt samlede tilgodehavende i boet. Vedkommende vil da kunne kjøpe seg en privat pensjon for disse midlene. Det er alltid en fare for at det ikke er tilstrekkelige verdier i boet til å dekke alle fordringer som meldes, det bør derfor vurderes å prioritere en tidligere ektefelles pensjonskrav.

Den gjenlevende som ikke får dekning i sin tidligere ektefelles bo, kan hjelpes ved at det opprettes en forsikringsordning, som kan trå til når den berettigede har et udekket krav etter den forpliktedes død. I de tilfeller der den berettigede dør før alle overføringer er mottatt, fortsetter den forpliktete å overføre midler til en forsikringspott som benyttes til å finansiere ordningen. Denne kan administreres av en offentlig instans. Det bør videre ikke kunne kreves at partene fremlegger helseattester eller liknende for å bli omfattet av ordningen. Den skiller seg fra andre forsikringer ved at alle skilte par har krav på å være forsikret, selv om forsikringsadministrator anser det som ugunstig for forsikringsfellesskapet at et par omfattes. Dette kan være tilfelle der det er klart at den forpliktete ikke vil leve til pensjonsoverføringene opphører.

Som nevnt vil staten kunne spare penger på andre poster som for eksempel sosiale ytelser. Disse midlene kunne i stedet benyttes til å bidra til å finansiere den nevnte forsikringen hvis det skulle bli behov for dette. Forsikringsordningen vil kunne åpne for spekulasjon. En forutsetning er da at partene på delingstidspunktet vet at den med lavest pensjon ikke vil leve lenge nok til å nyte godt av pensjonsoverføringene. Partene kan da ønske å avtale at pensjonsutjevningen skjer ved at andre midler overføres, for å unngå at den gjenlevende må foreta overføringer til forsikringsordningen. Faren for spekulasjon er imidlertid avhengig

av at partene har forutsetninger for å si noe om deres forventede levealder utover det statistikken sier. Videre må de komme til enighet, og ha andre midler tilgjengelig til å foreta utjevningen med. Det kan etter dette antas at avtaler i forbindelse med delingsoppgjøret som er motivert av et ønske om å unndra midler fra forsikringsordningen er relativt begrenset, og derfor kan aksepteres som en uheldig følge.²⁵⁸

4.1.15 Behov for en generell, skjønnspreget lempingsregel?

Delingsregler kan gi urimelige resultater i enkelttilfeller, for eksempel der den ene av ektefellene har hatt både det økonomiske ansvaret og stelt hus og barn. Dette kan være tilfelle i hjem hvor den ene har alkohol- eller andre misbruksproblemer, eller rett og slett ikke gjør noe nytte for seg. Det vil føles urettferdig om vedkommende i tillegg til å bli forsørget og stelt for under ekteskapet, skal nyte godt av den annens oppofrelse også i alderdommen. Pensjonsrettighetene vil i slike tilfeller ikke være resultat av felles innsats.

Behov for unntak blir større jo færre pensjonsliknende ytelser som kan holdes utenfor delingen, altså jo større verdiene er som gjøres til gjenstand for deling.

På den annen side kan en lempingsregel føre til konflikter. Hvis regelen er skjønnsmessig vil det kunne bli vanskelig for partene å enes om det foreligger omstendigheter som gjør at pensjonsrettigheter ikke skal deles mellom de to. Er det unnskyldelig å ikke ha bidratt til fellesskapet på grunn av fysisk eller psykisk sykdom? Hvordan skal en ved en lempningsvurdering forholde seg til kunnskap om partenes helse på delingstidspunktet, er det urimelig å dele hvis det er helt klart at den med lavest pensjon ikke kommer til å leve til pensjonsalder?

---

²⁵⁸ Som et eksempel på at det offentlige forskutterer pensjonsoverføringer i forbindelse med skilsmisse, kan kvasi-delingsordningen i Tyskland nevnes. Statstjenestemannspensjoner kan ikke deles direkte med mindre begge partene er, eller har vært, medlemmer av samme ordning. Når kun den med høyest pensjonsverdier er medlem, beregnes den verdien som skulle vært overført. Deretter får den som har krav på overføringen, godskrevet en tilsvarende verdi på sin pensjonskonto i det allmenne pensjonssystemet. Staten forskutterer altså denne verdien, som tilbakebetales til staten via pensjonsutbetalingene når statstjenestemannspensjonen i fremtiden kommer til utbetaling. Wolfgang Voegeli and Barbara Willenbacher: Property Division and Pension-Splitting in the FRG. I Leonore J. Weitzman and Mavis Mclean (red.): Economic consequences of divorce s. 165-183 (175). Et annet eksempel på en trekantordning der staten forskutterer ytelser, er den norske ordningen med barnebidragsforskuttering, se forskutteringsloven av 17. februar 1989 nr.2.

Ved vurderingen av om en ønsker en lempingsregel må en veie den fordel den er at en kan unngå urimelige resultater i enkelttilfeller, mot den ulempen at en skjønnsmessig regel gjerne er prosesskapende og gjør det vanskeligere for en part på forhånd å forutsi sin rettsstilling.

4.2 Delingsmodellene

4.2.1 Innledning

Resultatet av fellesbehandlingen i 4.1 er at momentan deling velges fremfor suksessiv. Delingsordningens anvendelsesområde avgrenses til de ektepar som skilles, og det foretas ingen pensjonsdeling hvis differansen mellom partenes pensjoner ikke overstiger et fastsatt nivå. Gjenstand for deling er alle de pensjoner som i dag holdes utenfor etter el. § 61 b, men bare den delen av disse pensjonsrettighetene som ble tjent inn under ekteskapet.²⁵⁹ Pensjonsdelingsgrunnlaget fastsettes ved at en identifiserer de rettigheter som faktisk ble tjent opp under ekteskapet (autentisk deling) eller ved at en skiller ut en forholdsmessig del av pensjonene basert på ekteskapets varighet, til deling. Garantipensjonen trekkes inn i delingen etter antall år ekteskapet har vart i forhold til de 40 påkrevde trygdeår. Det foretas en likedeling av de aktuelle pensjonsverdiene i et separat oppgjør, adskilt fra det øvrige felleseieskiftet.²⁶⁰ Muligheter til førtidspensjonering eller en faktisk førtidspensjonering får ingen konsekvenser for omfanget av pensjonsdelingen.

Felles for de delingsmodellene som oppstilles i det følgende, er at delingen skjer innenfor ekteskapslovgivningen.²⁶¹ Folketrygdens regler blandes altså ikke inn, og pensjongiverne holdes i hovedsak utenfor.

Følgende faktorer varierer: Tidspunktet for avgjøringen av delingsspørsmålet og delingsgjennomføringen, og om det som inngår i pensjonsdelingsgrunnlaget er en

---

²⁵⁹ Hvis delingsspørsmålet skal avgjøres ved skilsmissen, og gjennomføringen skje på samme tid, kan også realiserbare rettigheter inngå i pensjonsdelingsoppgjøret fremfor i det øvrige skilsmisseoppgjøret. Se petitavsnitt punkt 4.2.4.

²⁶⁰ Med unntak av modell V i punkt 4.2.6.

²⁶¹ Se punkt 1.2.

forholdsmessig del basert på ekteskapets lengde, eller en autentisk del av pensjonen. I tillegg vil jeg i modell V kombinere separat og felles oppgjør, avhengig av hvor stor pensjonsdifferansen er.

I modell I treffes avgjørelsen om hvordan pensjonsverdiene skal fordeles, ved skilsmissen. Også gjennomføringen av pensjonsdelingen skjer på dette tidspunktet, altså i forbindelse med det øvrige skilsmissekiftet. En forholdsmessig del basert på ekteskapets varighet gjøres til gjenstand for deling, og nåverdien av pensjonene finnes ved at informasjon innhentes fra pensjonsgivere. Kan ikke utjevning skje på skilsmissetidspunktet, trer en statlig garanti inn. Til slutt i modellen går jeg igjennom hvordan selve gjennomføringen av delingen alternativt kan utsettes. Utgangspunktet skal likevel være at delingen så langt det lar seg gjøre, avsluttes ved skilsmissen.

Også i Modell II avgjøres delingsspørsmålet ved skilsmissen, gjennomføringen skjer på samme tidspunkt. I denne modellen benyttes en annen fremgangsmåte for å avgrense pensjonsdelingsgrunnlaget. Det er ikke en forholdsmessig del basert på ekteskapets lengde som deles, men de pensjonsrettigheter som rent faktisk ble tjent opp i ekteskapsperioden, altså en autentisk del av rettighetene. Til slutt presenteres den samme alternative utsatte gjennomføringsmetode som i modell I. Den eneste forskjellen i forhold til modell I er altså at det i modell II er en autentisk del av pensjonene som deles.

I Modell III foretas en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet, men hele pensjonsdelingsspørsmålet utsettes til pensjonstidspunktet.²⁶² Metoden for gjennomføringen av delingen går ut på at en deler selve pensjonsutbetalingene.

Også i Modell IV utsettes delingsspørsmålet til pensjonstidspunktet, og det er pensjonsutbetalingene som benyttes til å utjevne eventuelle pensjonsforskjeller. Det er imidlertid bare pensjonsforskjeller som rent faktisk skriver seg fra inntjening under ekteskapet som er gjenstand for utjevning, det skal altså som i modell II skje en autentisk deling.

I modell V sammenliknes en varighetsbasert forholdsmessig del av partenes pensjoner. En differansegrense benyttes for å avgjøre om delingen skal skje separat etter samme

---

²⁶² Med pensjonstidspunktet menes det tidspunkt da den eldste av partene når ordinær pensjoneringsalder, altså det året den første av de to fyller 67, eller det senere tidspunkt når den første pensjoneres.

fremgangsmåte som i modell III, eller om pensjonsrettighetene skal inngå i det øvrige felleseieskiftet, hvor de verdsettes for så å behandles som et hvert annet formuesgode. Differansen avgjør ikke *om* pensjonsdeling skal skje, men *hvilken fremgangsmåte* som skal benyttes.

4.2.2 Modell I – På bakgrunn av ekteskapets varighet deles en forholdsmessig del av de opptjente pensjoner, delingen skjer ved skilsmissen

4.2.2.1 Delingen foretas ved skilsmissen

Det er for denne modellen valgt å foreta delingen av pensjonsrettighetene i forbindelse med det øvrige skilsmissekiftet, altså på tiden for skilsmissen.

Usikkerheten ved verdsettelsen står tilbake for oppgjørshensynet.

I forkant må det settes klare kriterier for hvilke rettigheter som skal gå under pensjonsskiftet, og hvilke som skal omfattes av det øvrige felleseieskiftet, slik at det ikke blir tvist om hvor verdiene hører hjemme. De pensjonene²⁶³ det er snakk om å dele separat, er de som i dag faller inn under el. § 61 b, altså de som i dag holdes utenfor likedelingsgrunnlaget. Dette er foruten ytelser fra offentlige trygdeordninger og private og offentlige pensjonsordninger, de livrenteordninger og livrenteforsikringer som ikke har en gjenkjøpsverdi som partene i fellesskap kan realisere. I tillegg vil pensjonsrettigheter som i dag inngår i det øvrige skilsmissekiftet omfattes, for eksempel pensjonsrettigheter med gjenkjøpsverdi som kan realiseres.

Det kan også være en fordel å definere det øvrige felleseiet negativt, slik at en ikke risikerer at en rettighet faller utenfor begge delingsoppgjørene.

Det er som nevnt i punkt 4.1.4 ikke aktuelt å dele pensjonsrettighetene ved alle skilsmisser, delingen begrenses til de ektepar som har tjent opp pensjonsrettigheter ujevnt mellom seg, altså der det er en viss differanse mellom pensjonsrettighetene som er tjent opp under ekteskapet.

---

²⁶³ Se punkt 4.1.5.

Før en avgjør om pensjonsdeling skal finne sted, må en sammenlikne verdien av de delene av partenes pensjoner som skal inngå i pensjonsdelingsgrunnlaget hvis differansekravet skulle vise seg å være oppfylt.

Først finner en verdien av de opptjente pensjonene. Dette innebærer at en skaffer opplysninger om hvor mye inntektpensjon ektefellene har opparbeidet seg på skjæringstidspunktet.²⁶⁴ I denne forbindelse er det hensiktsmessig at folketrygden og andre pensjongivere gis en plikt til å bidra med informasjon om hvor mye hver av partene ville fått i årlig ytelse om de hadde pensjonert seg ved skilsmissen.²⁶⁵ Det er i denne modellen, som i modell III, en forholdsmessig del basert på ekteskapets lengde som skal trekkes inn i pensjonsdelingsgrunnlaget, ikke en autentisk del. Forholdstallet finner en ved at antallet gifte år holdes opp mot antallet pensjongivende år. Forholdet mellom disse to tallene angir hvor stor brøk av den samlede pensjonen som skal tas i betraktning i delingsoppgjøret.

Hvis for eksempel ektefellene har vært gift 20 av hittil totalt 30 pensjongivende år, skal to tredjedeler av pensjonsverdien gjøres til gjenstand for deling.

De forholdsmessige delene av hver av partenes pensjoner sammenliknes, for å vurdere om differansen er så stor at pensjonsdeling skal skje.²⁶⁶

Som omtalt i punkt 4.1.11 bør også en rett til den behovsprøvde garantipensjonen tas med i pensjonsdelingsgrunnlaget for å unngå at en av partene etter deling ender opp under garantipensjonsnivået. Foreligger det en kvalifisert differanse, går en videre for å finne den verdien som pensjonsrettighetene skal legges til grunn med i delingsoppgjøret.

Fra pensjongiver har en allerede fått informasjon om størrelsen på den årlige ytelsen. For å kunne foreta pensjonsdelingen må en finne ut hvor lenge det er sannsynlig at ytelsen vil komme til utbetaling, for så å finne ut hvor mye den enkelte pensjonsrettighet sannsynligvis vil gi totalt.

---

²⁶⁴ El. § 60.

²⁶⁵ Et forenklet, men også mer unøyaktig alternativ er at en i fremtiden baserer delingen på den informasjonen partene sist mottok fra pensjongiver. Etter forslaget om modernisert folketrygd legges det opp til at informasjon om pensjonenes verdi skal være lettere tilgjengelig for rettighetshaverne, blant annet foreslås at det skal sendes ut årlige utskrifter som oppgir hvor mye pensjon den enkelte så langt har tjent opp.

²⁶⁶ Nærmere om differansekravet i punkt 4.1.4.

Ved å multiplisere den forholdsmessige andelen av den pensjonsverdien pensjongiver har oppgitt, med antallet år rettighetshaveren statistisk sett kan forventes å leve etter at ytelsen begynner å løpe, kommer en frem til den verdien som skal gjøres til gjenstand for deling.²⁶⁷

Har ektefellen ved skilsmissen allerede gått av med pensjon, beregnes verdien ved at en forholdsmessig del av de årlige utbetalingene multipliseres med antallet forventede pensjonsår for vedkommendes kjønn og årskull.

Selve delingsprosessen blir som følger: Det foretas en sammenlikning av pensjonsverdiene, oppgjøret skjer ved at halvparten av differansen overføres til den annen. En skjevhet i fordelingen av opptjente pensjonsrettigheter skal så langt det lar seg gjøre utjevnes med pensjonsrettigheter eller ved at den med høyest rettigheter betaler ut den annen. Oppgjøret skal gjennomføres i forbindelse med skilsmissen.

Selve utjevningen skjer primært ved hjelp av overførbare rettigheter. Disse kan enten overføres slik at den annen blir både berettiget til pensjonsytelsen, og eier av pensjonen, men på dennes opprinnelige vilkår. Dette kan bety at hvilket tidspunkt rettigheten kommer til utbetaling fra, og hvor lenge den utbetales, beror på den opprinnelige rettighetshavers alder, og hvor lenge vedkommende lever.²⁶⁸ Kan pensjonen ikke overdras, er et alternativ å oppnevne den som skal kompenseres, som ugjenkallelig begunstiget til den fremtidige pensjonsytelsen.²⁶⁹ Hvis rettigheten kan realiseres ved skilsmissen kan gjenkjøpssummen benyttes til å kjøpe en pensjonsforsikring til den som skal kompenseres, men dette er økonomisk ikke en gunstig løsning da gjenkjøpsverdien kan være lav i forhold til rettighetens reelle verdi.

Et siste alternativ er at utjevningen skjer ved at den som har høyest pensjonsrettigheter pålegges å betale et beløp som benyttes til å kjøpe en pensjonsforsikring til den av partene som har tjent opp lavest pensjonsrettigheter. For at ikke dette skal ramme den forpliktete for hardt, kan betalingen skje avdragsvis innenfor et begrenset tidsrom. En kan også pålegge den forpliktete å stille sikkerhet.

---

²⁶⁷ Forventet levealder kan som nevnt beregnes på grunnlag av kjønn, fødselsår og bosted ved å benytte en levealderkalkulator, se <http://www.ssb.no/vis/kommuner/forventet.cgi>.

²⁶⁸ Med pensjongivers hjelp kan en endre dette slik at rettigheten følger den nye eierens liv.

²⁶⁹ Se fotnote 236.

Hvis ektefellene A og B har vært gift i 20 av 30 pensjonsgivende år, er forholdstallet 20/30. Fra trygdekontoret opplyses at A ved skilsmissen har tjent opp rett til en årlig ytelse fra folketrygden på ca 150 000 kr.²⁷⁰ Fra A kommer altså 20/30 av dette, 100 000 kr, til deling. Ved skilsmissen har den deltidsarbeidende B opparbeidet rett til en årlig pensjon på 57 000 kr.²⁷¹ B ligger på grunn av den lave opptjeningen an til å få en garantipensjon på ca 109 000 kr, altså å bli minstepensjonist.²⁷² Fra B kommer 20/40 av 109 000 kr til deling, altså 54 500 kr.

Differansen mellom andelene av A og Bs årlige ytelser er på 45 500 kr. B skal altså kompenseres med 22 750 multiplisert med antallet år A forventes å være pensjonsmottaker. Hvis As forventede levealder er 81 ½ år, skal B ha $22\,750 \cdot 14,5$, altså pensjonsverdier for ca 330 000 kr.

Det er her ikke tatt hensyn til at rettighetene i fremtiden vil være mer verdt enn ved skilsmissen, for hvis utjevning skjer ved skilsmissen vil den mottagende ektefelle nyte godt av senere avkastning. Skjer utjevningen ved at det ytes et pengebeløp, må mottakeren selv sørge for å plassere midlene slik at de gir avkastning for eksempel ved å kjøpe en pensjonspolise.

Ikke alle som i utgangspunktet har et krav på en del av den tidligere ektefelles pensjonsverdi, vil kunne få dekning hos den forpliktete. Selv en avbetaling over tid kan være utilstrekkelig hvis det er andre kreditorer foran i køen, eller den forpliktete ikke har noen inntekt.

En mulighet er da at en oppretter en forsikringsordning slik at det offentlige legger ut for den forpliktete som et siste sikkerhetsnett, også når den forpliktete fortsatt er i live. Den berettigede mottar overføringer fra forsikringsordningen, men den forpliktete går ikke fri for sitt ansvar. Vedkommende vil nå være forpliktet overfor det offentlige organet som administrerer ordningen, og kan om ønskelig gis lengre tid til å gjøre opp for seg. Det er mulig at det kan forsvares å belaste det offentlige med de merutgifter en slik

---

²⁷⁰ Forutsetter en gjennomsnittlig inntekt på 6,5 G i 30 år.

²⁷¹ B har jobbet 20 timer i uka i 30 år med en gjennomsnittlig årslønn på 2,5 G.

²⁷² Som forklart i punkt 4.1.11, tas også utsikter til garantipensjon med i delingsgrunnlaget for å unngå at den med høyest pensjonsrettigheter deler fra seg så mye at vedkommende sitter igjen med pensjonsverdier som ligger under minstepensjonsnivået.

forsikringsordning vil føre med seg. Pensjonsdeling kan generelt redusere utgiftene til de ytelser som ofte gis til enslige eldre, som bostøtte og andre sosiale ytelser.²⁷³

I denne modellen ivaretas oppgjørshensynet, men det er ved den fremgangsmåten som benyttes for å foreta utjevningen en risiko for at det ikke finnes noen pensjonsrettigheter i fellesboet som egner seg til å foreta utjevningen med, typisk private forsikringer. Det subsidiære alternativet, avbetalinger innenfor et avgrenset tidsrom, vil kunne utgjøre en stor økonomisk byrde. Videre vil ikke den forpliktete alltid ha andre formuesgoder som kan brukes som sikkerhet.

4.2.2.2 Alternativ utsatt gjennomføring av delingen

Et alternativ til forsikringsordningen er at en går igjennom pensjonsverdiene ved skilsmissen, og det bestemmes hvor store verdier som skal overføres mellom partene. Selve gjennomføringen av delingen utsettes til rettighetene kommer til utbetaling. Hvis det ikke er mulig å benytte de øvrige aktuelle fremgangsmåter for å få jevnet ut pensjonsforskjeller, kan altså utjevningen skje ved hjelp av de fremtidige pensjonsutbetalingene. Hvis utjevning skal skje ved delvis overføring av pensjonsutbetalingene, må imidlertid det som skal overføres, oppjusteres for avkastning som vil påløpe frem til pensjonering skjer. Oppjusteringen gjøres ved bruk av på forhånd utarbeidende formler eller tabeller. Det oppjusterte beløp deles på det antallet år en kan forvente at pensjonen kommer til utbetaling, altså hvor lenge rettighetshaveren kan forventes å leve.

En skal bli ferdig med så mye som mulig av skilsmisseoppgjøret på skilsmissetidspunktet. Selv om gjennomføringen av utjevningen utsettes, kan partene hvis de ønsker det, ha minimal kontakt med hverandre når overføringene skal skje. Dette kan for eksempel ordnes ved at pensjongiver deler utbetalingen i de på forhånd fastsatte deler, eller at en oppretter en avtalegiro slik at banken sørger for at det den annen ektefelle har krav på, trekkes før

---

²⁷³ Se fotnote 195.

rettighetshaveren får tilgang til utbetalingen.²⁷⁴ En annen fordel med å sette oppgaven bort til en bank eller pensjonsadministrator, er at den berettigede ikke er avhengig av den forpliktedes betalingsvilje for å få det han har krav på.

Hvordan skal en forskjell i pensjonstidspunkter behandles?

Hvis den med de laveste pensjonsrettigheter når ordinær pensjonsalder først av de to, kan den annen pålegges å betale et bidrag av samme størrelse som overføringskravet. Bidraget betales frem til pensjonering, etter dette går kravet over til å være et krav på utbetalingene. Fra det tidspunkt bidraget betales, løper den fastsatte overføringsperioden.

Hvor lenge skal pensjonsandeler overføres?

Skulle den berettigede dø før vedkommende har mottatt alt denne har krav på, kan en la restkravet bortfalle. Pensjonsdeling har til hensikt å forsørge den berettigede i alderdommen, ikke å berike dennes arvinger på en gjenlevendes bekostning, selv om denne hadde høyest pensjonsrettigheter av de to. Hvis den av ektefellene som overføringene skal skje fra, dør før den berettigede har fått hele sitt krav overført, kan en la vedkommende få et restkrav i boet.

Skal den ene betale bidrag i årene før vedkommende bli pensjonist, kan den forpliktete få et likviditetsproblem eller av andre grunner ikke oppfylle forpliktelsen. En løsning kan være å opprette en offentlig forsikringsordning som hvis den forpliktete ikke betaler bidrag, helt eller delvis står for utbetalingen frem til den forpliktete når pensjonsalder, mot å overta de gjenstående delutbetalingene når den berettigede har fått sitt. Forsikringsordningen overtar da risikoen for at den forpliktete dør før alle delutbetalingene er overført.

En kan tenke seg at A, som pensjoneres når B er 62 år, skal få overført 3000 kr i måneden i 10 år fra B. Fra det tidspunktet A pensjoneres klarer ikke B å betale bidraget på 3000 kr i måneden, utbetalingene de første fem årene vil da komme fra den offentlige forsikringen. Deretter mottar A 3000 kr av Bs månedlige utbetalinger i ytterligere fem år, etter det går

---

²⁷⁴ Kostnader knyttet til bankens og pensjongivers arbeid kan belastes pensjonsutbetalingene.

retten til delutbetalingene over til den offentlige instansen som administrerer forsikringsordningen.

Hvis den forpliktete dør før forsikringsordningen har fått tilbake det denne har forskuttert, kan en la forsikringsadministratoren melde restkravet i boet etter den forpliktete. Selv om det skulle oppnås full dekning i Bs dødsbo, vil det allikevel oppstå et tap for forsikringsordningen, da en forskuttering vil innebære tapte renter – det kan ses på som et rentefritt lån til den forpliktete.

Fremgangsmåten med utsatt gjennomføring er her fremstilt som en sekundær pensjonsoppgjørsmetode, men deling av utbetalingene kan selvfølgelig velges som den primære eller eneste fremgangsmåte for pensjonsutjevning.

4.2.2.3 Vurdering av modell I

En ulempe med å utsette gjennomføringen, er at en begrenser overføringene til et bestemt antall år, slik at den som lever lenger enn overføringsperioden, vil måtte klare seg med sin egen pensjon i de overskytende år. På den annen side kan en utjevning som foretas allerede ved skilsmissen, føre til at det overførte er forbrukt før mottakeren når pensjonsalder, hvis vedkommende fritt kan disponere over det overførte. En modell med en separat deling ved skilsmissen men med utsatt gjennomføring kombinerer til en viss grad ulempene ved å foreta delingen ved skilsmisse, med ulempene ved å utsette den til pensjonsalder. Det kan være vanskelig ved skilsmissen å forutse hva pensjonsrettighetene er verdt en gang i fremtiden, samtidig som modellen ikke fullt ut ivaretar oppgjørshensynet.²⁷⁵ Den forpliktete som blir trukket i sine pensjonsutbetalinger eller betaler bidrag, får merke konsekvensen av skilsmissen kanskje mange år etter at delingsspørsmålet ble avgjort, på en mer direkte måte enn om en ved skilsmissen hadde utjevnet pensjonsdifferansen ved hjelp av overførbare pensjoner.

---

²⁷⁵ Se punkt 3.6.

4.2.3 Modell II – Delingen foretas i sin helhet i forbindelse med skilsmissen. Det som gjøres til gjenstand for deling begrenses til det som rent faktisk ble tjent opp under den tiden ekteskapet varte, det foretas altså en autentisk deling

4.2.3.1 Delingen foretas ved skilsmissen

Det nye i forhold til forrige modell er at en skiller ut den delen av pensjonen som faktisk ble tjent inn under ekteskapet, til likedeling. Modellen er mer nøyaktig i den forstand at en identifiserer de pensjonsrettighetene som ble tjent opp under ekteskapet, for så å eventuelt dele differansen. Den kan da også medføre større utgifter enn forrige modell, da det her er mer krevende å identifisere pensjonsdelingsgrunnlaget enn ved en forholdsmessig deling basert på ekteskapets lengde. Det legges mer vekt på at det som gjøres til gjenstand for deling skal stamme fra ekteskapsperioden, da dette kan være lettere å akseptere som rettferdig for begge parter.

Pensjonsrettighetene skilles ut til et separat oppgjør, og delingen avgrenses fortsatt ved at det stilles krav om størrelsen på differansen.

For å slå fast om differansen mellom partenes pensjoner er så stor at de skal deles, må en først innhente opplysninger om de opptjente pensjonsrettigheters verdi på delingstidspunktet. Denne informasjonen skaffes også her med hjelp fra pensjongiverne, som ikke kan nøye seg med å oppgi den totale summen opptjente rettigheter, men må spore opp den inntjeningen som skjedde for hvert av de årene partene var gift. Hvor lett tilgjengelig denne informasjonen er, kan variere mellom de forskjellige pensjongiverne. I pensjonsreformarbeidene er det lagt vekt på å gi bedre informasjon til rettighetshaverne. Hvis dette følges opp også utenfor folketrygden, kan det hende at det likevel ikke vil medføre større meromkostninger å identifisere den delen av pensjonen som er tjent inn under ekteskapet. Uansett er dette omkostninger pensjongiver kan pålegge partene å dekke, som igjen deler utgiftene likt mellom seg.

Fra pensjongiver får en altså vite hvor store de årlige utbetalinger ville blitt hvis en kun hadde den pensjonen som ble tjent inn under ekteskapet. Har en eller begge gått av med pensjon ved skilsmissen, må en ved pensjongivers hjelp identifisere hvor stor del av den årlige utbetalingen som skriver seg fra opptjeningsår under ekteskapet.

Disse beregnede verdiene sammenliknes for å slå fast om differansekravet er oppfylt.

Ved en slik autentisk deling kan det være problematisk å ta eventuell garantipensjon med i pensjonsdelingsgrunnlaget, da denne som nevnt er basert på behov, ikke på opptjening. Retten til garantipensjonen kan dermed ikke føres tilbake til et bestemt tidsrom. En mulighet er å falle tilbake på samme løsning som i forrige modell, altså si at 1/40 av garantipensjonen "tjenes opp" hvert av årene partene var gift.

A og B har altså vært gift i 20 år. Nærmere undersøkelser av pensjonsinntjeningen til B, som har tjent opp inntektpensjon over 30 år, viser at det er mer enn 2/3 av hans pensjonsrettigheter som skriver seg fra ekteskapet. Han har ikke hatt en jevn årlig inntekt på 6,5 G, men har begynt på et beskjedent nivå og fått bedre lønn oppigjennom årene.

Av Bs opptjente pensjon som gir en årlig ytelse på 150 000 kr, stammer ca 114 000 kr fra ekteskapsperioden.²⁷⁶ Den deltidsarbeidende A ligger an til å få garantipensjon. De har vært gift i 20 av de 40 påkrevde trygdeårene, 20/40 av garantipensjonen, altså 54 500 kr, tas med i pensjonsdelingsgrunnlaget.

Hvis det er tilstrekkelig differanse, multipliseres pensjonsdelen fra ekteskapsperioden med antallet forventede pensjonsår. En verdi tilsvarende halvparten av differansen skal overføres. Gjennomføringen av delingen skjer på samme måte som i modell I, se punkt 4.2.2.1.

Har en eller begge gått av med pensjon er det like fullt et mål å bli ferdig med delingen og gjennomføringen av denne på tidspunktet for skilsmisseoppgjøret, så en vil også da så langt det lar seg gjøre gjennomføre delingsoppgjøret ved at pensjonsrettigheter overføres, eller opprette nye pensjoner til fordel for den som hadde lavest inntjening under ekteskapet.

4.2.3.2 Alternativ utsatt gjennomføring av delingen

En kan også i denne modellen velge å utsette selve gjennomføringen til en av partene når ordinær pensjonsalder, hvis en ved skilsmissen ikke har pensjonsrettigheter eller andre midler som kan benyttes til å utjevne pensjonsforskjellene. Som forklart i forrige modell

---

²⁷⁶ Forutsetter at B i snitt hadde en årlig inntekt på 7,5 G under hele ekteskapet.

må den fremtidige avkastningen også tas med i delingen hvis gjennomføringen utsettes. Dette kan som i forrige modell skje ved at det som skal overføres, oppjusteres ved hjelp av tabeller som er utarbeidet på bakgrunn av fagfolks antakelser om pensjonsverdiens utvikling i fremtiden.²⁷⁷

En annen fremgangsmåte ved verdsettelsen som kan være mer nøyaktig, er at en lar den enkelte pensjongiver beregne den fremtidige verdien²⁷⁸ av de pensjonene partene har. Pensjongiverne antas å være nærmest til å ha best oversikt over hva slags avkastning det gir å benytte deres pensjonsordning. Denne verdsettelsesmåten kan bli dyrere, fordi flere pensjongivere kan bli involvert i prosessen. Arbeidet kan lettes hvis det er mulig å utarbeide en grunnmodell som pensjongiverne kan benytte etter å ha fylt ut sine spesifikasjoner, fremfor at de utarbeider hver sin beregningsmodell.

De utgiftene pensjongiverne påføres, kan de kreve at partene dekker, igjen er dette utgifter som pådras i fellesskap, og derfor skal bæres med en halvpart hver.

Som ved utsatt gjennomføring i forrige modell skjer delingen ved at en fordeler overføringssummen på et begrenset antall år, basert på statistikk om den forpliktedes forventede levealder. Også her kan en ordning med bidrag tre i stedet for utbetalingsdeling hvis den som verdier skal overføres til, oppnår ordinær pensjonsalder før den forpliktede. Igjen kan det være aktuelt å innføre en forsikringsordning som det offentlige står for, se modell I om dette.

4.2.3.3 Vurdering av modell II

Fordelene og ulempene ved å gjennomføre delingen på skilsmissetidspunktet contra utsatt gjennomføring ved overføringer av pensjonsutbetalinger er de samme som i modell I, se punkt 4.2.2.2.

Fraværet av skjematiske fremgangsmåter ved fastsettelsen av pensjonsdelingsgrunnlaget kan føre til tvister. Hvis partene har mange pensjongivere å forholde seg til kan pensjonsdelingen trekke ut, da en er avhengig av pensjongivernes beregninger om pensjonsopptjeningen før deling kan skje. Det er også usikkerhet forbundet med hvor store kostnadene for å innhente denne nødvendige informasjonen fra pensjongiverne vil bli.

---

²⁷⁷ En bør her legge seg på et moderat nivå når det gjelder å beregne hvor stor den fremtidige avkastning vil bli.

²⁷⁸ De faktorene som avgjør hva pensjonsrettigheten er verdt i fremtiden er antallet år den gir avkastning, nivået på avkastning, og eventuelle justeringer som foretas for å kompensere for valutaendringer.

Den som skal kompensere den annen ved et oppgjør ved skilsmissen, står, som i modell I, i fare for å få likviditetsproblemer. Den forpliktete kan da gis mulighet til å dele opp betalingen over en kortere periode mot at det stilles sikkerhet. Videre kan det opprettes en offentlig forsikringsordning som til slutt bærer tapet hvis utjevning ikke skjer mellom partene.

4.2.4 Modell III - Delingsspørsmålet utsettes i sin helhet til en av partene når ordinær pensjonsalder. En forholdsmessig del av pensjonsutbetalingene basert på ekteskapets varighet gjøres til gjenstand for deling

I denne modellen prioriteres hensynet til en enkel verdsetting fremfor oppgjørshensynet. Det øvrige skiftet foretas ved skilsmissen, mens en utsetter delingen av de rettigheter som en velger å definere som pensjonsrettigheter.

En bør her ikke utsette delingen for slike rettigheter som partene kan råde fritt over, da det kan være fare for at eieren foretar disposisjoner for å unndra verdien fra det fremtidige delingsoppgjøret. Disse bør inngå i det øvrige felleseieskiftet. Alternativt kan en ha en ordning som går ut på at substituttet for rettigheten, for eksempel utløsningssummen, trekkes inn i delingen selv om verken pensjonen eller pengene er i behold, en fryser tilstanden fra skilsmissetidspunktet. Dette kan imidlertid være lite verdt for den annen, hvis den som forsøker å unndra pensjonsrettigheter, ikke har verdier det kan tas utlegg i.

Delingen foretas på det tidspunktet en av partene når ordinær pensjonsalder, eller på det senere tidspunkt når den første pensjoneres.

På dette tidspunktet tar en for seg partenes pensjoner og ser på hva de får utbetalt, og beregner hvor mye den som eventuelt ikke har pensjonert seg ville fått i pensjon hvis vedkommende hadde gått av med pensjon fra samme tidspunkt. Den yngste kan fortsatt ha flere år igjen til vedkommende når pensjonsalder, men det er i de fleste tilfeller enklere å beregne pensjonens verdi på dette tidspunktet enn ved skilsmissen.

Det skal som i modell I foretas en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet, men i denne modellen er det en forholdsmessig del av hver *utbetaling* som deles.

Først finner en forholdstallet ut fra varigheten av ekteskapet og det totale antallet pensjongivende år. Denne brøken overføres til de pensjonsutbetalinger partene får ved

ordinær pensjonsalder, eller de beregnede hypotetiske²⁷⁹ utbetalinger. Så foretas vurderingen av om differansen er stor nok til at deling skal skje.

Det er bruttoutbetalingen, altså før skatt, som gjøres til gjenstand for deling, det er denne størrelsen som viser hva pensjonsrettigheten er verdt. Skattenivået er individuelt bestemt og påvirkes av andre faktorer enn bare inntektsnivået.

For å kunne ta hensyn til at størrelsen på de årlige utbetalingene endres som følge av indeksreguleringen, fastsettes den annen parts krav som en prosentandel av utbetalingen.

Vedkommende vil da motta en noe større del av den merverdi som skriver seg fra indeksreguleringen, men det er snakk om beskjedne beløp, og å ta hensyn til dette vil påføre ekstraavgifter som ikke står i forhold til gevinsten.

Som eksempel kan en tenke seg A og B, som var gift i 20 år. For enkelhets skyld ses det her bort fra andre pensjoner enn folketrygdens alderspensjon. Ved Bs pensjonsalder ligger A an til å få garantipensjon, som gir en utbetaling på ca 9000 kr i måneden. Da de var gift 20 av de 40 påkrevde trygdeårene kommer 20/40 av garantipensjonen til deling. B har en månedlig ytelse på ca 16 500 kr, han har hatt en gjennomsnittlig inntekt på 6,5 G i 40 år.

Forholdstallet er 20/40, det skal skje en deling av halvparten av Bs pensjonsutbetalinger. Fra A kommer altså 4500 kr til deling, fra B 8250 kr. Differansen er på 3750 kr, og halvparten av dette, altså 1875 kr av hver utbetaling, skal overføres fra B til A. Denne summen regnes om til en prosent av Bs utbetaling, 1875 kr tilsvarer ca 11,3% av Bs pensjon. Fra hver av utbetalingene til B skal 11,3% overføres til A.

Selve overføringen kan som nevnt utføres av en utenforstående tredjemann, for eksempel banken eller pensjongiveren. Dette for at partene skal slippe å ha kontakt med hverandre, og å sørge for at den som hadde lavest pensjonsrettigheter, får det vedkommende har krav på *før* den som har tjent opp rettighetene får disponere beløpet.

Hvor lenge skal disse overføringene via pensjonsutbetalingene skje?

---

²⁷⁹ Hypotetiske utregninger er som nevnt aktuelt i de tilfeller parten ikke har gått av med pensjon, eller har pensjonert seg førtidig, se 4.1.12.

Fra tidsbegrensende ytelser skjer overføringen mellom de tidligere ektefellene hele den perioden ytelsen utbetales. Når det gjelder lengden på overføringene fra livsbetingede ytelser, kan flere alternativer være aktuelle.

Det enkleste er å la delingsoverføringene løpe til en av partene dør. Denne løsningen gjør retten til pensjonsoverføringen usikker for den berettigede. Hvor mye vedkommende vil motta beror på hvor lenge den forpliktete lever, dette kan gjøre det vanskelig å planlegge økonomien.

En mulighet er at delingsoverføringen stanser når den forpliktete når gjennomsnittlig forventet levealder for sitt årskull og kjønn, selv om han skulle leve lenger. Opphøret kan også knyttes til det tidspunktet den berettigede når gjennomsnittlig forventet levealder, beregnet ved overføringens begynnelse.

Hensynet til behovet til den med lavest pensjon taler for at en avgjør når overføringene skal opphøre ut fra denne partens gjennomsnittlige levealder. På den annen side stemmer det best med likedelingsprinsippet å la *rettighetshavers* forventede levealder bestemme varigheten, fordi hvor lenge den som har tjent inn rettigheten kan forventes å leve, gir et riktigere bilde av den verdien pensjonsrettigheten representerer. En vil være nærmere en likedeling av pensjonsrettigheten hvis opphøret av overføringene knyttes til statistiske forventninger om pensjonsrettighetshaverens levealder. Å la overføringene følge den forpliktetes forventede levealder, er å foretrekke fremfor å la opphøret av overføringene bero på den forventede levealderen til den som skal få verdier overført til seg.

Når en velger å la overføringene løpe til den forpliktete når forventet levealder, har en en på forhånd fastsatt ordinær opphørstid å forholde seg til.

Hva når en av partene dør før tiden for overføringsopphep har kommet?

En kan for de tilfellene der den *berettigede* dør før opphørstiden, la forpliktelsen bortfalle. Dette vil være en tilfeldig fordel for den forpliktete. Et annet alternativ er at en fortsetter å trekke den gjenlevende forpliktete. En lite aktuell mulighet er å la disse midlene gå til den

berettigedes arvinger. Et bedre alternativ er at midlene samles i en forsikringspott²⁸⁰ som forvaltes av det offentlige og brukes til å dekke andre fraskilte parters krav, der den *forpliktete* dør før opphørstiden.

En kan forlange at en gjenlevende med et uoppfylt pensjonskrav først melder dette i den annens dødsbo. Får vedkommende ikke dekning her, oppfyller forsikringsordningen forpliktelsen i den avdødes sted.

En forsikringsordning som skissert her kan altså administreres av det offentlige, som også kan bidra økonomisk hvis innbetalingene er mindre enn utbetalingene. At staten bidrar kan som tidligere nevnt forsvares fordi staten ved innføringen av en pensjonsdeling vil spare penger blant annet på at det ikke lenger er behov for ektefellepensjon til fraskilt, gjenlevende ektefelle.

For eksempelet over vil dette innebære at hvis A dør før overføringen skulle opphøre, fortsetter B etter As død å overføre 11,3% av sine pensjonsutbetalinger, men nå til en kollektiv forsikring. Dette gjør han til det tidspunktet overføringen skulle opphørt hvis A fortsatt var i live, eller til B selv dør, hvis dette skjer først.

Utjevningen av pensjonsforskjeller skjer i denne modellen via pensjonsutbetalingene, en unngår dermed likviditetsproblemet fra modell I og II. Utsettingen av delingsspørsmålet til pensjonstidspunktet gjør verdsettingen sikrere, delingen blir mer nøyaktig. En når imidlertid ikke målet om et endelig oppgjør i forbindelse med skilsmissen.

4.2.5 Modell IV – Delingsspørsmålet utsettes i sin helhet til en av partene når ordinær pensjonsalder. Delingen skal være autentisk, det er bare inntjening som har skjedd under ekteskapet som er gjenstand for deling

Som i modell II skilles den delen av pensjonen som rent faktisk ble tjent inn under ekteskapet ut til likedeling. Når det gjelder tid og administrering, kan dette som sagt bli mer krevende enn en forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet. Det er denne modellen som kommer nærmest en nøyaktig deling av pensjonene som ble tjent inn under ekteskapet, fordi den kombinerer å foreta delingen på et *tidspunkt* det er lettere å fastslå den

---

²⁸⁰ Nærmere om hvordan en slik forsikringsordning kan utformes i punkt 4.1.14.

endelige verdien, med å dele akkurat de rettigheter som *faktisk ble tjent opp* under ekteskapet.

Delingsspørsmålet utsettes som i modell III til en av ektefellene når ordinær pensjonsalder, eller til det senere tidspunktet når den første av partene går av med pensjon.

Før det er avklart om deling overhodet skal skje, må en finne den delen av pensjonene som ble tjent opp under ekteskapet, sammenlikne verdien av partenes rettigheter og se hvor stor differansen er. Som i modell II finner en med pensjonsgivernes hjelp ut hvor stor del av utbetalingene som stammer fra opptjening som skjedde under ekteskapet, men da det her skal skje en utsatt pensjonsdeling må pensjonsgiverne også finne ut hvilken avkastning rettighetene har gitt. Hvis den ene når ordinær pensjonsalder før den annen, søker en hjelp hos pensjonsgiver for å finne størrelsen på den yngste partens hypotetiske pensjon.

Pensjonsgiverne kan også her kreve at ektefellene dekker de utgifter de måtte være påført ved verdivurderingen.

Når de aktuelle verdiene er funnet, sammenliknes de utbetalingsdelene som stammer fra ekteskapsperioden og det avgjøres om deling skal skje. Er differansen stor nok, skal også her halvparten av differansen overføres til den som tjente opp minst under ekteskapet.

Delingen gjennomføres ved at en del av pensjonsutbetalingene overføres fra den med høyest pensjonsopptjening under ekteskapet. Som i forrige modell finner en differansen og deler denne på to, det tallet en så sitter igjen med omregnes til en prosent av den forpliktetes pensjonsutbetalinger. En tilsvarende prosent av hver utbetaling skal overføres til den med lavest pensjonsrettigheter. Hvis det er den av partene som har lavest pensjonsrettigheter som pensjoneres først, kan vedkommende få et bidragskrav mot den annen tilsvarende overføringskravet, frem til den forpliktete pensjoneres.

Når skal overføringene opphøre?

Som i forrige modell deles alle utbetalingene fra tidsbegrensede ytelser.

Denne modellen tar sikte på en mer nøyaktig deling, derfor er det også her hensiktsmessig å innføre en tidsbegrensning på overføringene fra livsbetingede rettigheter, knyttet til rettighetshavers forventede levealder.²⁸¹

Det kan som i forrige modell opprettes en offentlig forsikringsordning, se punkt 4.2.4, som tar seg av udekkede krav.

Denne modellen kan påføre ektefeller utgifter selv om ingen deling skjer, da omkostninger påløper allerede i forbindelse med pensjonsberegningen som må foretas før en ser om differansegrensen er nådd.

Fordelen er at vektleggingen av nøyaktighet når det gjelder hva som skal overføres, kan gjøre at ordningen aksepteres som rettferdig.

4.2.6 Modell V – En kombinasjon av felles og separat deling. En forholdsmessig deling basert på ekteskapets varighet foretas i utgangspunktet ved skilsmissen. Ved kvalifiserte pensjonsdifferanser skjer pensjonsdelingen separat og utsettes til pensjonstidspunktet

Denne modellen skiller seg fra alle de øvrige modellene på den måten at lav pensjonsdifferanse ikke utelukker deling. Hvis differansen overstiger en viss grense, skal imidlertid pensjonsrettighetene utskilles til et eget oppgjør, delingsspørsmålet utsettes i sin helhet til pensjonstidspunktet.

Modellen kombinerer en enkel²⁸² måte å dele pensjonsrettigheter - å behandle pensjonsrettighetene som ethvert annet formuesgode - med et mer nøyaktig, men også mer ressurskrevende delingsalternativ. Differansen mellom ektefellenes pensjoner vil bli brukt som målestokk også i denne modellen, men den har en annen funksjon enn i de øvrige modellene. Differansen avgjør ikke *om* deling skal skje, den avgjør hvilken av de to fremgangsmåtene som skal benyttes ved pensjonsdelingen. Pensjonene skal altså uansett trekkes inn i skilsmisseoppgjøret.

---

²⁸¹ Om valg av opphørstidspunkt se punkt 4.2.4.

²⁸² Enkel i betydningen at den ikke medfører økte kostnader og tidsbruk.

Hvilken side av grensen en faller ned på får da ikke like store konsekvenser som i de foregående modeller, en får ikke like store terskeeffekter.²⁸³

Ved skilsmissen innhentes, etter fremgangsmåten i modell I, informasjon fra pensjonsgiverne om hvor store utbetalinger de opptjente pensjoner ville gitt om partene hadde pensjonert seg ved skilsmissen. Forholdstallet benyttes for å skille ut de delene av pensjonsverdien som skal sammenliknes. Hvis differansen mellom ektefellenes rettigheter overstiger et på forhånd fastlagt nivå, skilles pensjonene ut til et eget oppgjør.²⁸⁴

Hvis differansen er *under* grensen, tas verdien av pensjonene med i det øvrige skiftet. Den endelige pensjonsverdien finner en ved å multiplisere den forholdsmessige delen av den hypotetiske utbetalingssummen med antallet forventede pensjonsår.

Hvis partene har vært gift i 20 av 40 pensjonsgivende år, og As forventede levealder er 81 år, skal altså $\frac{1}{2}$ av As hypotetiske pensjonsutbetalinger multipliseres med 15. Det tallet en da kommer frem til, legges til rettighetshaverens del av likedelingsgrunnlaget.

Partene har ved delingen i utgangspunktet en rett og plikt til å beholde egne pensjoner. Differansen utjevnes ved at den med lavest pensjon gis en større del enn halvparten av de øvrige verdier som skal deles. Hvis den med høyest pensjon har pensjonsrettigheter som kan overdras til den annen, eller som den annen kan oppnevnes som ugjenkallelig begunstiget til, kan det være at partene foretrekker at utjevningen skjer ved at slike rettigheter overføres. Når pensjonsdelingen foretas som en del av det øvrige skiftet, vil det aldri være de helt store differanser mellom ektefellenes pensjoner, det vil derfor praktisk talt ikke være fare for at delingen skal gi uheldige fordelingsresultater. Med dette menes at det beløpet som skal overføres, sjelden vil bli så stort at oppgjøret kan ende med at den med høyest pensjonsrettigheter ikke får noen del av de øvrige likedelingsmidlene.

For de ektepar der forskjellene i pensjonsrettigheter ikke er så store, får en da en kanskje mindre tilfredsstillende, men også mindre kostbar pensjonsdeling.

---

²⁸³ Se punkt 4.1.4.

²⁸⁴ Om hvordan nivået på differansegrensen kan fastsettes, se punkt 4.1.4.

Hvis differansen *overstiger* det fastsatte grensenivået, skilles pensjonsrettighetene ut til et separat utsatt delingsoppgjør som for øvrig følger fremgangsmåten i modell III.

Delingsspørsmålet utsettes til en av partene når ordinær pensjonsalder, eller til det senere tidspunktet når den første av partene går av med pensjon. Når tiden for deling har kommet, foretas en sammenlikning av en forholdsmessig del av partenes pensjonsutbetalinger, eventuelt en hypotetisk pensjonsutbetaling hvis en av partene fortsatt ikke er pensjonert.

Differansen deles på to, dette beløpet regnes om til en prosent av pensjonsutbetalingen overføringene skal skje fra. Når det gjelder opphør av overføringene er det mest hensiktsmessig også her å knytte opphøret til den forventede levealderen til den av partene som har høyest pensjon.

Det kan i tillegg opprettes en forsikringsordning som eventuelle gjenstående overføringer går inn i hvis mottakeren dør, og som bidrag utgår fra for de gjenlevende som er i den situasjon at den forpliktete har gått bort før overføringsperioden er over.

To oppgjør tar gjerne mer tid enn ett, og det kan påløpe kostnader i forbindelse med administreringen, forhandlingen og gjennomføringen. Delingen blir til gjengjeld mer målrettet, da det kun er de kvalifiserte differanser det er aktuelt å utskille til et eget oppgjør. En får videre tatt hensyn til at pensjonsrettigheter skiller seg ut i forhold til de øvrige formuesverdiene ved at de for eksempel kan være livsbetingede og bundne. Å tilpasse delingen til pensjonsrettighetenes særtrekk er viktigere når pensjonsverdiene er av noe størrelse.

4.2.7 Vurdering av modellene

Hovedfordelen med å foreta delingen etter modell I eller II er at en da blir ferdig med delingsoppgjøret i forbindelse med skilsmissen. Det kan imidlertid bli vanskelig å foreta en god verdsetting, videre kan den som har høyest pensjonsrettigheter få likviditetsproblemer ved utjevningen. Modell III og IV utsetter delingen, en oppnår ikke et endelig oppgjør ved skilsmissen men får til gjengjeld en bedre og enklere verdsetting. Ved at utjevningen i pensjonsdifferanser kan skje ved hjelp av pensjonsutbetalingene unngår en likviditetsproblemet. Det er også en fordel at utjevningen skjer på det tidspunktet midlene

skal forbrukes, en sikrer at midlene er i behold til pensjonsalder. Modell V har også disse fordelene, i tillegg unngår en store terskelvirkninger. På den annen side vil modell V føre til et innviklet delingssystem. En pensjonsdelingsordning vil bli komplisert nok om en ikke skal introdusere to forskjellige fremgangsmåter. I praksis er modell III eller IV å foretrekke blant de omtalte modeller. Av disse to benytter modell III den enkleste verdsettingsmetoden. Modell III går i hovedtrekk ut på at en varighetsbasert forholdsmessig del av pensjonsrettighetene deles når en av partene når pensjonsalder, hvis det foreligger en kvalifisert differanse. Utjevningen partene imellom skjer ved at den som har tjent opp lavest pensjon under ekteskapet, får en fastsatt prosent av den annens pensjonsutbetalinger.

4.2.8 Margareta Brattströms forslag til delingsordning

Margareta Brattström skisserer i sin doktoravhandling²⁸⁵ noen hovedtrekk for en pensjonsdeling som går lengre enn dagens ordning.²⁸⁶

Når det gjelder hva som skal gjøres til gjenstand for deling, begrenses dette på samme måte som jeg har gjort i mine modeller, til rettigheter som ”intjänats eller byggs upp” under ekteskapet. Brattström anbefaler at delingen skjer separat, dette var også mitt utgangspunkt for modellene i punkt 4.2. Pensjonsdelingen skal skje separat fra det øvrige skilsmissekiftet, men ut over dette skal reglene så langt som mulig samsvare med de øvrige delingsregler. Videre bør delingsreglene utformes slik at det er mulig for ektefellene selv å foreta delingen, uten å måtte gå til domstolene. Hvis det er nødvendig for at partene skal kunne gjennomføre delingen på egenhånd, kan ”pensionsadministratörer eller den som utfäst pensionen tilldelas vissa uppgifter och skyldigheter”, typisk pålegges å gi informasjon om den opptjente pensjonens verdi. I modellene i punkt 4.2 har jeg basert meg på at det er mulig å pålegge pensjongiverne en plikt til å gi slike opplysninger, mot at deres utgifter dekkes. De merutgifter pensjongiver påføres i den forbindelse, kan ifølge Brattström dekkes ved at kostnadene trekkes fra den pensjonsrettigheten som skal deles.

---

²⁸⁵ Brattström 2004 s. 310 flg.

²⁸⁶ Se punkt 2.5.2.

Hovedregelen bør være at kapitalverdien av pensjonsrettigheter inntjent under ekteskapet likeledes ved skilsmisse, så lenge resultatet blir ”skäligt”, altså rimelig. Når det gjelder selve gjennomføringen av likedelingen, kan en velge å benytte pensjonen til å utjevne skjevheter. Det trenger ikke skje en deling av hver enkelt pensjonsrettighet. For opptjent ”allmän pension”²⁸⁷ bør det imidlertid alltid skje en deling, altså slik at en ikke benytter en annen pensjonsrettighet til å utjevne skjevhet i retten til allmenn pensjon. Om partene har behov for garantipensjon vurderes etter at deling har funnet sted, ifølge Brattström er det ikke nødvendig å forandre på garantipensjonsordningen.

I modellene i punkt 4.2 har jeg valgt å holde pensjonsgiveren utenfor når det gjelder å gjennomføre selve delingen, mens Brattström foreslår at gjennomføringen av pensjonsdelingen skjer ved at pensjonsrettigheter overføres *hos pensjonsgiver*, altså for eksempel slik at en pensjon deles opp i to poliser, eller at det skjer overføringer mellom partenes pensjonskontoer.

For å få gjennomført delingen hevder Brattström det bør innføres obligatoriske regler som pålegger pensjonsgiver å sørge for at alle former for pensjonsrettigheter kan overføres fra en ektefelle til en annen ved skilsmisse, altså slik at den en overfører til, blir eier og berettiget på pensjonsrettighetens øvrige vilkår. Kostnader som påløper som en konsekvens av at kvinner lever lenger enn menn, skal partene som benytter seg av delingsordningen bære dersom det er snakk om en pensjon med kjønnsdifferensierte ytelser.²⁸⁸

4.2.9 Linda Nielsens forslag om pensjonsdeling

Også Linda Nielsen har i sin doktoravhandling tatt til ordet for en pensjonsdeling.²⁸⁹ Som Brattström finner hun at delingen bør begrenses til de pensjoner som er spart opp under ekteskapet. Hvis verdsettelsesproblemene blir for store, er løsningen en utsatt deling – medvirkningshensynet må da komme foran oppgjørshensynet. Nielsen mener en delingsordning bør reguleres av generelle regler med et innslag av skjønn, fremfor

---

²⁸⁷ Denne pensjonen tilsvarer det som i modernisert folketrygd heter inntektpensjon.

²⁸⁸ Dette er ikke aktuelt for mine vurderinger, pensjonsdeling vil ikke påføre folketrygden større utgifter til alderspensjon, fordi jeg i motsetning til Brattström konsentrerer meg om en deling i regi av ekteskapslovgivningen.

²⁸⁹ Nielsen: Familieformuesretten s. 325 flg.

detaljregulering. Delingen bør skje i forbindelse med det øvrige skiftet, og den som får den annens pensjon utlagt til seg, bør kunne få rett til utbetalingene av pensjonsgiver direkte, ikke bare få en rett overfor den tidligere ektefelle. Som Brattström foreslår Nielsen at en kan overveie å pålegge pensjonsgiver å dele selve retten, altså å gjøre om den opprinnelige pensjonsrettigheten til to uavhengige rettigheter.

5 Forholdet til Grunnloven og EMK P 1-1

Jeg vil i det følgende gi en kortfattet oversikt over de mest sentrale grunnlovsspørsmål som kan reises i forbindelse med en innføring av en pensjonsdelingsordning via ekteskapsretten. Videre vil jeg peke på den vurderingen som må gjøres i forhold til EMKs første tilleggsprotokoll artikkel 1. Sammenfatningen er ikke ment å være uttømmende verken når det gjelder hvilke problemer som kan oppstå, hvilke vurderinger som må gjøres, eller hvilke hensyn som gjør seg gjeldende.

Setter Grunnloven (Grl.) grenser for om deling kan skje, hvordan det kan skje og for hvilke ektepar og hvilke rettigheter delingsreglene kan anvendes?

Pensjonsdeling kan være problematisk i forhold til Grunnlovens bestemmelser om tilbakevirkning i § 97, og i forhold til begrensningene i § 105 for hvilke inngrep som kan gjøres i eiendomsretten. For § 105 er spørsmålet om staten overhodet kan endre på opptjente rettigheter, i forhold til § 97 er det et spørsmål om hvor raskt en reform kan innføres, hvem de nye reglene kan få virkning for.

Spørsmålet er altså om Grunnloven setter grenser for hvilke endringer som kan gjøres i ekteskapslovgivningens delingsregler, og hvor snevre disse grensene er. Det er snakk om ved lov å gripe inn i en økonomisk rettighet. Etter rettspraksis²⁹⁰ nyter slike rettigheter en middels sterk beskyttelse mot tilbakevirkning.²⁹¹ En har for folketrygdens ytelsers

---

²⁹⁰ Kløftadommen (Rt. 1976.1), Borthendommen (Rt. 1996.1415) og Thunheimdommen (Rt. 1996.1440).

²⁹¹ Kjønstad: "Trygderettigheter, Grunnloven og Høyesterett" i LoR 1997 s. 243-292.

vedkommende anvendt standardteorien,²⁹² og i trygdedommene fra 1996 uttales det av flertallet at en lovendring, for å stride mot tilbakevirkningsforbudet, må være ”klart urimelig eller urettferdig”.²⁹³

Ved vurderingen står to grunnleggende hensyn mot hverandre: Hensynet til Stortingets lovgivningsfrihet, og hensynet til borgernes forutberegnelighet og trygghet.

Utgjør tilbakevirkningsbestemmelsen en skranke for hvem eventuelle delingsregler kan gjøres gjeldende for? Det er ikke aktuelt å anvende delingsreglene på ektepar som allerede er skilt, men på fremtidige ektepar, samt de som allerede er gift.

At nye delingsregler anvendes i bestående ekteskap, har ikke blitt sett på som problematisk tidligere, vi har en lang tradisjon for å godta tilbakevirkning på ekteskapslovgivningens område.

Som eksempel kan nevnes en lovendring fra 1927: Formuesordningen mellom ektefeller var også før 1927 felleseie, men i en annen betydning enn i dag. Når partene giftet seg, smeltet formuene deres sammen. De ble automatisk sameiere i hele den felles formue, med en ideell halvdel hver. Under ekteskapet rådet mannen, med visse begrensninger, over den felles formue.²⁹⁴ Når ekteskapet så ble oppløst, ved død eller skilsmisse, ble fellesboet delt likt.

En ny lov om ektefellers formuesforhold kom 20. mai 1927, og med denne ble hver ektefelle eneier av det denne brakte inn i ekteskapet, og hva vedkommende senere ervervet. Videre fikk ektefellene kun ansvaret for sin egen gjeld. Tidligere hadde mannen, med noen begrensninger, enerett til å råde over hele fellesformuen, mens kvinnen fram til 1888 ble umyndiggjort ved ekteskapsinngåelsen.

Den nye loven ble gjort gjeldende også for bestående ekteskap.²⁹⁵ Det ble gitt en overgangsbestemmelse som medførte at mannen ble ansett for å ha brakt hele den tidligere felles formuen inn i felleseiet, som derfor skulle inngå i hans rådighetsdel.²⁹⁶ Lovendringen innebar i realiteten en eiendomsoverføring fra kvinne til mann, og at kvinnen mistet retten til å få det hun hadde brakt inn i ekteskapet, utlagt til seg på skilsmissekiftet.²⁹⁷ Spørsmålet om forholdet til Grunnlovens § 97 ble drøftet forut for lovens vedtakelse, og

---

²⁹² Se Borthendommen s. 4128 flg. Standardteorien er også omtalt i Fliflet: Grunnloven s. 404 flg, Andenæs/Fliflet: Statsforfatningen s. 378 og 391 flg., Helset/Stordrange: Norsk statsforfatningsrett s. 392, Odberg: Pensjonsdommene, Grunnloven og Høyesterett, i LoR 1999 s. 78-92.

²⁹³ Rt. 1996.1415 (1430) og Rt. 1996.1440 (1452).

²⁹⁴ Ot.prp. nr.58 1926 s. 1.

²⁹⁵ Innst. O.V. 1927 s. 21 og Ikrafttredelsesloven av 20. mars 1927 nr. 2 § 20 annet ledd.

²⁹⁶ Sverdrup 1997, s. 55.

²⁹⁷ Sverdrup 1997, s. 60.

løsningen ble at en ga de som allerede var gift, mulighet til å tinglyse en erklæring om at den gamle lov skulle gjelde for deres formue. Høyesterett anså ikke endringen å stride mot Grunnlovens § 97.²⁹⁸

I Tyskland kom spørsmålet opp for domstolene da de innførte deling i 1977, og delingsordningen ble ikke ansett som grunnlovstridig. Dette til tross for at pensjonsrettigheter er svært viktige i Tyskland da de ikke har noen grunnsikring i bunn.²⁹⁹

Norges Høyesterett har gått langt i å akseptere inngrep i pensjonsytelser, og det også etter at disse har kommet til utbetaling, selv de som bærer preg av å være opptjente rettigheter.³⁰⁰

Når det gjelder hensynet til pensjonsopptjenerens innrettelse, kan ingen ha en sikker forventning om å leve lenge nok til å nyte godt av sine pensjonsrettigheter. På den annen side kan regelen i el. § 61 b om forlodsuttakelse av pensjonsrettigheter skape forventninger hos rettighetshaveren om at dette er verdier vedkommende vil få beholde udelt. En annen mulighet er å se unntaksregelen i el. § 61 b andre punktum som et varsel om at forlodsretten ikke er absolutt. Vi har allerede et skjønnsmessig unntak fra forlodsregelen; hvor omfattende dette unntaket er, kan endre seg. Unntaksregelen i el. § 61 b og vederlagsregelen i el. § 63 kan videre være et varsel om en kommende utvikling i retning av å dra stadig flere pensjonsliknende rettigheter inn i delingsoppgjøret.

Private pensjoner og tjenestepensjoner har et annet grunnlag enn folketrygdens ytelser, de er basert på avtale. En kan derfor se en deling av slike rettigheter som et inngrep i bestående kontraktsforhold, noe som Grl. § 97 beskytter mot, videre kan eiendomsvernet etter Grl. § 105 være sterkere.

---

²⁹⁸ Rt. 1934.972.

²⁹⁹ Horst Lückes artikkel "Dividing the assets on family breakdown: The German civil code" i Rebecca Bailey-Harris: Dividing the Assets on Family Breakdown, s. 29-56 (44). Theodor Tomandl "Constitutional Protection of Social Security Benefits in Austria, Germany and Italy" i Kjønsstad(red.): Trygderettighetenes grunnlovsværn, s. 135-159, punkt 3.

³⁰⁰ I plenumsdommene av 1996 gis argumenter knyttet til opptjening av trygdeytelser gjennom særskilt avgiftsbetaling liten vekt ifølge Kjønsstad, se "Trygderettigheter, Grunnloven og Høyesterett" i LoR 1997 s. 243.

Den 8. mars 2006 avsa Høyesterett dom om forholdet til Grl § 97 og EMK tilleggsprotokoll 1 art. 1 når det gjaldt endringer av ytelser fra Statens Pensjonskasse. En fraskilt enke gikk til sak mot Statens Pensjonskasse fordi hun som følge av en lovendring som trådte i kraft ved ekteskapsloven av 1991, mistet rett til enkepensjon etter sin tidligere ektefelles død i 1996.³⁰¹ Saksøker mente at lovendringen var i strid med Grl § 97, da lovendringen grep inn i en ”økonomisk særrett”, en kontraktsbasert rettighet, som hun hadde ervervet ved at hun bidro til mannens pensjonsopptjening.³⁰² Lagmannsretten la standardteorien til grunn, og kom ”uten særlig tvil” til at endringen i ekteskapsloven etter en helhetsvurdering ikke stred mot Grl § 97.

Også Høyesterett brukte standardteorien under henvisning til Borthen-dommen. Det ble fremhevet at retten til etterlattepensjon for fraskilt ektefelle er avledet og usikker, lovgiver har ”et begrunnet behov” for å foreta endringer, og lovgiver hadde vurdert berettigelsen av tilbakevirkningen. Det erkjennes at saksøker rammes hardt, men Høyesterett fant allikevel ikke at det forelå klart urimelig eller urettferdig tilbakevirkning, lovendringen gikk klar av Grl § 97.

De endringene det her er snakk om å gjøre, nemlig endringer i ekteskapslovens delingsregler, skiller seg fra de øvrige endringer som er foretatt hva pensjoner angår. En ønsker verken å inndra eller innskrenke et økonomisk gode, det er heller ikke først og fremst i statens interesse at lovendringen skjer. En vil derimot gå inn via ekteskapslovgivningen og endre på fordelingen av rettighetene mellom de to private parter, som det kan hevdes at har muliggjort opptjeningen av den aktuelle rettigheten i fellesskap. Videre er likedeling av felleseiet ekteskapslovgivningens utgangspunkt ved skilsmisse. Det er altså ikke snakk om å røre ved en hovedregel, men å innskrenke virkeområdet til en unntaksregel. Også dette taler for at delingsreglene kan innføres uten å stride mot Grunnloven.

EMK P1-1 beskytter eiendomsretten, enhver har rett til ”peaceful enjoyment of his possessions”. Inngrep i slike rettigheter skal ikke finne sted, ”except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law”. Høyesterett fant i dommen av 8.april 2006 at det ”ikke [var] tvilsomt” at

---

³⁰¹ Pensjon etter el. § 86, jfr § 94 nr. 3. Tidligere lovs § 58 ga rett til enkepensjon allerede etter fem års ekteskap hvis den fraskilte var over 34 år ved skilsmissen. Ved endringen ble aldersvilkåret hevet til 45 år, og kravet om lengde økte til 10 år. I den foreliggende sak var kvinnen nesten 44 år, og ekteskapet hadde vart i 25 år.

³⁰² Hun var hjemmearbeidende under ekteskapet.

ektefellepensjon er en rettighet som omfattes av eiendomsvernet i EMK, etter å ha vist til til EMDs avgjørelse i saken *Stec and others against the United Kingdom*.³⁰³

Videre hadde det skjedd et inngrep, som nevnt hadde fraskilt ektefelle mistet retten til ektefellepensjon etter en lovendring som skjerpet kravet til gjenlevendes alder ved skilsmissen. Inngrepet hadde hjemmel i lov og skjedde ”i det offentliges interesse”, og gikk derfor klar av EMK P1-1.

Å innføre pensjonsdeling via ekteskapslovgivningen vil berøre opptjente rettigheter.

I forhold til EMK P1-1 må det etter dette vurderes om et inngrep i opptjente pensjonsrettigheter skjer ”in the public interest”, altså i det offentliges interesse, videre skal det skje en proporsjonalitetsvurdering.³⁰⁴ Hvor fritt staten står, uttaler dommer Rieber-Mohn seg om i avsnitt 114 og 115: ”på det sosialpolitiske og økonomiske området - har [staten] en vid skjønnsmargin ved bedømmelsen av hvilke inngrep som er i fellesskapets interesse”.

Det inngrepet som foretas i borgernes rettigheter, nemlig innføringen av pensjonsdeling, må vurderes mot hensynene bak inngrepet og karakteren av inngrepet. I denne vurderingen kan en anta at det, som i vurderingen av forholdet til grunnloven, vil legges vekt på at det er snakk om å endre fordelingen mellom ektefeller, rettighetene inndras ikke. Heller ikke eiendomsvernet etter EMK hindrer en innføring av pensjonsdeling.

Vi har altså lange tradisjoner for å godta endringer i ekteskapslovgivningen og trygdelovgivningen. I ekteskapsretten gjelder dette særlig når det dreier seg om delingsreglene og regler om ektefellenes formuesforhold. Det er snakk om å endre fordelingen slik at pensjonsrettighetene nå følger hovedregelen om likedeling, men kun for de ekteskap som fortsatt består når lovendringen trer i kraft. Dette kan eventuelt suppleres med en mulighet til å ved ektepakt avtale at pensjonsrettigheter er særeie. Innenfor slike rammer vil Grunnloven og EMK P1-1 ikke utgjøre et hinder for en innføring av pensjonsdeling ved skilsmisse.

---

³⁰³ Application nos. 6573 avsnitt 50.

³⁰⁴ Møse: Menneskerettigheter s. 499 flg.

Litteratur

Litteraturliste

Bente Abrahamsen: Realisering av arbeidstidspreferanser blant leger og sykepleiere. Arbeidsnotat nr. 15 2005 fra senter for profesjonsstudier ved HiO. Link fra <http://www.hio.no/content/view/full/10925>

Bente Abrahamsen og Håkon Høst: Deltid rekrutterer til pleieryrkene. SPS-kronikk nr. 2 2005. Link fra <http://www.hio.no/content/view/full/37455>

Anders Agell: Nordisk äktenskapsrätt, Nord 2003:2, København 2003.

The American Law Institute: Principles of the law of family dissolution: Analysis and recommendations .Washington 2000.

Johs Andenæs og Arne Fliflet: Statsforfatningen i Norge, 10.utgave. Oslo 2006.

Grace Ganz Blumberg: Marital property treatment of pensions, disability pay, workers' compensation, and other wage substitutes: An insurance, or replacement, analysis. UCLA Law Review Volume 33 1985-1986 s. 1250 -1308.

Elizabeth Barker Brandt: Valuation, Allocation, and Distribution of Retirement Plans at Divorce: Where Are We? Family Law Quarterly, Volume 35, nr. 3 2001-2002 s. 469-495.

Margareta Brattström: Makars pensionsrättigheter. Uppsala 2004.

Hans Jacob Bull: Er midler på en såkalt Verdi-Konto å anse som en forsikringssum som tilfaller den avdøde forsikringstagerens ektefelle etter FAL § 15-1? Høyesteretts dom av 23.januar 2003. Nytt i Privatretten nr. 2/2003 s. 6.

Stephen M. Cretney, Judith M. Masson and Rebecca Bailey-Harris: Principles of family law, seventh edition. London 2002.

Anne-Blanca Dahl: Pensjons- og forsikringsrettigheter ved separasjon og skilsmisse. Lov og Rett 1997 s. 54-62.

Anne Berit Dahle: Verdien av ulønnet arbeid i husholdningene. Sosialt utsyn 1993 kap. 5.4., Statistiske analyser 1.

Arne Fliflet: Grunnloven - kommentarutgave. Oslo 2005.

Mary Ann Glendon: The New Family and the New Property. Toronto 1981.

Jørgen U Grønberg: Skal 2006 være skilsmisernes år?
http://www.themis.dk/synopsis/docs/Kommentar_til_bet_1466_2005.html

Per Helset og Bjørn Stordrange: Norsk statsforfatningsrett. Oslo 1998.

Vera Holmøy og Peter Lødrup: Ekteskapsloven (lov 4. juli 1991 nr. 47) og enkelte andre lover med kommentarer, 2. utgave. Oslo 2001.

Randi Kjeldstad og Erik H. Nymoen: Kvinner og menn i deltidsarbeid. Fordeling og forklaringer. Rapport fra Statistisk sentralbyrå nr. 29 2004.

Asbjørn Kjønstad: Trygderettigheter, Grunnloven og Høyesterett. Lov og Rett 1997 s. 243-292.

Asbjørn Kjønstad og Aslak Syse: Velferdsrett I, 3. utgave. Oslo 2005.

Charlotte Koren: Er besteårsregelen til fordel for kvinner eller menn? Trygd & Pensjon nr. 5 2003 s. 12.

Horst Lücke: Dividing the assets on family breakdown: The German civil code. I Rebecca Bailey-Harris: Dividing the Assets on Family Breakdown. Bristol 1998.

Peter Lødrup og Tone Sverdrup: Familieretten, 5. utgave. Oslo 2004.

Erik Møse: Menneskerettigheter. Oslo 2002.

Linda Nielsen: Pension – din min eller vores? Lov og Ret nr. 2 1991 s. 22.

Linda Nielsen: Familieformueretten. Skilsmisse og skifte. København 1993.

Per Odberg: Pensjonsdommene, Grunnloven og Høyesterett, LoR 1999 s. 78-92.

Knut S. Selmer: Livsforsikring og pensjonsrettigheter på skifte. Jussens Venner 1969 s. 83-122.

Marvin Snyder: Challenges in Valuing Pension Plans. Family Law Quarterly Volume 35 nr. 2 2001-2002 s. 235-250.

Tone Sverdrup: Folketrygdloven i et kvinneperspektiv. I Asbjørn Kjønstad (red.): Folketrygden i støpeskjeen. Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø 1984, side 84-119.

Tone Sverdrup: Dagens trygdepolitikk – et svar på gårsdagens spørsmål? I Asbjørn Kjønstad, Aksel Hatland og Bjørn Halvorsen (red.): Det norske trygdesystemet – fortid, nåtid og framtid. Oslo 1995, side 131-151.

Tone Sverdrup: Utsikter for alderdommen: fattige kvinner og rike menn – kritikk av Ot.prp.nr.4 (1997-1998). Kritisk juss 1997 s. 271- 276.

Tone Sverdrup: Stiftelse av sameie i ekteskap og ugift samliv. Oslo 1997.

Tone Sverdrup: Sameie i ekteskap og samboerforhold. Jussens Venner 2000 s. 251-271.

Theodor Tomandl “Constitutional Protection of Social Security Benefits in Austria, Germany and Italy” s.135-159, punkt 3 i Asbjørn Kjønstad (red.): Trygderettighetenes grunnlovsværn. Oslo 1994.

Trygdestatistisk årbok 2005, 21. årgang. Utgitt av rikstrygdeverket

Wolfgang Voegeli and Barbara Willenbacher: Property Division and Pension-Splitting in the FRG. I Leonore J. Weitzman and Mavis Mclean (red.): Economic consequences of divorce. Oxford 1992, s. 165-183.

Forarbeider

Norske forarbeider:

Motiver 1927	Alminnelige motiver til lov om egtefællers formuesforhold av 1927
Rapport nr. 6 1998	Rapport fra en arbeidsgruppe i Sosial- og helsedepartementet nr. 6 1998: Analyse av fleksible pensjonsordninger og endringer i bestårsregelen
NOU 1987:30	Innstilling til ny ekteskapslov del II
NOU 2004:1	Modernisert folketrygd – Bærekraftig pensjon for fremtida.
St.meld. nr. 12 (1988-89)	Folketrygdens økonomi og pensjonssystem
St.meld. nr. 35 (1994-95)	Velferdsmeldingen
St.meld. nr. 29 (2002-2003)	Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap

St.meld. nr. 12 (2004-2005) Pensjonsreform – trygghet for pensjonene

Ot. prp. nr. 58 (1926) Om ektefellers formuesforhold

Ot. prp. nr. 66 (1968-69) Om lov om endringer i lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold m.m.

Ot. prp. nr. 77 (1989-90) Om lov om endringer i lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd og i visse andre lover

Ot. prp. nr. 3 (1990-91) Om lov om endringer i lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd og i visse andre lover

Ot. prp. nr. 28 (1990-91) Om lov om ekteskap

Ot. prp. nr. 66 (1996-97) Om lov om endringer i lov 4.juli 1991 nr. 47 om ekteskap

Ot. prp. nr. 4 (1998-99) Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover

Ot. prp. nr. 4 (2001-2002) Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover

Ot. prp. nr. 10 (2005-2006) Om lov om obligatorisk tjenstepensjon

Innst. O. V. (1927)	Innstilling fra justiskomiteen til lov om ektefellers formuesforhold
Innst. V. (1965)	Innstilling om endringer i de familierettslige bestemmelser om livsforsikring og pensjon
Innst. O. nr. 71 (1990-91)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om ekteskap
Innst. O. nr. 41 (1997-98)	Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om endringer i lov av 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap
Innst. S. nr. 200 (1988-89)	Innstilling fra sosialkomiteen om folketrygdens økonomi og pensjonssystem
Innst. S. nr. 95 (1993-94)	Innstilling fra sosialkomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Erna Solberg, Anders Talleraas, Annelise Høegh og Kjellaug Nakkim om deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse

Nordiske forarbeider:

Proposisjon 1997/98:151	Inkomstgrundad ålderspension, m.m.
SOU 1994:20	Reformerat pensionssystem. Betänkande av Pensionsarbetsgruppen
SOU 1990:76	Allmän pension
Betænkning nr. 14/2005 fra Ægtefællepensionsutvalget, Ægtefællers pensionsrettigheder. Behandling på skifte af fællebo.	

Internettreferanser:

<http://www.pensjonsreform.no/pensjonsavtale.pdf>

http://www.hio.no/enheter/senter_for_profesjonsstudier_sps/publikasjoner/nyhetsbrev/sps_nyhetsbrev_nr_4_2005/deltidsarbeid_et_resultat_av_preferanser

<http://www.ssb.no/vis/kommuner/forventet.cgi>

<http://statbank.ssb.no/statistikbanken/>

<http://www.ssb.no/emner/06/lonn/>

<http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-11.html>

<http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-12.html>

<http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/arkiv/tab-2005-09-01-13.html>

<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2006-04-20-04.html>

Domsregister

Norske Rettsavgjørelser

Dommer publisert i Norsk Retstidende:

Rt. 1934.972

Rt 1975.220

Rt. 1976.1

Rt. 1978.1352

Rt. 1982.1102

Rt 1996.1415

Rt. 1996.1440

Rt. 1997.806

Rt. 2000.988

Rt.2003.92

Dommer publisert i Rettens Gang:

RG 1985.774

RG 1986.474

Upubliserte avgjørelser:

LE-2004-89493 [Lovdata online] Eidsivating lagmannsrett- Dom 2005-10-28

LE-2003-308 [Lovdata online] Eidsivating lagmannsrett- Dom 2003-12-08

HR-2006-00404-A [Lovdata online] Høyesterett- Dom 2006-03-08

Utenlandske rettsavgjørelser:

England:

White v. White [2000] 2 Family Law Report s. 981.

USA:

In re marriage of Brown (1976) California Supreme Court 15 C3d 838

EMD:

Stec and others vs United Kingdom EMDN-2001-65731 [Lovdata online]

